

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Google scholar
calaméo
issuu
in SlideShare

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Jurisprudence
Medical science
Computer sciences
Economic sciences
Pedagogical sciences
Philological sciences

№37(230) 2025

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №36 (229), 2024

Część 1

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**
Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Aliyev Zakir Hussein oglu** - doctor of agricultural sciences, associate professor, professor of RAE academician RAPVHN and MAEP
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, profesor nadzwyczajny Wydział Agroiżynierii i Transportu Drogowego, Państwowy Uniwersytet Rolniczy w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorsk w bidgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny ukraiны „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarovna** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan
- **Oktay Salamov** - doktor filozofii w dziedzinie fizyki, honorowy doktor-profesor Międzynarodowej Akademii Ekoenergii, docent Wydziału Ekologii Azerbejdżańskiego Uniwersytetu Architektury i Budownictwa
- **Karakulov Fedor Andreevich** – researcher of the Department of Hydraulic Engineering and Hydraulics, federal state budgetary scientific institution "all-Russian research Institute of hydraulic Engineering and Melioration named after A. N. Kostyakov", Russia.
- **Askaryants Wiera Pietrowna** - Adiunkt w Katedrze Farmakologii, Fizjologia. Taszkencki Pediatryczny Instytut Medyczny. miasto Taszkent

    SlideShare

INDEX
INTERNATIONAL

COPERNICUS

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

ART

Aliyev Z.A. PROMINENT REPRESENTATIVES OF AZERBAIJANI MUGHAM ART OF THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY AND THEIR INTERPRETATIONS	4
Алиев З.А. ВЫДАЮЩИЕСЯ ПРЕДСТАВИТЕЛИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО МУГАМНОГО ИСКУССТВА ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА И ИХ ИНТЕРПРЕТАЦИИ	4

HISTORICAL SCIENCES

Рижеев Н. О. МУЗЕЇ ЯК ОСЕРЕДКИ КУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	8
Ryzheva N. O. MUSEUMS AS CENTERS OF CULTURAL EDUCATION FOR STUDENTS	8

COMPUTER SCIENCES

Safarova S.I. METHODS OF SOLVING PHYSICAL PROBLEMS IN PYTHON AND PASCAL PROGRAMMING LANGUAGES	12
---	----

MEDICAL SCIENCES

Мандрюк О. Є., Андрусяк О.В., Місякевич Б.М. ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ГАЛІТОЗУ В ДОРΟΣЛИХ ЛЮДЕЙ ТА ЗВ'ЯЗОК НЕПРИЄМНОГО ЗАПАХУ З РОТА ТА GERD: ОГЛЯД СУЧАСНИХ ДЖЕРЕЛ	15
Mandryk O., Andrusiak O., Misiakewysch B. MAIN CAUSES OF HALITOSIS IN ADULTS AND THE RELATIONSHIP BETWEEN BREATH ODOR AND GERD: A REVIEW OF CURRENT SOURCES	15

Сас А.В., Каньовська Л.В. ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ ХРОНІЧНОГО ОБСТРУКТИВНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ ЛЕГЕНЬ У ХВОРИХ ПОХИЛОГО ВІКУ	18
Sas A.V., Kanyovska L.V. FEATURES OF THE CLINICAL COURSE OF CHRONIC OBSTRUCTIVE PULMONARY DISEASE IN ELDERLY PATIENTS	18

Сас Ю.О., Каньовська Л.В. РОЛЬ HELICOBACTER PYLORI У РОЗВИТКУ ГАСТРОЕНТЕРОЛОГІЧНОЇ ПАТОЛОГІЇ ТА МЕТАБОЛІЧНОГО СИНДРОМУ	22
Sas Yu.O., Kanyovska L.V. THE ROLE OF HELICOBACTER PYLORI IN THE DEVELOPMENT OF GASTROENTEROLOGICAL PATHOLOGY AND METABOLIC SYNDROME	22

Токар Р.Ю. PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL FACTORS AFFECTING THE DEVELOPMENT OF SEXUAL DISORDERS IN WOMEN ...	25
--	----

Токар Р.Ю. PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL FACTORS THAT INFLUENCE THE DEVELOPMENT OF SEXUAL DISORDERS IN MEN	27
---	----

PEDAGOGICAL SCIENCES

Маринченко Г. ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ У ЗЗСО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ	29
Marynchenko H. HYBRID EDUCATION IN SCHOOLS UNDER MARTIAL LAW: TRENDS AND MODERN APPROACHES	29

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Максименко О., Кізь О.

ТИПИ КОРПОРАТИВНИХ КУЛЬТУР СУБ'ЄКТІВ БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ОЗНАКОЮ ҐЕНДЕРНОЇ ЧУТЛИВОСТІ ..32

Maksymenko O., Kiz O.

TYPES OF CORPORATE CULTURES OF BUSINESS ENTITIES BASED ON GENDER SENSITIVITY 32

SOCIAL COMMUNICATIONS

Алиева С.А., Хакимова А.Р.

ПРАКТИКА СОЗДАНИЯ АВТОРСКИХ ПРОГРАММ В ЖАНРЕ РАССЛЕДОВАНИЯ НА РЕГИОНАЛЬНЫХ ТЕЛЕКАНАЛАХ РОССИИ 36

Alieva S.A., Khakimova A.R.

PRACTICE OF CREATING AUTHOR'S INVESTIGATIVE PROGRAMS ON REGIONAL TV CHANNELS IN RUSSIA 36

BIOLOGICAL SCIENCES

Nyshan U.D.

ADVANCES IN GENOMIC RESEARCH AND THEIR IMPLICATIONS IN MODERN BIOLOGY 38

PHILOLOGICAL SCIENCES

Aydn F.A.

WAYS TO DEVELOP PUBLIC SPEAKING SKILLS, THE IMPORTANCE OF COMMUNICATION TOOLS AND SPEECH TECHNIQUES 42

Shirinova I. F.

THE ROLE OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN POLITICAL, BUSINESS, AND CULTURAL COMMUNICATION: LINGUISTIC DIVERSITY AND SOCIAL IMPACT 46

Ширинова И.Ф.

РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ, ДЕЛОВОЙ И КУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ: ЯЗЫКОВОЕ РАЗНООБРАЗИЕ И СОЦИАЛЬНОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ 46

Abdullayeva Kh. R.

STYLISTIC FEATURES OF MILITARY TEXTS IN ENGLISH AND THE WAYS OF THEIR TRANSLATION 51

Изоитко М.Г., Научный руководитель – Сулова Л.В.,

АЛЛИТЕРАЦИЯ КАК УБЕЖДАЮЩИЙ ПРИЕМ В ТЕКСТЕ РЕКЛАМЫ: НА ПРИМЕРЕ СОВРЕМЕННЫХ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ РЕКЛАМНЫХ СЛОГАНОВ 55

Isoitko M.G., Scientific adviser – Suslova L.V.

ALLITERATION AS A PERSUASIVE TECHNIQUE IN THE TEXT OF ADVERTISING: USING THE EXAMPLE OF MODERN ENGLISH ADVERTISING SLOGANS 55

JURISPRUDENCE

Чернова А.А.

СУД ПРИСЯЖНЫХ И ВЛИЯНИЕ СМИ 59

Chernova A.A.

JURY TRIAL AND MEDIA INFLUENCE 59

ART

Aliyev Zakir Alisahib oglu

Azerbaijan State University of Culture and Arts, Faculty of Music, docent of Mugham art department, Honored artist

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14591152>

PROMINENT REPRESENTATIVES OF AZERBAIJANI MUGHAM ART OF THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY AND THEIR INTERPRETATIONS

Алиев Закир Алисахиб оглы

Азербайджанский Государственный Университет Культуры и Искусств, Музыкальный факультет, доцент кафедры Искусства мугама, Заслуженный артист

ВЫДАЮЩИЕСЯ ПРЕДСТАВИТЕЛИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО МУГАМНОГО ИСКУССТВА ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА И ИХ ИНТЕРПРЕТАЦИИ

Abstract.

The presented article is dedicated to the research of prominent representatives of Azerbaijani mugham art and their interpretations in the first half of the 20th century. For this purpose, the creative path of the singers who lived and created in the first half of the 20th century: Jabbar Garyagdioglu, Islam Abdullayev, Mashadi Mammad Farzaliyev, Muhammad Mashadi Khalil oglu, Seyid Shushinski, Khan Shushinski, and their performance styles were determined. The names of the mughams in the singers' repertoire are listed, and the performance characteristics of the mughams in their interpretation are explained. In the end, we come to the conclusion that prominent singers who lived and created in the first half of the 20th century developed the Azerbaijani mugham art and promoted it at a high level all over the world. The activity of these singers and their successful creative path led to the development of talented mugham performers.

Аннотация.

Представленная статья посвящена исследованию выдающихся представителей Азербайджанского мугамного искусства и их интерпретациям в первой половине XX века. С этой целью определены творческий путь певцов, живших и творивших в первой половине XX века: Джаббара Гарягдыоглу, Ислама Абдуллаева, Мешади Мамеда Фарзалиева, Мухаммада Мешади Халил оглы, Сейида Шушинского, Хана Шушинского, а также стили их исполнения.

Приводятся названия мугамов в репертуаре певцов и поясняются исполнительские особенности мугамов в их интерпретации. В итоге мы приходим к выводу, что выдающиеся певцы, живущие и творившие в первой половине XX века, развивали Азербайджанское искусство мугама и пропагандировали его на высоком уровне во всем мире. Деятельность этих певцов и их успешный творческий путь привели к развитию талантливых исполнителей мугама.

Keywords: *Jabbar Garyagdioglu, mugham, singer, Seyid Shushinski, 20th century, interpretation, classification, Khan Shushinski, folk songs, maya, percussion mughams.*

Ключевые слова: *Джаббар Гарягдыоглу, мугам, певец, Сейид Шушинский, XX век, интерпретация, классификация, Хан Шушинский, народные песни, майя, ударные мугамы.*

Introduction. Mugham is a unique tool that touches the human soul and can have various effects on its psychology. When listening carefully to any mugham based on poetry with a deep philosophical meaning, a person dives into a magical world and the feelings he experiences correspond to the musical images of that mugham. Of course, the main quality criterion of mugham performance is the singer's professionalism. Our outstanding singers who lived and worked in the first half of the 20th century rendered unparalleled services in the development of mugham art.

Jabbar Garyagdioglu was one of the singers who grew up in the second half of the 19th century and played the most prominent role in the history of Azerbaijani music. A new stage of Azerbaijani singing art is connected with his name. The Russian poet S. Yesenin called him "the prophet of Eastern music". [Guliyev T. "Literature and art". 1979, March 23]

Jabbar, who was very popular in Karabakh, Ganja, Shirvan, and Baku assemblies, was also known in Transcaucasia, Central Asian countries, and Iran. For the first time in the history of music, Jabbar Garyagdioglu performed our mughams on theater and concert stages. Thus, in 1897, Jabbar Garyagdioglu played the role of Majnun in the musical "On the grave of Majnun Leyli", which was staged in Shusha under the leadership of the prominent writer-playwright Abdurrahim Bey Hagverdiyev.

He represented and promoted our mugham art as an active participant in "Eastern concerts" held in Shusha and Baku. He performed in Shusha with Mirza Sadiq Asad oglu's group of musicians, in Baku with Mirza Jafar and kamancha player Mashadi Gulu, demonstrating the intricacies of mugham art in his fascinating interpretation.

During the years 1906-1912, the voice of Jabbar Garyagdioglu was recorded on a gramophone shaft by the joint-stock companies "Sport-rekord", "Exrtafon" and "Grammofon" in the cities of Kiev, Moscow, and Warsaw, and it was spread throughout the Eastern world and became famous as the first recordings in the history of the musical art of the East.

In 1912, he interpreted "Mahur" and "Shahnaz" mughams at the "Oriental concerts" held in Moscow with great enthusiasm and charm and in a unique style in the low register. In particular, the percussive mughams "Heirati", "Mansuriyya", "Orta Mahur", "Shahnaz" mughams, which he sang, are unique examples in our music history. Our famous singer Alibaba Mammadov says that *"Jabbar Garyagdioglu interpreted the Orta Mahur mugham according to his own voice, in a shagrag style, with high bells and recreated the mugham as if."* [T. Guliyev "Literature and art", 1979, March 23]

Jabbar knows classical poetry perfectly, unlike the masters before him, he read ghazals in Azerbaijani language for the first time in the art of khanandel, in mugham and kassif. He participated in concerts and parties with Fuzuli, Gasim Bey Zakir, Seyyed Azim Shirvani, Khurshidbanu Natavan and others. He performed ghazals of Azerbaijani poets. It was by reading ghazals and poems in our native language that he made our mughams even more popular with the people. Jabbar was also known as a composer and poet. Among the classifications created by him are "May your desire be pierced", "Tbilisi's roads", "There are no points left in Yerevan", "I have recovered from Nakhchivan" and others. can be shown.

In his interpretation, about 300 songs and classifications were recorded on phonovaliks in the Scientific-Research cabinet of the Azerbaijan State Conservatory, which studies folk music led by Bulbul. Many of his songs and classifications were published by Uzeyir Hajibeyli, Muslim Magomayev and Said Rustamov.

Mahammad Mashadi Khalil oglu, known as Kechacioglu Muhammad, an outstanding singer active in the first half of the 20th century, learned the secrets of mugham art in the school of Kharrat Gulu in Shusha and from the famous singer Mashadi Isi. Along with other prominent representatives of the Karabakh school, he developed the mugham art in his creativity and promoted Azerbaijani mugham all over the world.

Kechacioglu Muhammed's repertoire included classical mughams, classical and folk songs. The singer with a wide range, powerful and sonorous voice masterfully sang all mugham-dastgahs and percussion mughams. Kechacioglu Muhammad was a singer who had a demanding approach to his art and worked tirelessly on himself. He was able to delight the listeners with his mughams such as "Zaminkhare" and "Humayun" and fascinate them with his unique interpretations. He interpreted "Nava", "Mahur", "Bayati-Qajar" mughams in an original way, with unique features.

In addition, he is known as a propagator of percussion mughams and won the public's sympathy with his wonderful performances at Eastern concerts. In particular, the duet interpretation of scenes from the poem "Leyli and Majnun" by Jabbar Garyagdioglu and Biga

Fuzuli was very popular. In addition to singing, he was also engaged in pedagogical activities and devoted all his strength and knowledge to the development of our musical culture. In 1926, on the initiative of Uzeyir Hajibeyli, Kechacioglu Muhammad was invited to the Azerbaijan State Conservatory and trained many talented singers.

Karabakh singer Mashadi Mammad Farzaliyev, who lived and created in the first half of the 20th century, became famous in Transcaucasia, Central Asia, Turkey, and even in many European countries. For the first time, Mashadi Mammad had great success at the Eastern concert held in Shusha's Khandimirov's theater. "Bayati-Kurd", "Rast", "Shur", "Chahargah", "Zabul-Segah", "Kurdish Shahnaz", "Heyraty", "Mansuriyya", "Simayi-shams", "Karabakh Shikaseti" interpreted by him, "Arazbari", "Kerami", "Ovshari", etc. mughams were received with great sympathy by the masses of the people. In particular, he was more famous as the master of "Shuŝtar".

In 1912, the performer was invited by the "Sport-Rekord" company operating in Warsaw, and his performance was recorded in Warsaw. Mashadi Mammad performed about forty mughams, kassin and songs accompanied by tarzan Gurban Pirimov. The mugham and folk songs he sang during his next invitation to Kyiv were recorded on a gramophone shaft by the "Ekstrafon" company. Mashadi Mammad mostly sang Natava's ghazals in all his mughams and songs. Mashadi Mammad, known as a famous singer, was invited to Tbilisi by the Zubalov folk house in the spring of 1913, where he enthralled the Georgian people with his interpretations.

In 1926, Mashadi Mammad Farzaliyev gave successful concerts in many cities of Russia, Poland, Germany, France, Belgium, England, Austria, Romania, Turkey and Iran.

In 1883, Mir Mohsin Navvab, who left an indelible mark on the history of Azerbaijani musical culture and was a true artist, created an unparalleled assembly in Shusha - the "Singers' Assembly". The main purpose of the Assembly was to train a new generation of talented singers. Islam was one of the talented young people invited by Mir Mohsen Navvab, a prominent musicologist, to the "Majlis of Singers". M.M. Nawwab, who learned about the pleasant voice of Islam, which found its way to all hearts, enabled him to learn from the famous artists of that time and to become more familiar with the secrets of mugham. Islam Abdullayev writes in his memoirs:

"I first listened to Mashadi Isin, Haji Hus, Mirza Mukhtar, Deli Ismayil, Keshtazli Hashim, among the famous singers of that time, at the Nawab's majlis, and took lessons from them. At that meeting, I learned "Segah" from Haji Hüŝü, "Mahur" from Mashadi Isi, "Bayati - Qajar" from Keshtazli Hashim, "Rast" from Mirza Mukhtar, and "Rahab" from Deli Ismayil. However, I don't know myself, for some reason it was "Segah" mugham that attracted me the most among these mughams. As soon as the late Sadiq took the tar to his chest, he would play *"Segah" for me. Master Haji Hüŝü, who listened to me, would add new corners and*

points to this mugham and ask me to repeat them." [Guliyev T. "Literature and Art", 1979, 23 March]

The people of Azerbaijan love and highly value "Segah" mugham, as they love all mughams. "Segah" mugham is even closer to the national spirit and taste of our people. Many famous singers of Karabakh sang "Segah" mugham at a high level and skillfully. To sing it more freely, in a way that everyone can understand, would make the singer famous and respected. One of our artists with such characteristics was Islam Abdullayev. The first time Islam began to sing "Segah" was at the wedding of the famous tarzan Mirza Sadiq Asad oglu. On that day, Islam interpreted "Segah" so skillfully and in a unique way that it impressed all the people of the assembly.

His voice quickly spread throughout Karabakh. "Segah", "Zabul-Segah", "Mirza Huseyn segah", "Orta Segah", "Kharij Segah" with special enthusiasm and skill in interpreting the mughams, and especially "Yetim Segah", who made hearts tremble with Islam, everyone called "Segah Islam" " he appealed. While reading "Yetim Segah" of Islam, poet Qumri's ghazal "My life passes abroad with a sigh, I don't have a single compatriot" was greeted with deep respect and reverence among the people as one of its unique features.

The performer, together with Tarzan Gurban Pirimov, performs high-level performances in Karabakh and Ganja gatherings, and is loved by the people even more. Gurban Pirimov said: When he read "Islam Yetim segah", he seemed to be talking about mountains and stones. "*Segah of Islam has been a school for young singers.* [Islam Abdullayev, the most skilled performer of "Segah" mugham". milliarchiv.gov.az.].

In 1910-1915, "Segah", "Bayati-Qajar", "Shahnaz", "Shustar" mugams and a number of classifications were recorded on gramophone shafts performed by Islam Abdullayev by "Sport-Rekord" and "Ekstrafon" recording companies.

Musicologist, research scientist Firudin Shushinski wrote: "*In the history of Azerbaijani musical culture, there was no other singer who sang the Segah mugham with such perfect and exquisite taste as Islam Abdullayev. Sayyid Shushinski used to say that neither Jabbar, nor Alasgar, nor Kechachi Mohammad, nor I would sing "Segah" in the Islamic assembly*" [Segah Islam-Islam Abdul oglu Abdullayev". mugamradio.az.]

The talented singer has been working as a soloist of the Azerbaijan State Variety for many years, delighting the people with his unique interpretation.

At the same time, as a pedagogue, Islam Abdullayev played a major role in the training of famous singers such as Khan Shushinski, Yagub Mammadov, and Sahib Shukurov. For many years, he worked as a director at a music school in Shusha and organized an orchestra of folk instruments in Ganja.

In the first half of the 20th century, Seyid Shushinski, a singer with a rare and beautiful voice, studied under M.M. Navvab for two years to learn the secrets of the art of singing, and later became his teacher, Jabbar Garyagdioglu.

In 1908, Seyyid's first performance at the "Summer club" in Shusha captivated the audience. The famous singer Islam Abdullayev remembers that concert

like this: "*The young singer performed "Mani" and "Bayati-Shiraz" with great enthusiasm. When he moved from the "Khavaran" department of "Bayati-Shiraz" to "Qatar", he impressed not only the listeners, but even the famous singers. Because moving from "Xavaran" to "Qatar" requires both mastery and courage from the singer It seemed like a miracle that he passed from one mugam to another mugham. When Sayyid came down from the last curtains of the tar and struck the bells again, Jabbar put aside the gava in his hand and watched Sayyid in great amazement*". [Shukur M. "Literature and art", 1989, February 24, p. 7]

At one of the concerts held in Shusha, Jabbar Garyagdioglu got up on the stage, hugged Seyid and said with tears in his eyes: "*People! Even if I die now, I'm not sad anymore, because Seyid is after me.*" [Chamanli M. "People's newspaper", 2001, August 24, p. 12]

Seyid Shushinski interpreted "Chahargah" mugham, which is considered complex in mugham performance, with great skill. He would always start this mugham not from "maya" but from "Mansuriyya", ringing the bells with great skill on the cymbal, and then go down to "maya". It is interesting that in the last years of his life, Seyid Shushinski, who was already 74 years old, read the "Mansuriyya" mugham with the same enthusiasm.

In addition to the ghazals of Hafiz Shirazi, Seyid Azim Shirvani, and Muhammad Fuzuli, Seyid Shushinski also refers to the poems of Huseyn Javid and Mirza Alakbar Sabir in his work, and interpreted Sabir's poem "The nation is in trouble, what is my business" in "Mukhalif". Seyid Shushinski was the first singer who sang poems and ghazals on political and social issues, called the people to fight, and sang a number of songs with a militant spirit. Among these songs are "Ayl ey nation", "I am a Turk", "Millet istersa" and others. has become very popular.

He was friends with artists such as Mirza Jalil, Abdurrahim Bey Hagverdiyev, Huseyn Javid, Huseyn Arablinski and provided them with financial assistance when necessary. In general, Seyid Shushinsky, as a great patron, helped the theater actors of his time a lot and played a number of roles as an actor himself. Realizing the historical importance of Molla Nasreddin magazine, he provided financial support for the publication of several issues of the magazine. In addition to "Chahargah", Seyid Shushinski was a high-level interpreter of mughams such as "Mahur", "Nava", "Masnavi", "Osmani", "Arazbari", "Heirati". As an innovative artist, he combined "Rast-Humayun", "Qatar-Bayati", "Shur-Shahnaz" mughams and interpreted them in a new version. "Dilkash" was interpreted for the first time by Seyid Shushinski in "Rast" mugham and "Kurdi-Shahnaz".

Seyid Shushinsky was a great help as a consultant in writing the symphonic mugams "Shur" and "Kurdi-Ovshari" created by our outstanding composer Fikret Amirov for the first time and gained worldwide fame.

Another famous singer of the first half of the 20th century, Isfandiyar Aslan oglu Javanshir, played the "Kurd-Shahnaz" mugham in an amazing way, so his teacher gave him the name "Khan Shushinski". Jabbar

Garyagdioglu and Seyid Shushinski had a great influence on Khan's development as a singer.

In the 1920s, Khan Shushinsky came to Baku and expanded his performance. Khan's repertoire includes "Mahur-Hindi", "Bayati-Qajar", "Shahnaz", "Mirza Huseyn Segahi", "Qatar" mugams, "Karabakh shikastesi", "Arazbari", "Heyraty" percussion mugams, as well as folk songs and classifications. occupied a large space. Khan Shushinsky sang folk songs with special enthusiasm, imbued them with a new tone.

In 1934, Khan Shushinsky won the first prize in the first Art Olympiad of Transcaucasia held in Tbilisi. He represented the Azerbaijani musical culture at a high level and deservedly in other countries. Khan Shushinski also taught at the Music College named after Asaf Zeynalli.

As a true creative artist, Khan enriched the national music treasury with new songs. From this point of view, his songs "Gamarim", "Shushan Dağları" have become the memory of languages. Khan Shushinsky also used the composer's songs in his work. In this sense, he was the first performer of Uzeyir Hajibeyli's song "Black Eye" and sang the song with great pleasure.

In 1960, he created a "Mugham studio" under the Azerbaijan State Philharmonic, where he taught the secrets of mugham to young singers.

Thus, prominent singers who lived and created in the first half of the 20th century developed the Azerbaijani mugham art and promoted it at a high level all over the world. The activity of these singers and their successful creative path led to the development of talented mugham performers.

References

1. Mukhtaroglu V. Havalansin Khan's voice. Baku: Azernashr, 1971, 104 p.

2. Shushinsky F. Azerbaijani folk musicians. Baku: 1985, 480 p.

3. Chamanli M. Khan of Mugham world (memoirs). Baku: 2001, 271 p.

4. Babayev A. Khan's voice. "Literature and Art", 1971, December 25.

5. Guliyev T. Life reaching immortality. "Literature and Art", 1979, March 23.

6. Guliyev C. Mugham is a bright star of our world. "Literature and Art", 1989, February 24.

7. Aliyev T. Injured by the celebration of bread. "Soviet Village", 1986, April 3.

8. Aliyev T. Singing life. "Azerbaijan", 1979, No. 8, pp. 194–198.

9. Karimli K. With love for the artist. "Karabakh", 1991, July 4.

10. Memory of Shukur M. Seyid Shushinsky. "Literature and Art", 1989, February 24, p. 7

11. Guliyev Z. The mountains of Shusha are foggy. Khan Shushinsky – 100. "Azerbaijan", 2001, September 4.

12. Aliyeva R., Aslanova X. Khan Shushinski-100. "Cultural education", 2002, N1-2, p.6-7.

13. Khan of Muharramli Z. Mugam estate. Khan Shushinsky-100. "Baku", 2001, November 2-8.

14. Çamanli M. Shur lesson. "People's newspaper", 2001, August 24, p. 12.

15. Chingizoglu A. Behbudovlar, Baku, "Translator", 2008, 164 pages;

16. Encyclopedia of Azerbaijan Mugham. Baku: "Sharg-Garb". 2012. p. 33.

17. "Segah Islam-Islam Abdul oğlu Abdullayev". mugamradio.az. Archived 2020-07-20. Date of use: 2019-12-16.

18. Go above: 1 2 "The most skilled performer of Segah mugham - Islam Abdullayev". milliarxiv.gov.az. Archived 2022-06-30. Date of use: 2019-12-16.

19. "Today is the birthday of honored artist of Azerbaijan, singer Islam Abdullayev." cls.az. Date of use: 2019-12-16.

HISTORICAL SCIENCES

УДК 069.1:378.015.31:17.023.36

Рижєва Н. О.

*Доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії,
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8379-4325>
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14591160>

МУЗЕЇ ЯК ОСЕРЕДКИ КУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Ryzheva N. O.

*Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the History Department at V.O. Sukhomlynskyi National
University of Mykolaiv*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8379-4325>

MUSEUMS AS CENTERS OF CULTURAL EDUCATION FOR STUDENTS

Анотація

На прикладі одного з найвідоміших миколаївських музеїв – суднобудування і флоту аналізуються процеси, що стали знаковими та сформували сучасні засади його культурно-виховної роботи. Предметом дослідження стали форми та напрями роботи наукових співробітників музею, які вирішуючи актуальні проблеми, – відображення в експозиціях складних реалій часу, – органічно підключають елементи виховної роботи, а саме, матеріали які відтворюють досвід поколінь, історію науково-технічних досягнень, культурні традиції минулого. У статті доводиться, що організована в музеї робота сприяє формуванню у студентської молоді почуття патріотизму, національної свідомості та демократичного світогляду.

Abstract.

Using the example of one of the most renowned museums in Mykolaiv – the Shipbuilding and Fleet Museum – this article analyzes the processes that have become iconic and shaped the modern principles of its cultural and educational activities. The study examines the forms and directions of the work carried out by the museum's researchers, who address contemporary challenges by incorporating elements of educational work into exhibitions. These elements include materials that depict generational experiences, the history of scientific and technical achievements, and the cultural traditions of the past. The article demonstrates that the activities organized within the museum contribute to developing a sense of patriotism, national.

Ключові слова: музей, культурно-виховна робота, студентська молодь, експонати, виставки, тематичні екскурсії.

Keywords: museum, cultural and educational activities, student youth, exhibits, exhibitions, thematic tours.

Комплексна підготовка сучасного спеціаліста вищої кваліфікації актуалізує культурно-духовні аспекти виховної роботи у студентському середовищі. В Україні одними із осередків такої роботи визнаються музеї. Широка палітра їх тематичного наповнення дозволяє організувати та проводити виховні заходи різного спрямування. Музеї, як соціальні інституції мають всі можливості не тільки для виконання завдань збереження та накопичення культурно-інформаційного ресурсу, а й впливають на формування особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу. В умовах інноваційних перетворень комплекс завдань поставлених державою ускладнюється, нагальним стає: формування у молоді толерантності; виховання людини демократичного світогляду; національної свідомості, почуття патріотизму, професійної гідності та усвідомлення соціальної значущості обраної спеціальності, моральних чеснот, обізнаність у історії свого краю та ролі конкретних особистостей, які забезпечували її творення.

У представленій роботі, внесок музейних осередків у культурно-духовне виховання молоді, розглядається крізь призму творчих здобутків високопрофесійного колективу Миколаївського музею суднобудування і флоту у другій половині ХХ на початку ХХІ ст. Саме в цей час музей пройшов шлях, від становлення до загального визнання в якості «музейної перлини» міста. Його колектив зумів, вирішуючи актуальні проблеми – відображення в експозиціях складних реалій часу, мобільно збирати, систематизувати і зберігати артефакти для майбутніх поколінь. Пройдений колективом шлях дозволяв залучати актуальні матеріали з історії розвитку суднобудування на території Північного Причорномор'я, корабельної слави Миколаєва, висвітлювати подвиг суднобудівників, які створили флот [3]. Таким чином, до виховної роботи підключається досвід поколінь, історія науково-технічних досягнень, культурні традиції минулого. У свою чергу, доповнюючи процес культурно-духовних уявлень молоді про людей, які стояли за відповідними досягненнями, «олюднюючи» науку, музей відображає певну суму етичних

норм, які сприяють формуванню у молоді переконань і високих моральних якостей та повагу до свого рідного краю.

Звернемо увагу, що в університетах Миколаєва встановилися тісні зв'язки із музеєм, а студенти мають можливість поповнити та систематизувати свої знання за конкретними галузями науки і освіти.

Музей розташований у старовинному будинку, який формує певне естетичне уявлення молоді та є візуально привабливою пам'яткою історії та архітектури державного значення. Його збудовано наприкінці XVIII ст. за проектом архітектора П. Неєлова у стилі раннього класицизму. Це найстаріша адміністративна будівля Миколаєва, що збереглась до наших днів [7].

У студентів викликають зацікавлення джерела, що фіксують історію музею та роль громади міста у його створенні. Рішення про створення осередку історії суднобудування і флоту було прийнято сесією Миколаївської обласної ради 10 жовтня 1973 р. Оскільки музей став «обличчям» міста (відкрито у 1978 р.) в його оформленні брали участь наукові співробітники Миколаївського обласного краєзнавчого музею та митці Миколаївського відділення Художнього фонду України. Формуванню у майбутніх висококваліфікованих спеціалістів бажання до активної участі у реалізації громадських ініціатив сприяє інформація про етапи створення цього осередку. Роботу по створенню музею очолила В.П. Чернявська – директор обласного краєзнавчого музею, яка згуртувала навколо себе талановиту молодь. У 1970-ті роки у витоків створення музею стояла тогочасна молодь – Л. Хлопинська, Г. Чередниченко, А. Владерчук, Л. Ташлай, О. Вассель. Саме вони у подальшому стали корифеями музейної справи Миколаєва [1, с.48; 4; 5]. Безумовне зацікавлення викликає діяльність творчої групи. Над художнім образом музею працювала група проєктантів-оформлювачів під керівництвом талановитого художника Ю. Шешина. Зали музею прикрасили полотна відомих в Україні миколаївських живописців і графіків М. Ряснянського, В. Семерньова, С. Сенкевич, В. Ольшанського, А. Завгороднього, М. Бережного, О. Покосенка [1].

Наукові співробітники акцентують, що моделі кораблів для експозиції музею були виготовлені у майстернях Миколаївського національного кораблебудівного університету імені адмірала Макарова (у 1970-ті рр. інститут кораблебудування), а також у наукових установах Миколаєва – ЦКБ «Чорноморсуднопроект», ЦНІ ТС, ПКБ «Прогрес». Створена таким чином колекція моделей кораблів і суден вважається найбільшою в Україні, а її творці (судномоделісти), складають ядро команди України з судномоделного спорту. З метою знайомлення з ними відвідувачів, співробітники музею проводять насичену виставкову діяльність. Акцентування на значенні майстерень кораблебудівного інституту у процесі формування музейної колекції сприяє підвищенню іміджу вищих шкіл та вихованню гордості студентської молоді за обрану професію.

Експозиція музею суднобудування і флоту стала свідченням високого професійного рівня всього колективу, якій на практиці матеріалізував комплексне розуміння питань у сфері музеєзнавства. Важливо підкреслити, що наукові співробітники музею прагнули своє захоплення минулим краєм передати як складову виховання, зокрема шляхом пошуку матеріалу, записування зразків усної історії, організації експедицій тощо. Експозиція музею багатопланова і охоплює еволюцію кораблебудування та історію флоту в басейні Чорного моря з найдавніших часів і до сьогодення. Вона знайомить з кораблями миколаївської побудови, з біографіями історичних осіб, які брали участь у розбудові флоту і міста, у створенні безпечних умов плавання суден. Через показ діяльності окремих постатей в музеї презентовано потенціал нашого міста, що дозволяє формувати для молоді гідну перспективу майбутнього на міжнародному рівні [4; 5].

Трансформація діяльності музею щодо культурно-виховної роботи у молодіжному середовищі мала свою специфіку у різні періоди історичного поступу. У радянський період переважала орієнтація на засади які пропонувала державна пропаганда. Майже все життя міста підпорядковувалось галузі суднобудування: система професійно-технічних училищ, Миколаївський кораблебудівний інститут, суднобудівні заводи, культурно-побутова сфера. І експонати музею відображали всі події, пов'язані з кораблебудуванням,

У незалежній Україні спостерігалася чітка орієнтація на національні та загальнолюдські духовні цінності. Діяльність музею характеризується зацікавленістю у дослідницькій роботі інноваційного спрямування, адже, на думку наукових співробітників, саме на цьому ґрунті відбувається відродження цілісної системи національної духовності, використання як важливих факторів виховного процесу рідної мови, культури, діяльності видатних особистостей, що створювали матеріальні цінності у Південному регіоні.

Музей став центром культурного життя, а його зібрання не обмежується експонатами, що представлені в основній експозиції. Понад 16 тисяч музейних предметів зберігаються у фондах: колекції рідкісних видань з історії кораблебудування і флоту, світлини, карти і плани, навігаційні прилади, корабельний посуд, якорі, корабельна зброя, зразки флори і фауни Світового океану.

Зауважимо, що з початку XXI ст. стала можливою і знаходиться на піку популярності просвітницько-виховна робота колективу музею. Вона орієнтується на широкий загал, але безумовний пріоритет надається студентській молоді. Їм пропонуються оглядові та тематичні екскурсії по новостворених виставках. Оглядова екскурсія передбачає комплексне знайомство з постійно діючою експозицією, де висвітлюються основні етапи вітчизняного суднобудування, починаючи з найдавніших часів до сьогодення. Більш насичені інформаційно-тематичні екскурсії, що розкривають окремі історичні періоди в історії суднобудування і

судноплавання на території Північного Причорномор'я. Музей став об'єднуючим стаціонарним майданчиком для студентської молоді, яка у процесі засвоєння матеріалу тематичних екскурсій дізнається про наступні історичні реалії: «Суднобудування за античних часів та періоду Київської Русі», «Мандри аргонавтів Чорним морем», «Заснування Миколаївського адміралтейства», «Морський щит Вітчизни», «Кораблі – наша гордість і слава».

Останнім часом накопичується досвід та професійно кристалізуються тематичні концепти. Все більшої популярності серед молодіжної аудиторії набувають майстер-класи у поєднанні з тематичними екскурсіями, які проводять наукові співробітники музею: моделювання різних типів суден з допоміжного матеріалу, в'язання морських вузлів, художнє проєктування маяків, виготовлення прикрас із застосуванням національної символіки, що опосередковано активізує процес обізнаності з історії краю та життєвого шляху тих особистостей, які її творили.

У 2014 році музей суднобудування і флоту відродив традицію проведення народних концертів під час проведення акції «Ніч у музеї: мелодії Чорного моря» у Міжнародний день музеїв. Вона знайшла позитивний відгук у громадськості, жителів міста та студентської молоді. Основною метою проведення народних концертів стало: створення міського рекреаційного простору, пропаганда кращих зразків світового та вітчизняного виконавства, відродження військових духових та інструментальних оркестрів. Кожного року змінювалася тематика «Ночі у музеї»: «На хвилях надії і сподівання» (2015р.), «Музейний ландшафт» (2016 р.), «Музей та суперечлива історія: розмова про замовчуване» (2017 р.), «Наші славетні земляки» (2018 р.), «Музей як культурні центри: майбутнє традицій (2019 р.).

Підвищенню позитивного емоційно-психологічного стану студентської молоді, сприяло споглядання творів мистецтва. У межах «Ночі в музеї» вони мали можливість насолоджуватись народними концертами, оглядом виставок та участі у майстер-класах народних майстрів і просто талановитих миколаївців тощо. Особливо запам'яталась «Ніч у музеї: морські містерії» (2013 р.) за участю заслуженого художника України В. Бахтова, де були представлені роботи графіка. Коли сутінки огорнули музейний дворик, відбувся показ слайд-шоу геліографії, геліоперфоменс або малювання вогнем давньогрецького судна від В. Бахтова. Організовані на базі музею, свята, зустрічі з видатними особистостями сприяють вихованню у студентської молоді етичних та естетичних цінностей.

Організація та проведення тематичних виставок, які присвячувалися історії суднобудування, флоту, сучасному розвитку ВМС ЗС України, миколаївцям, які будували кораблі та проходили на них службу, формують шанобливе ставлення до національних святинь, гордість за науково-технічні досягнення. Це такі виставки, як «Під вітрилами Святого Миколая» (присвячена Дню міста та 75-річчю Миколаївської області), «З історії розвитку суднобудування в Новоросійському краї у XVIII ст. – на

початку XX ст.» (за документами Миколаївського державного архіву і музейного фонду). За допомогою посольства США в Україні було реалізовано спільний проєкт музею – «На вершині світової кораблебудівної інженерної думки». Традиційною стала участь музею у щорічних Міжнародних виставках «Суднобудування», що проходили в приміщенні «ЕКСПО-Миколаїв» з виставками про історію та розвиток суднобудування у Миколаєві. Також велася мова про роль таких музеїв у ідеологічно-патріотичному вихованні як складової частини музеїв країни.

За допомогою музею відбувається адаптація студентів до нового соціального середовища – шляхом передачі молодому поколінню культурної історичної спадщини. Музейними співробітниками розроблено Проєкт партнерської програми співпраці з освітянськими та іншими організаціями, який охопив близько двадцяти різноманітних закладів науки, культури та освіти, спорту та соціального захисту населення. Серед яких були навчальні заклади, Національний кораблебудівний університет імені адмірала Макарова, суднобудівні заводи та конструкторські бюро, військові частини, обласна спілка ветеранів-підводників та ВМФ, міська рада національних товариств, дитячі музичні школи тощо. Спільно з кожним учасником програми проводяться різноманітні культурно-освітні акції, презентуються нові виставкові проєкти.

Дійсним брендом музею став конкурс творчості військовослужбовців «Бойові фанфари». Щорічно, протягом останніх п'яти років, напередодні Дня захисника України, проводився конкурс, постійними учасниками якого стали військові оркестри Миколаївського гарнізону, військовослужбовці строкової служби, студенти військової кафедри Миколаївського Національного університету ім. В. Сухомилинського.

Процесу залучення відвідувачів до музею сприяє проведення різноманітних конкурсів. Так, для школярів були проведені конкурси на кращий малюнок «Кольоровий світ моря» та на кращу модель корабля. Учасники конкурсів відвідували музей, брали участь у музейних уроках й інтерактивних екскурсіях. Кращі учнівські роботи експонувались на виставках.

З метою активізації науково-дослідної роботи школярів і студентів з вивчення історії Півдня України та до 200-річчя відкриття Антарктиди музеєм розроблено та реалізовано культурно-просвітницькі проєкти: «Миколаїв – місто адміралів» (2016 р.), «Наші земляки – видатні флотоводці, дослідники, географи, вчені, мандрівники» (2020 р.). У 2021 році культурно-просвітницький проєкт «Море, чайки, кораблі» мав на меті проведення науково-дослідницької та пошукової роботи учнівської молоді з вивчення творчості відомих художників-мариністів, зокрема, миколаївських митців. Музей став для молоді сприятливим середовищем і засобом самовиховання, прояву їх природних задатків, розвитку здібностей і творчості, школою наукового пошуку.

Отже, культурно-виховна робота колективу свідчить, що фонди музею мають невичерпний потенціал для діяльності. В умовах постінформаційного суспільства саме музей суднобудування і флоту може допомогти студентській молоді знайти своє особливе місце у реалізації завдань, які ставить перед ними держава. До виховної роботи, завдяки розробленим колективом заходів, підключається досвід поколінь, історія науки, культурні традиції минулого. Прагнення наукових співробітників музею комплексно показати накопичені у його фондах зразки культурної та науково-технічної спадщини безумовно сприяє підвищенню загальнодержавного статусу даного осередку культури. Зокрема, музей суднобудування і флоту включено в маршрут екскурсійного туру членів військово-історичного клубу Швеції [6, с. 47]. Музей приймає туристів з багатьох країн та його віднесено до 100 кращих музеїв світу.

Література

1. Мітківська Т. С. Як по крупинках збирались неоцінні реліквії минулого / Морська держава, №4, 2003. – с. 48-49.
2. Миколаївський музей суднобудування і флоту = Николаевский музей судостроения и флота = Nikolayev Shipbuilding and Fleet Museum : [фотоальбом] / Т. С. Мітківська, Л. В. Мичаковська, А. Д. Владерчук та ін.; ред.: М. П. Круглов, Л. Д. Хлопінська, І. М. Піскурьова. – Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2010. – 144 с.
3. Рижева Н. О. Миколаїв – центр суднобудування на півдні України: до історіографії проблеми./ Наукові праці. Науково-методичний журнал Миколаївського гуманітарного університету ім. П. Могили. – вип.13. Історичні науки. – Миколаїв: вид-во МДГУ імені П. Могили. – 2003. – С.157-161.
4. Рижева Н. О. Історія суднобудування України XIX-XX століття у фондах музеїв м. Миколаєва./ Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. праць / відп. редактор О. Я. Пилипчук. — К., 2003. — Вип. 12. – С. 153 – 168.
5. Рижева Н. О. Суднобудівна промисловість України XIX-XX ст. в музейних колекціях м. Миколаєва / Дослідження з історії техніки : зб. наук. праць / за ред. Л. О. Гріффіна. – К.: Вид-во „Політехніка”. — К., 2004. — Вип. 4. – С.74 - 86
6. Хлопінська Л. Д. Візитна картка Миколаєва / Морська держава, №4, 2003. – с. 46-47.
7. Хлопінська Л. Д. Палац-музей на Адміральській : [історичний нарис] / Л. Д. Хлопінська. – Миколаїв : Возможности Киммерии, 2004. – 112 с.

COMPUTER SCIENCES

Sara Ibrahim daughter Safarova

Azerbaijan Cooperation University,

*“Computer Engineering and information
Technologiy”*

of the department Associate Professor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14591176>

METHODS OF SOLVING PHYSICAL PROBLEMS IN PYTHON AND PASCAL PROGRAMMING LANGUAGES

Summary:

The article reveals the role of computer technologies in the educational process, the stages of the process of preparing and solving scientific and engineering problems on a computer, as well as the relationship of computer technologies with other subjects, their role in training, their contribution to improving the quality of education. The use of computer technologies in teaching physics is reflected by the program for solving various problems in the Pascal and Python programming languages.

Key words: *programming, interdisciplinary communication, algorithm, computer technology.*

In the era of the modern information society, the application, influence and role of computer technology in the informatization of society and in the life of people in general are in sight.

On the eve of the development of mankind, the internal content of information processes that play an important role in the life of people, science and technology remains unchanged, but their tendency towards mechanization and automation is also associated with the rapid development of computer technology. The use of computers in the information environment and the use of communication tools have brought the development of information technology to a new stage. The use of information technology in various fields leads to the creation and development of new systems and programming languages. Computer technology not only develops human mental abilities, but also opens up new development prospects for him. The serious impact of its application in various fields on quality is highly appreciated by experts.

Successful application of computer technology in the field of education creates the basis for improving the quality of education along with new teaching technologies and innovative methods. Teaching computer technology in combination with other subjects also has great potential. From this point of view, new results can be obtained by applying programming to various subjects.

A programming language is a system of symbols and characters used to write a program that allows it to be applied to a computer to solve a specific problem. Programming combines fundamental sciences, primarily computer science, mathematics and software development.

Software products are constantly being improved: new functions are added, the user interface is changed, etc. Recently, high-level programming languages are increasingly used.

The process of solving various problems on a computer is divided into the following stages:

- posing the question;

- mathematical description of the problem;
- choosing and justifying the solution method;
- algorithmization of the calculation process;
- program development;
- debugging the program;
- solving the problem on a computer and analyzing the results.

The stages are interconnected. At the stage of problem setting, the goal of solving the problem is formed and its content is described. When drawing up the stages of solving the problem, the nature and essence of all the data used in the problem is analyzed and the solution condition is determined. The stage of mathematical description of the problem is characterized by its mathematical formation. The existing relationships between the dimensions that determine the result are expressed by means of mathematical formulas. The mathematical model of the problem is formed with accuracy and limitations. At the same time, depending on the features of the solution of problems, different sections of mathematics and other subjects can be used.

The mathematical model must meet at least two requirements: - reality; - implementation.

When we say "reality", it is implied that the most important feature of the phenomenon under study is reflected by the correct model. When choosing and justifying the method for solving the problem, it is necessary to solve it using specific methods, taking into account the features. At the stage of algorithmization of the calculation process, an algorithm for solving the problem is drawn up according to the selected method. The data processing process is divided into separate, relatively free blocks, the sequence of execution of the blocks is determined. A block diagram of the algorithm is prepared. The program is developed in a certain programming language in accordance with the algorithm for solving the problem. Debugging is the stage of developing a program on a computer, during which program errors appear, are detected and eliminated. Now let's consider programming several tasks in the Pascal and Python programming languages from the physics

subject related to teaching computer technologies related to other subjects.

1. Using a crane, lift a load of 250 kg to a height of 12 m. How much work is done during this time.

Given:
 $m = 250 \text{ kg}$
 $h = 12 \text{ m}$

$A = ?$
 $A = F \cdot s$
 $h = s$
 $F = 9.8 \text{ N/kg} \cdot 250 \text{ kg} = 2450 \text{ N}$

PASCAL Program:
 Program S1;
 Uses crt;
 Var m, h, F: integer;
 A: real;
 Begin
 $M := 250;$
 $H := 12;$
 $F := 2450;$
 $A := F \cdot h;$
 Writeln ('A=', A);
 END.

PYTHON Program:
 $>>> m = \text{int}(\text{input}(\text{"Enter value m"}))$
 Enter value m 250
 $>>> h = \text{int}(\text{input}(\text{"Enter value h"}))$
 Enter value h 12
 $>>> F = \text{int}(\text{input}(\text{"Enter value F"}))$
 Enter value F 2450
 $>>> A = \text{int}(F) \cdot \text{int}(h)$
 $>>> \text{print}(\text{"count"}, A)$
 END.

2. If the voltage in the network is 220 V and the resistance of the lamp coil is 440 ohms, calculate the current passing through the electric lamp.

Given:
 $U = 220 \text{ V}$
 $R = 440 \text{ Ohm}$

$I = ?$

$$I = \frac{U}{R}$$

$$I = \frac{220 \text{ V}}{440 \text{ Ohm}} = 0.50 \text{ A}$$

PASCAL program:
 Program S2:
 Uses a crt;
 Var U, R : integer;
 I : real;
 Begin
 $U := 220;$
 $R := 440;$
 $I := \frac{U}{R};$
 Writeln ('I=', I);
 END.

PYTHON program:
 $>>> \text{int}(\text{input}(\text{"Enter the value of U"}))$
 Enter the value of U 220
 $>>> \text{int}(\text{input}(\text{"Enter the value of R"}))$
 Enter the value of R 440
 $>>> I = \text{int}(U) / \text{int}(R)$
 $>>> \text{print}(\text{"count"}, I)$

3. Calculate how long it takes a pedestrian traveling 3 km (i.e. 3000 m) at a speed of 2 m/s.

Given:
 $v = 2 \text{ m/sec}$
 $s = 3000 \text{ km}$

$t = ?$
 $v = \frac{s}{t}$
 $s = v \cdot t$
 $t = \frac{3000 \text{ m}}{2 \text{ m/sec}} = 1500 \text{ sec}$

PASCAL program:
 program S3;
 Uses crt;
 Var v, s: integer;
 t: real;
 Begin
 $v := 2;$
 $c := 3000;$
 $t := \frac{t}{v};$
 Writeln('t= ', t);
 END.

PYTHON program:
 $>>> v = \text{int}(\text{input}(\text{"Enter the value of v"}))$
 Enter the value of v 2
 $>>> s = \text{int}(\text{input}(\text{"Enter the value of s"}))$
 Enter the price of 3000 rubles.
 $>>> t = \text{int}(s) / \text{int}(v)$
 $>>> \text{print}(\text{"count"}, t)$

4. Four lamps with a resistance of 120 Ohm must be connected in parallel to the lighting circuit. It is necessary to add up the total resistance of the circuit.

Given:
 $R_1 = 120 \text{ Ohm}$
 $N = 4$

$P = ?$

$$\frac{1}{R} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_1} = \frac{4}{R_1}$$

$$R = \frac{R_1}{n} \text{ or } R = \frac{R_1}{4}$$

$$R = \frac{120 \text{ Ohm}}{4} = 30 \text{ Ohm}$$

PASCAL program:
 program S4;
 Uses crt;
 Var R1, n: integer;
 P : real;

```
Begin
n:= 4;
P := P1/n;
Writeln ( 'R=', R);
END.
```

PYTHON program:

```
>>> R1 = int (input ("Enter the value of R1"))
Enter the cost of R1 120
>>> n=int (input ("Enter the value of n "))
Enter the value of n 4
>>> R = int (R1) / int(n)
```

```
>>> print( "count", R)
```

References used:

1.T.Kh.Magerramov, Questions and Problems of Physics, "Maarif Publishing House" - 1991.

2.Tagiev H.N., Gumbataliev R.Z. - Fundamentals of computer science and programming, "Science and Education", Baku-2017.

3.Tagiev H.N., Safarova S.I. - Program procedures for solving physical problems, Berlin "Time of the Spirit" No. 11 (23), 2019. Part 1.

MEDICAL SCIENCES

УДК: 615.242:616.31-008.712

Мандрик Ольга Євгенівна,
к.мед.н., доцент
Андрусак Олександр Васильович,
к.мед.н., доцент
кафедри внутрішньої медицини, клінічної
фармакології та професійних хвороб
Місякевич Богдана Мирославівна,
студентка 6 курсу
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14591309>

**ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ГАЛІТОЗУ В ДОРΟΣЛИХ ЛЮДЕЙ ТА ЗВ'ЯЗОК НЕПРИЄМНОГО
ЗАПАХУ З РОТА ТА ГЕРХ: ОГЛЯД СУЧАСНИХ ДЖЕРЕЛ**

Mandryk Olga,
PhD, Associate professor
Andrusiak Olexandr,
PhD, Associate professor
Department of Internal Medicine, Clinical Pharmacology and Occupational Diseases
Misiakevych Bohdana,
6th year student
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

**MAIN CAUSES OF HALITOSIS IN ADULTS AND THE RELATIONSHIP BETWEEN BREATH
ODOR AND GERD: A REVIEW OF CURRENT SOURCES****Анотація:**

Галітоз, або неприємний запах із рота, є однією з найбільш поширених проблем серед дорослого населення. Це не лише естетична, але й важлива медична та соціальна проблема, що негативно впливає на міжособистісні стосунки, кар'єру та психологічний стан людини. Галітоз часто асоціюється з різними патологічними станами, зокрема захворюваннями ротової порожнини, органів дихання та шлунково-кишкового тракту, включаючи гастроєзофагеальну рефлюксну хворобу (ГЕРХ). Вивчення цього взаємозв'язку є важливим для розуміння механізмів розвитку неприємного запаху та вдосконалення методів лікування.

ГЕРХ, яка характеризується закиданням вмісту шлунка в стравохід і навіть у ротову порожнину, створює сприятливі умови для накопичення бактерій та утворення летких сполук сірки, які є основними компонентами неприємного запаху. Крім того, гастроєзофагеальний рефлюкс може призводити до змін у слизовій оболонці ротової порожнини, сприяючи розвитку стоматологічних проблем, що додатково посилює симптоми галітозу.

У сучасному суспільстві, де особиста гігієна та доглянутий вигляд є важливими факторами соціального прийняття, хронічний неприємний запах із рота може стати причиною ізоляції, втрати впевненості в собі та психологічних проблем. У свою чергу, тривожні стани або навіть галітофобія часто потребують втручання психотерапевтів або інших спеціалістів.

Таким чином, комплексний підхід до діагностики та лікування, включаючи роботу стоматологів, гастроентерологів і психологів, дозволить покращити якість життя пацієнтів, які страждають на цю проблему.

Abstract:

Halitosis, or bad breath, is one of the most common issues among adults. It is not only an aesthetic concern but also a significant medical and social problem that negatively impacts interpersonal relationships, career advancement, and an individual's psychological well-being. Halitosis is often associated with various pathological conditions, including oral diseases, respiratory disorders, and gastrointestinal conditions such as gastroesophageal reflux disease (GERD). Understanding the relationship between halitosis and GERD is crucial for uncovering the mechanisms behind bad breath and improving treatment methods.

GERD, characterized by the reflux of stomach contents into the esophagus and even the oral cavity, creates favorable conditions for the accumulation of bacteria and the production of volatile sulfur compounds, which are the primary contributors to unpleasant breath. Additionally, gastroesophageal reflux can lead to changes in the oral mucosa, promoting dental problems that further exacerbate the symptoms of halitosis.

In modern society, where personal hygiene and a well-groomed appearance are critical for social acceptance, chronic bad breath can result in isolation, a loss of self-confidence, and psychological issues. Anxiety disorders, or even halitophobia, often require intervention from psychotherapists or other specialists.

Thus, a comprehensive approach to diagnosis and treatment, involving dentists, gastroenterologists, and psychologists, can significantly improve the quality of life for patients suffering from this condition.

Ключові слова: галітоз, псевдогалітоз, галітофобія, ГЕРХ, пробіотики.

Key words: halitosis, pseudohalitosis, halitophobia, GERD, probiotics

Актуальність: Галітоз – це стан, що характеризується неприємним запахом із дихання, якому почали приділяти серйозну наукову увагу, вважаючи, що він впливає на соціальне та особисте життя людей [1]. Цей стан може мати різне походження та спричиняти негативний тягар у соціальних взаємодіях, спілкуванні та якості життя, а в рідкісних випадках може свідчити про основні неінфекційні захворювання ротової порожнини [2].

Розуміння факторів і причин, які призводять до неприємного запаху з рота та його проявів, може сприяти правильному лікуванню цього стану [3].

Більшість випадків неприємного запаху з рота пов'язана з недостатньою гігієною порожнини рота, пародонтитом і нальотом на язиці, але решта випадків пов'язана з захворюваннями вуха, горла, носа (10%) або шлунково-кишковими/ендокринними (5%) розладами. З цієї причини діагностика, лікування та клінічне лікування галітозу часто потребують підходу мультидисциплінарної команди [2].

Галітоз може виникати з різних фізіологічних і патологічних причин. Неприємний ранковий запах із рота фізіологічного неприємного запаху з рота спричинений десквамованими епітеліальними клітинами, застоєм слини та гниттям частинок їжі, що потрапили в пастку, через накопичення бактерій. Патологічні причини включають місцеві або системні інфекції, хронічні захворювання, генетичні проблеми та метаболічні збої. Однак деякі люди можуть страждати від неприємного запаху з рота, але заперечують це, тоді як інші відчувають перебільшений страх перед неприємним запахом з рота (галітофобія) або можуть вірити, що мають неприємний запах з рота, незважаючи на його відсутність (псевдо-галітоз) [4].

Мета: Проблема галітозу у світі є досить поширеною. У більшості пацієнтів із галітозом цей стан викликає збентеження та заважає соціальній взаємодії та повсякденному життю. Крім того, неприємний запах з рота може бути ознакою основного захворювання. Розуміння факторів і причин, які призводять до неприємного запаху з рота та його проявів, може сприяти правильному лікуванню цього стану.

Матеріали та методи: При написанні огляду літератури були використані дослідження, які опубліковані на поширених ресурсах у вільному доступі таких, як PubMed, ScienceDirect, Research Gate.

Результати дослідження: Стосовно зв'язку неприємного запаху з рота з інфекціями ротової порожнини та його впливу на соціальні стосунки між

людьми, у одному із досліджень вивчався позитивний вплив пробіотиків на профілактику або лікування неприємного запаху з рота. Збудники неприємного запаху з рота - леткі сполуки сірки (VSCs), і галітоз поділяється на оральний і неоральний типи відповідно до джерела VSCs. H_2S і CH_3SH є двома основними метаболітами, що викликають неприємний запах з рота, які утворюються після розкладання білків бактеріями в ротовій порожнині, проте CH_3SCH_3 має неоральне походження і є нейтральною молекулою крові. Наскільки неприємний запах з рота важливий у медицині, враховуються також його психологічні аспекти, які можуть призвести навіть до самогубства. Сьогодні пробіотики використовуються як новий терапевтичний засіб у багатьох ролях. Більшість пробіотиків використовуються для лікування розладів шлунково-кишкового тракту, але різні дослідження щодо полегшення неприємного запаху з рота за допомогою пробіотиків повідомляють про задовільні результати. Роди *Lactobacillus*, *Streptococcus* і *Weissella* є одними з найкорисніших пробіотиків для профілактики або лікування неприємного запаху з рота в ротовій порожнині [5].

Розрізняють два типи неприємного запаху з рота: позаротовий неприємний запах з рота (ПРО) та внутрішньоротовий неприємний запах з рота (ВРО). Невеликий відсоток випадків галітоза (5–10%) має екстраоральне походження. Цей тип галітоза може бути викликаний цукровим діабетом, порушеннями обміну речовин, захворюваннями нирок і печінки, а також деякими ліками та продуктами харчування. Проте переважна більшість випадків галітоза (80–90%) походить із ротової порожнини. Ця форма неприємного запаху з рота зазвичай спричинена поганою гігієною порожнини рота, зубним нальотом, карієсом, гінгівітом, стоматитом, пародонтитом, нальотом на язиці та в рідкісних випадках карциномою порожнини рота. Сухість у роті (ксеростомія) також може сприяти неприємному запаху з ротової порожнини, хоча кореляція не завжди спостерігається. У здорових людей найпоширенішим джерелом неприємного запаху з рота є наліт на язиці (43,4% випадків ВРО). Покриття язика складається з бактерій, великої кількості десквамованих епітеліальних клітин, метаболітів крові, залишків їжі та лейкоцитів, що походять із пародонтальних кишень, які легко накопичуються через анатомічну будову язика. Основним місцем виникнення неприємного запаху з ротової порожнини є спинно-задня частина язика, де росте більшість анаеробних бактерій, відповідальних за неприємний запах [6].

Якщо ж частіше причина галітозу зосереджена саме в ротовій порожнині, то чи правда, що також одна із найчастіших причин є гастроєзофагальна рефлюксна хвороба? Нещодавно було опубліковано дослідження, яке оцінювало поширеність галітозу у хворих на ГЕРХ [7]. Результати пошуку були організовані за допомогою програмного забезпечення Raуааn QСRІ (Катар, 2020). Усі дослідження, в яких обговорюється інфекція *H. pylori* та її зв'язок із неприємним запахом з рота, а також дослідження, в яких обговорюється гастроєзофагальна рефлюксна хвороба (ГЕРХ) та її зв'язок із неприємним запахом з рота, були зведені в таблиці з основними результатами.

Шлунково-кишкові захворювання пов'язані з галітозом, включають інфекцію шлунка *H. pylori*, ГЕРХ, затримку шлункового вмісту (як у випадках дивертикулу стравоходу, ахалазії, стенозу пілоричного відділу та неоплазії шлунка та стравоходу). Перехресне дослідження показало, що патології шлунково-кишкового тракту дуже поширені у хворих на галітоз. Найчастішими шлунково-кишковими симптомами у цих пацієнтів були біль у животі, рефлюкс, нудота, зміни стравоходу та дванадцятипалої кишки.

Є два шляхи, які можуть призвести до розвитку галітоза як симптому, що виникає внаслідок розладів шлунково-кишкового тракту. По-перше, VSC можуть вивільнятися через стравохід до ротової порожнини; по-друге, адсорбція VSCs у крові та їх дифузія через легені. VSC, присутні в крові, можуть переноситися у видихуване повітря під час дихання; ці сполуки потрапляють у системний кровотік після кишкової абсорбції, а потім циркулюють у легені, де відбувається газообмін. VSC елімуються і можуть сприйматися через видихуване повітря, коли вони присутні в достатній концентрації.

Лікування неприємного запаху з рота як симптому захворювання шлунково-кишкового тракту полягає в лікуванні розладу походження. Роль стоматолога в лікуванні неприємного запаху з рота полягає в проведенні ретельного внутрішньоротового та ротоглоткового огляду для виявлення неприємних запахів з рота, з подальшою органолептичною оцінкою для підтвердження наявності або відсутності неприємного запаху з рота. У разі виявлення стоматологом позаротового походження неприємного запаху з рота, пацієнта необхідно направити до відповідного спеціаліста для діагностики та лікування захворювання, яке викликає симптом неприємного запаху з рота.

Висновок: Сучасна література класифікує галітоз на три категорії: справжній неприємний запах з рота, псевдонеприємний запах з рота та галітофобія. Справжній запах з рота вказує на наявність неприємного запаху в результаті стоматологічних досліджень, таких як органолептичні тести за допомогою портативних пристроїв для зчитування сірки. З іншого боку, псевдогалітоз і галітофобія не можуть бути об'єктивно виміряні, оскільки вони описуються лише суб'єктивною скаргою людини, яка

звертається за медичною допомогою. У той час як справжній неприємний запах з рота вимагає комплексу заходів для його контролю, псевдо-неприємний запах з рота можна покращити за допомогою простих заходів гігієни порожнини рота. З іншого боку, галітофобія має на увазі більше психологічний вимір, оскільки люди, які вважають, що вони страждають від неприємного запаху з рота, як правило, відчувають це навіть після того, як вони вживають заходів для покращення свого здоров'я ротової порожнини [1].

Список використаних джерел:

1. Briceag R, Caraiane A, Raftu G, Horhat RM, Bogdan I, Fericean RM, Shaaban L, Popa M, Bumbu BA, Bratu ML, Pricop M, Talpos S. Emotional and Social Impact of Halitosis on Adolescents and Young Adults: A Systematic Review. *Medicina (Kaunas)*. 2023 Mar 14;59(3):564. doi: 10.3390/medicina59030564. PMID: 36984565; PMCID: PMC10057342.
2. Izidoro C, Botelho J, Machado V, Reis AM, Proença L, Alves RC, Mendes JJ. Revisiting Standard and Novel Therapeutic Approaches in Halitosis: A Review. *Int J Environ Res Public Health*. 2022 Sep 8;19(18):11303. doi: 10.3390/ijerph191811303. PMID: 36141577; PMCID: PMC9516975.
3. Khounganian RM, Alasmari ON, Aldosari MM, Alghanemi NM. Causes and Management of Halitosis: A Narrative Review. *Cureus*. 2023 Aug 19;15(8):e43742. doi: 10.7759/cureus.43742. PMID: 37727189; PMCID: PMC10506127.
4. Dey A, Khan MAS, Eva FN, Islam T, Hawlader MDH. Self-perceived halitosis and associated factors among university students in Dhaka, Bangladesh. *BMC Oral Health*. 2024 Aug 7;24(1):909. doi: 10.1186/s12903-024-04586-y. PMID: 39113016; PMCID: PMC11308408.
5. Karbalaee M, Keikha M, Kobylak NM, Khatib Zadeh Z, Yousefi B, Eslami M. Alleviation of halitosis by use of probiotics and their protective mechanisms in the oral cavity. *New Microbes New Infect*. 2021 Apr 23;42:100887. doi: 10.1016/j.nmni.2021.100887. PMID: 34123388; PMCID: PMC8173312.
6. Zanetti F, Zivkovic Semren T, Battey JND, Guy PA, Ivanov NV, van der Plas A, Hoeng J. A Literature Review and Framework Proposal for Halitosis Assessment in Cigarette Smokers and Alternative Nicotine-Delivery Products Users. *Front Oral Health*. 2021 Dec 10;2:777442. doi: 10.3389/froh.2021.777442. PMID: 35048075; PMCID: PMC8757736.
7. Viana, K. S. S., Eleutério, F. H. P. F., Gomes Maciel, V., Bernis, C. S., Migliorini Souza, A. C., Esteves Lima, R. P., & Cota, L. O. M. (2024). Association Between Halitosis and Gastrointestinal Disorders: A Review. *Journal of the California Dental Association*, 52(1).
<https://doi.org/10.1080/19424396.2024.2426249>

Сас Андрій Вікторович

Студент

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Каньовська Людмила Володимирівна

к.м.н., доцент кафедри внутрішньої медицини, клінічної фармакології та професійних хвороб

Буковинський державний медичний університет

М. Чернівці, Україна

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14591314>**ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ ХРОНІЧНОГО ОБСТРУКТИВНОГО
ЗАХВОРЮВАННЯ ЛЕГЕНЬ У ХВОРИХ ПОХИЛОГО ВІКУ****Sas Andriy Viktorovich**

Student

Bukovyna State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Kanyovska Lyudmila Volodymyrivna

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the Department of Internal Medicine, Clinical

Pharmacology and Occupational Diseases

Bukovyna State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

**FEATURES OF THE CLINICAL COURSE OF CHRONIC OBSTRUCTIVE PULMONARY DISEASE
IN ELDERLY PATIENTS****Резюме.**

Епідеміологічні дослідження, проведені протягом багатьох років у різних частинах світу, показали, що хвороби органів дихання становлять значний відсоток серед захворювань, а їх поширеність залишається високою і не має тенденції до зниження. Хронічне обструктивне захворювання легень (ХОЗЛ) – одна з найважливіших медико-соціальних проблем як в Україні, так і у світі. Спостерігається збільшення кількості хворих на хронічне легеневе серце (ХЛС) як ускладнення ХОЗЛ, летальність серед яких становить 67% і посідає третє місце після артеріальної гіпертензії (АГ) та ішемічної хвороби серця (ІХС), особливо серед осіб віком понад 50 років.

Summary.

Epidemiological studies conducted over many years in different parts of the world have shown that respiratory diseases constitute a significant percentage of diseases, and their prevalence remains high and does not tend to decrease. Chronic obstructive pulmonary disease (COPD) is one of the most important medical and social problems both in Ukraine and in the world. There is an increase in the number of patients with chronic pulmonary cor pulmonale (CPC) as a complication of COPD, the mortality rate among which is 67% and ranks third after arterial hypertension (AH) and coronary heart disease (CHD), especially among people over 50 years of age.

Ключові слова: ХОЗЛ, пацієнти, перебіг, коморбідна патологія.**Keywords:** COPD, patients, course, comorbid pathology.

Хронічне обструктивне захворювання легень (ХОЗЛ) є однією з найпоширеніших хронічних неінфекційних патологій, смертність від якої стабільно зростає [1]. Захворювання прогресує під впливом шкідливих екологічних чинників, таких як забруднення повітря та професійні ризики [2]. Воно характеризується прогресуючою бронхообструкцією, яка є незворотною або частково зворотною, що значно погіршує якість життя пацієнтів [3].

Проблема ХОЗЛ ускладнюється пізньою діагностикою та недостатньо ефективним лікуванням, що призводить до ранньої інвалідизації [4]. Близько чверті хворих втрачають працездатність через кілька років після початку захворювання. Зростає також частота тяжких форм перебігу, що супрово-

дуються високим рівнем смертності. В останні десятиліття зросла частка людей похилого віку, що зумовлено як покращенням медичної допомоги, так і зниженням народжуваності [5].

ХОЗЛ розглядається як мультифакторне захворювання з численними позалегеновими проявами та високим рівнем коморбідності. Системне запалення та оксидативний стрес сприяють розвитку інсулінорезистентності, цукрового діабету, серцево-судинних захворювань та ендотеліальної дисфункції. Ці механізми підкреслюють необхідність інтегрованого підходу до ведення таких пацієнтів [6].

Проведено аналіз 57 історій хвороби пацієнтів похилого і старечого віку, пролікованих у терапевтичному відділенні №2 з приводу хронічного обструктивного захворювання легень.

Діагноз ХОЗЛ встановлювали згідно з рекомендаціями клінічних настанов (Наказ МОЗ України № 555 від 27.06.2013 з урахуванням рекомендацій GOLD, 2023, Наказ МОЗ України № 128 від 2007 р.) [7]. Для виявлення особливостей клінічного перебігу ХОЗЛ оцінювались суб'єктивні, об'єктивні симптоми, дані клініко-лабораторних досліджень, спірографічних і рентгенологічних обстежень як на початку захворювання, так і протягом лікування у стаціонарі, з урахуванням позитивних та негативних змін у стані хворих зазначених груп [8].

Результати досліджень

Проаналізовано історії хвороб 57 пацієнтів, які лікувались з приводу ХОЗЛ у віці від 60 до 72 років (середній вік $66,5 \pm 5,5$ років): чоловіків — 39 (68,42%), жінок — 18 (31,58%). Вікові параметри оцінювались відповідно до класифікації ВООЗ (літній вік — 60–74 років, старечий вік — 75–89 років).

У переважній більшості пацієнтів відзначався зв'язок із попередніми ГРВІ. Більшість хворих відносились до групи В — 46 осіб (80,7%), і лише 11 пацієнтів (19,3%) до групи Е.

Аналіз супутньої патології показав, що у пацієнтів старших вікових груп загострення ХОЗЛ перебігало на тлі хронічних захворювань. Так, у всіх 57 пацієнтів (100%) була діагностована ішемічна хвороба серця; у 28 (49,12%) пацієнтів виявлено фібриляцію передсердь; у 11 хворих в анамнезі зазначався перенесений інфаркт міокарда; у 54 пацієнтів — артеріальна гіпертензія (симптоматична або есенціальна); у 4 хворих були наслідки перенесеного ГПМК; у 47 пацієнтів (82,46%) — захворювання сечовивідних шляхів; у 26 пацієнтів (45,61%) — хвороби жовчовивідних шляхів і підшлункової залози.

Дослідники вказують на прямий зв'язок між поширеністю атеросклеротичних бляшок у сонних артеріях і тяжкістю перебігу ХОЗЛ. Доведено, що у хворих на ХОЗЛ розвиток ішемічної хвороби серця погіршує легеневу гемодинаміку та альвеолярний газообмін, а наявність ХОЗЛ і його загострення збільшують частоту інфаркту міокарда та ризик раптової смерті від фатальних аритмій [9]. Вважають, що зменшення ОФВ1 є незалежним предиктором захворюваності та смертності від коронарних хвороб [10].

Тісно пов'язана з теорією метаболоміки ендогенна (метаболічна) інтоксикація, яка виникає внаслідок недостатності або неспроможності функціональної системи детоксикації організму [11]. До природних систем детоксикації належать монооксигеназна система печінки, екскреторна система нирок, шлунково-кишковий тракт, легені, потові та сальні залози тощо, які сприяють зниженню концентрації токсинів шляхом їх інактивації та елімінації з організму [12].

Як відомо, подібні стани здатні служити вираженими факторами ризику для розвитку ХОЗЛ, а також значно погіршують прогноз, збільшуючи ймовірність летального результату та обумовлюючи необхідність госпітального лікування таких пацієнтів [13]. Крім того, у ряді випадків супутніми захворюваннями у досліджуваних пацієнтів були

такі прогностично несприятливі хвороби, що викликають імунодефіцит, як цукровий діабет (32 пацієнти або 56,14%) та злоякісні утворення (9 пацієнтів або 15,7%). Коморбідність ХОЗЛ з кардіоваскулярною патологією, особливо за наявності метаболічних порушень, залишається найбільш важливою, відображає єдність кардіореспіраторної системи і стає сумарним інтегральним фактором негативного прогнозу.

Негативна динаміка об'єму форсованого видиху за 1 секунду (ОФВ1) асоціюється з підвищенням швидкості пульсової хвилі (маркер атерогенезу), а швидке його зниження — з розвитком аритмій. Причому зниження ОФВ1 на кожні 10% сприяє збільшенню ризику смерті на 14%, або кардіальної смерті на 28% [14]. Тісний зв'язок між дихальними і гемодинамічними порушеннями диктує необхідність дослідження функцій обох систем.

Особливу зацікавленість викликає вивчення вентиляційних порушень у хворих на ХОЗЛ у поєднанні з ІХС на тлі метаболічного синдрому (МС). Поширеність останнього серед хворих на ХОЗЛ становить від 21% до 53%, особливо на ранніх стадіях [15]. Згідно з даними ВООЗ, розповсюдженість МС набуває характеру пандемії. Механізми, що лежать в основі збільшення кількості його випадків серед хворих на ХОЗЛ, пов'язані зі зростанням ожиріння, зменшенням фізичної активності, палінням, використанням кортикостероїдів, запаленням, оксидантним стресом і гіпоксією. Метаболічні порушення у цих хворих зумовлюють тяжкі клінічні наслідки захворювання [16].

Найбільш часто пацієнти скаржилися на задишку (переважно експіраторного або змішаного генезу, яка посилювалася при розширенні рухового режиму), кашель з відділенням слизового або слизово-гнійного харкотиння, що погано відхаркувалося, відчуття дискомфорту в грудній клітці, хрипоту в грудях, а також слабкість, зниження апетиту. Звертає на себе увагу той факт, що лише в невеликій групі пацієнтів була лихоманка. Серед скарг наявність ціанозу привертає особливу увагу.

При аналізі картини крові лейкоцитоз спостерігався лише у 48,8% хворих, лейкопенія — у 4%, паличкоядерний зсув — у 22%, ознаки анемії — у 22%. У 10% мала місце лімфоцитопенія, що свідчить про наявність вторинного імунодефіцитного стану. Найбільш постійною ознакою було підвищення ШОЕ, позитивний С-реактивний білок і збільшений рівень фібриногену.

Найбільш інформативними для діагностики були дані рентгенографії органів грудної клітини, які свідчили про характерні зміни в легеневій тканині в 92,6% випадків. Бактеріологічне дослідження мокротиння показало, що в 35,4% випадків збудником, що викликав інфекційне загострення хвороби, був *Streptococcus pneumoniae*, в 19,2% — гемофільна паличка, в 17,1% — *Staphylococcus aureus*.

Спірографічна картина у пацієнтів мала спільні риси, зокрема: збільшення частоти дихання, зниження об'єму форсованого видиху за першу секунду (ОФВ1). ОФВ1 є ключовим показником для

оцінки ступеня обструкції. У пацієнтів похилого віку його значення часто нижче 50% від належних значень. Вікове зменшення еластичності легень і прогресуючий запальний процес у дихальних шляхах посилюють обструкцію.

Співвідношення ОФВ1/ФЖСЛ (форсованої життєвої ємності легень) є діагностичним критерієм ХОЗЛ і вказує на наявність обструкції, якщо становить менше 70%. У обстежених спостерігалось значне зниження цього показника через порушення прохідності дрібних дихальних шляхів. З наростанням ЛН відмічається тенденція до збільшення ХОД за рахунок ЧД, що було нами констатовано і при об'єктивному обстеженні хворих. Це слід розглядати як компенсаторну реакцію на порушення вентиляційної функції, розвиток артеріальної гіпоксемії та метаболічних порушень. Зниження пікової об'ємної швидкості видиху (ПОШВ) є ще одним показником обструкції дихальних шляхів. У пацієнтів із ХОЗЛ похилого віку цей показник значно нижчий за норму.

Висновок

Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать, що клінічний перебіг ХОЗЛ у пацієнтів похилого віку відзначається значною тяжкістю через прогресуючу обструкцію дихальних шляхів, що ускладнюється віковими змінами в легеневій тканині та супутньою патологією. Зростання частоти загострень і зниження резервної функції легень обумовлюють високий ризик ускладнень і смертності. Особливості коморбідного статусу у хворих похилого віку впливають на перебіг ХОЗЛ і вимагають індивідуалізованого підходу до діагностики та лікування. Ефективне лікування пацієнтів похилого віку з ХОЗЛ потребує комплексного підходу, включаючи медикаментозну терапію, корекцію супутніх захворювань, кисневу терапію та заходи з легеневої реабілітації. Особливу увагу слід приділяти профілактиці загострень, зокрема вакцинації. Це вимагає мультидисциплінарного підходу з участю лікарів загальної практики, пульмонологів і реабілітологів.

Список літератури:

1. Boers E, Barrett M, Su JG, Benjafield AV, Sinha S, Kaye L, Zar HJ, Vuong V, Tellez D, Gondalia R, Rice MB, Nunez CM, Wedzicha JA, Malhotra A. Global Burden of Chronic Obstructive Pulmonary Disease Through 2050. *JAMA Netw Open*. 2023 Dec 1;6(12):e2346598. doi: 10.1001/jamanetworkopen.2023.46598. PMID: 38060225; PMCID: PMC10704283.
2. Govender N, Laloo UG, Naidoo RN. Occupational exposures and chronic obstructive pulmonary disease: a hospital based case-control study. *Thorax*. 2011 Jul;66(7):597-601. doi: 10.1136/thx.2010.149468. Epub 2011 Apr 17. PMID: 21502099.
3. Christenson SA, Smith BM, Bafadhel M, Putcha N. Chronic obstructive pulmonary disease. *Lancet*. 2022 Jun 11;399(10342):2227-2242. doi: 10.1016/S0140-6736(22)00470-6. Epub 2022 May 6. PMID: 35533707.

4. Rutkowski S. Management Challenges in Chronic Obstructive Pulmonary Disease in the COVID-19 Pandemic: Telehealth and Virtual Reality. *J Clin Med*. 2021 Mar 18;10(6):1261. doi: 10.3390/jcm10061261. PMID: 33803853; PMCID: PMC8003143.

5. Akgün KM, Crothers K, Pisani M. Epidemiology and management of common pulmonary diseases in older persons. *J Gerontol A Biol Sci Med Sci*. 2012 Mar;67(3):276-91. doi: 10.1093/gerona/qlr251. Epub 2012 Feb 15. PMID: 22337938; PMCID: PMC3297767.

6. Agustí A, Faner R. Systemic inflammation and comorbidities in chronic obstructive pulmonary disease. *Proc Am Thorac Soc*. 2012 May;9(2):43-6. doi: 10.1513/pats.201108-050MS. PMID: 22550240.

7. Наказ МОЗ України № 555 від 27.06.2013, "Клінічні настанови з діагностики та лікування хронічного обструктивного захворювання легень".

8. Наказ МОЗ України № 128 від 2007 р. "Клінічні настанови з лікування хронічного обструктивного захворювання легень".

9. Brassington K, Selemidis S, Bozinovski S, Vlahos R. Chronic obstructive pulmonary disease and atherosclerosis: common mechanisms and novel therapeutics. *Clin Sci (Lond)*. 2022 Mar 31;136(6):405-423. doi: 10.1042/CS20210835. PMID: 35319068; PMCID: PMC8968302.

10. "Dynamics of Immunological Indicators of Blood in Patients With Chronic Coronary Artery Disease in Comparison With the Development of Cardiovascular Episodes During Long-Term Follow-up". *Ukrainian Journal of Cardiology*, vol. 29, no. 3-4, Sept. 2022, pp. 7-14, <https://doi.org/10.31928/2664-4479-2022.3-4.714>.

11. Комариця, О. Й., Кондратюк, М. О., & Радченко, О. М. (2023). Специфічні показники синдрому ендогенної інтоксикації за умов супутнього стеатозу печінки. *Клінічна та профілактична медицина*, (2), 20–25. [https://doi.org/10.31612/2616-4868.2\(24\).2023.03](https://doi.org/10.31612/2616-4868.2(24).2023.03)

12. Гайсак М. О., Лемко І. С., Яковенко Н. А. та ін. Обґрунтування неінтенсивної бальнеологічної детоксикації при хронічній патології органів травлення // *Буковин. мед. вісн.* — 2015. — Т. 19, № 1 (73). — С. 30 — 33.

13. Marott JL, Ingebrigtsen TS, Çolak Y, Kankaanranta H, Bakke PS, Vestbo J, Nordestgaard BG, Lange P. Impact of the metabolic syndrome on cardiopulmonary morbidity and mortality in individuals with lung function impairment: a prospective cohort study of the Danish general population. *Lancet Reg Health Eur*. 2023 Nov 6;35:100759. doi: 10.1016/j.lanep.2023.100759. PMID: 38023334; PMCID: PMC10652137.

14. Whittaker HR, Bloom C, Morgan A, Jarvis D, Kiddle SJ, Quint JK. Accelerated FEV₁ decline and risk of cardiovascular disease and mortality in a primary care population of COPD patients. *Eur Respir J*. 2021 Mar 4;57(3):2000918. doi: 10.1183/13993003.00918-2020. PMID: 32972984; PMCID: PMC7930472.

15. Cebron Lipovec N, Beijers RJ, van den Borst B, Doehner W, Lainscak M, Schols AM. The Prevalence of Metabolic Syndrome In Chronic Obstructive Pulmonary Disease: A Systematic Review. *COPD*. 2016 Jun;13(3):399-406. doi: 10.3109/15412555.2016.1140732. Epub 2016 Feb 25. PMID: 26914392.

16. Korylchuk, N. I., & Korylchuk, B. T. (2018). Клініко-патогенетичні особливості метаболічного синдрому в загальній лікарській практиці. *Здобутки клінічної і експериментальної медицини*, (2). <https://doi.org/10.11603/1811-2471.2018.v0.i2.8617>

Сас Юлія Олександрівна

Студентка

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Каньовська Людмила Володимирівна

к.м.н., доцент кафедри внутрішньої медицини, клінічної фармакології та професійних хвороб

Буковинський державний медичний університет

М. Чернівці, Україна

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14591318>

РОЛЬ *HELICOBACTER PYLORI* У РОЗВИТКУ ГАСТРОЕНТЕРОЛОГІЧНОЇ ПАТОЛОГІЇ ТА МЕТАБОЛІЧНОГО СИНДРОМУ

Sas Yuliya Oleksandrivna

Student

Bukovyna State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Kanyovska Lyudmila Volodymyrivna

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the Department of Internal Medicine, Clinical

Pharmacology and Occupational Diseases

Bukovyna State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

THE ROLE OF *HELICOBACTER PYLORI* IN THE DEVELOPMENT OF GASTROENTEROLOGICAL PATHOLOGY AND METABOLIC SYNDROME

Резюме.

Актуальність хелікобактерної інфекції (*Helicobacter pylori*) полягає в її високій поширеності та зв'язку з численними гастроентерологічними захворюваннями. За даними сучасних досліджень, *H. pylori* вражає близько 50-70% населення світу, причому цей показник вищий у країнах, що розвиваються. Багато досліджень вказують на ряд метаболічних порушень, у патогенезі яких важливу роль відіграє цей патоген.

Summary.

The relevance of *Helicobacter pylori* infection (*Helicobacter pylori*) lies in its high prevalence and association with numerous gastroenterological diseases. According to modern studies, *H. pylori* affects about 50-70% of the world's population, and this figure is higher in developing countries. Many studies indicate a number of metabolic disorders, in the pathogenesis of which this pathogen plays an important role.

Ключові слова: *Helicobacter pylori*, гастроентерологічна патологія, метаболічний синдром, дефіцит вітамінів, позашлункові прояви.

Keywords: *Helicobacter pylori*, gastroenterological pathology, metabolic syndrome, vitamin deficiency, extragastric manifestations.

Вступ. *Helicobacter pylori* продовжує залишатися серйозною проблемою охорони здоров'я у світі, будучи причиною значної захворюваності та смертності через виразкову хворобу та рак шлунка.

Разом з тим, оптимальні шляхи клінічного ведення та лікування залишаються недостатньо визначеними у зв'язку зі зміною структури резистентності до протимікробних препаратів.

Результати. Багато досліджень останніх років доводять, що інфекція *Helicobacter pylori* (HP) є не тільки етіологічним чинником розвитку хронічного гастриту типу В, виразкової хвороби шлунку та дванадцятипалої кишки, а також пухлини, асоційованої з лімфоїдною тканиною (MALTома). Вона може викликати патологічні реакції та захворювання з боку різних органів та систем. Крім того, останніми роками з'явилося багато досліджень, які вказують на те, що *H. pylori* має велике значення в патогенезі багатьох позашлункових патологій.

Нині детально вивчається роль HP у розвитку таких захворювань, як ішемічна хвороба серця, атеросклеротичне ураження судин мозку, багатьох аутоімунних захворювань та алергічних реакцій. Хелікобактерній інфекції притаманні системні прояви, аутоімунні та алергічні реакції. Все це створює підстави для інтересу дослідників щодо вивчення можливої ролі HP-інфекції у розвитку та перебігу захворювань інших органів та систем [1].

Метаболічні механізми, ініційовані хелікобактером

Завдяки вуглецевмісним полімерам, розташованим на поверхні, HP адгезується на поверхні епітелію пілороантральної ділянки слизової оболонки шлунка. Ці мікроорганізми продукують цілий ряд ферментів: уреазу, яка розщеплює сечовину шлункового соку, що призводить до утворення великої кількості амоніаку, який локально нейтралізує кисле середовище шлункового соку, захищаючи тим

самим НР від пошкодження [2]. Окрім цього, вони виробляють також супероксиддисмутазу, каталазу, лужну фосфатазу, гемолізін, цитотоксичний канцерогенний білок (cagA) та алкогольдегідрогеназу [3]. Від пошкоджуючої дії кислоти НР захищає також їх розміщення під шаром слизу, де іони водню (H⁺) нейтралізуються пристінковою секрецією бікарбонатів. Бактерії, які проникли завдяки особливостям своєї форми через захисний шар слизу, фіксуються на покривно-облямковому епітелії або проникають у міжклітинний простір [2,4]. Причому адгезується лише незначна частина штамів НР. Шлунковий епітелій є специфічним для адгезії НР, що підтверджується наявністю у нього особливих рецепторів [5].

Активация запальних медіаторів:

Ряд дослідників вказує на те, що підвищення рівня інтерлейкіну-8 (IL-8), фактора некрозу пухлини (TNF- α) на фоні хелікобактерної інфекції належить до чинників, які можуть провокувати оксидативний стрес.

Наслідком цитотоксичної дії неконтрольованої інтенсифікації процесів ВРОЛ можуть бути: 1) дестабілізація структури ДНК в т.ч. багаточисленні розриви її спіралі, хромосомні аберації, 2) дезорганізація клітинних мембран з інактивациєю ферментативних систем, окисненням білкових SH-груп, деполімеризація полісахаридів, деструктивні зміни в міжклітинних контактах, 3) дезінтеграція електронно-транспортного ланцюга та пригнічення тканинного дихання, що призводить до дегенерації клітини, 4) деформація і руйнування мітохондрій викликає активацію ліпаз і протеолітичних ферментів, 5) викликає ліпід-ліпідні та ліпід-білкові «зшивки» клітинних мембран.

Патогенетична роль неконтрольованого підсилення вільнорадикального окислення поряд з ослабленням систем антирадикального захисту при гастроуденальній патології не викликає сумнівів [6].

Зв'язок з метаболічним синдромом

На сьогоднішній день метаболічний синдром (МС) є надзвичайно актуальною проблемою через його стрімке зростання. У США близько 24% дорослого населення страждає на МС, особливо серед осіб віком 50–69 років. Основними факторами ризику є малорухливий спосіб життя, незбалансоване харчування та хронічний стрес [7]. У хворих на МС достовірно частіше трапляються рак грудної залози [8], колоректальний рак [9], неалкогольна жирова хвороба печінки [10]. Ймовірність розвитку інфаркту міокарда зростає у 2,2–2,7 рази незалежно від регіону проживання та етнічної належності пацієнтів [11], ішемічного інсульту — у 2 рази [12], а ризик фібриляції передсердь — у 4,4 рази [13]. Практично немає такого органу чи системи організму, які б залишалися інтактними за наявності МС. Водночас активно триває пошук етіологічних чинників, які можуть мати значення у виникненні МС. У популяційних дослідженнях було зафіксовано, що носії *H. pylori* мали на 20–30% вищий ризик виникнення МС, особливо при тривалому перебігу інфекції. Ерадикація *H. pylori* показала зниження рівнів

запальних маркерів та певне поліпшення показників глюкози крові [14].

З хелікобактерною інфекцією пов'язують розвиток В12-дефіцитної анемії. Тривалий поверхневий гелікобактерний гастрит без належного лікування трансформується в атрофічний. За даними досліджень, антисекреторні препарати можуть прискорювати прогресування гастриту, асоційованого з *H. pylori*. Ерадикація *H. pylori* у пацієнтів, які тривалий час приймають інгібітори протонної помпи (ППП), сприяє усуненню запалення та запобігає прогресуванню гастриту з розвитком атрофії. Систематичний огляд і метааналіз 17 досліджень за участю 2454 пацієнтів продемонстрували значне зниження рівня вітаміну В12 у сироватці крові інфікованих *H. pylori* порівняно з неінфікованими. Marino та інші виявили у 62 літніх пацієнтів взаємозв'язок між зниженням рівня вітаміну В12 та підвищенням рівня гомоцистеїну в сироватці крові внаслідок інфекції *H. pylori* [15].

Патофізіологічні механізми, через які хелікобактерна інфекція може викликати дефіцит В12, до кінця не з'ясовані [16].

Висновки. Таким чином, численні факти демонструють різноманітні позашлункові прояви та ефекти *H. pylori* в організмі людини. Їх діапазон надзвичайно широкий — від серцевих і автоімунних уражень до виникнення харчової алергії. Подальше вивчення цієї проблеми дозволить виявити й інші шляхи впливу *H. pylori* на макроорганізм. Однак, уже зараз очевидно є необхідність врахування хелікобактерної інфекції при виборі тактики ведення пацієнтів із негастроінтестинальними захворюваннями.

Список використаних джерел:

1. de Korwin JD, Ianiro G, Gibiino G, Gasbarrini A. *Helicobacter pylori* infection and extragastric diseases in 2017. *Helicobacter*. 2017 Sep;22 Suppl 1. doi: 10.1111/hel.12411. PMID: 28891133.
2. Mobley HLT, Mendz GL, Hazell SL, editors. *Helicobacter pylori*: Physiology and Genetics. Washington (DC): ASM Press; 2001. PMID: 21290711.
3. Olofsson A, Vallström A, Petzold K, Tegtmeyer N, Schleucher J, Carlsson S, Haas R, Backert S, Wai SN, Gröbner G, Arnqvist A. Biochemical and functional characterization of *Helicobacter pylori* vesicles. *Mol Microbiol*. 2010 Sep;77(6):1539-55. doi: 10.1111/j.1365-2958.2010.07307.x. Epub 2010 Aug 5. PMID: 20659286; PMCID: PMC3068288.
4. Jones MD, Li Y, Zamble DB. Acid-responsive activity of the *Helicobacter pylori* metalloregulator NikR. *Proc Natl Acad Sci U S A*. 2018 Sep 4;115(36):8966-8971. doi: 10.1073/pnas.1808393115. Epub 2018 Aug 20. PMID: 30126985; PMCID: PMC6130374.
5. Kobayashi Y, Okazaki K, Murakami K. Adhesion of *Helicobacter pylori* to gastric epithelial cells in primary cultures obtained from stomachs of various animals. *Infect Immun*. 1993 Oct;61(10):4058-63. doi: 10.1128/iai.61.10.4058-4063.1993. PMID: 7691743; PMCID: PMC281124.

6. Kim, H. Oxidative stress in *Helicobacter pylori*-induced gastric cell injury. *Inflammopharmacol* 13, 63–74 (2005). <https://doi.org/10.1163/156856005774423962>.
7. Liang X, Or B, Tsoi MF, Cheung CL, Cheung BM. Prevalence of metabolic syndrome in the United States National Health and Nutrition Examination Survey 2011-18. *Postgrad Med J*. 2023 Aug 22;99(1175):985-992. doi: 10.1093/postmj/qgad008. PMID: 36906842.
8. Van Hoang D, Inoue Y, Fukunaga A, Nakagawa T, Honda T, Yamamoto S, Okazaki H, Yamamoto M, Miyamoto T, Gommori N, Kochi T, Shirasaka T, Eguchi M, Ogasawara T, Yamamoto K, Konishi M, Katayama N, Kabe I, Dohi S, Mizoue T. Metabolic syndrome and the risk of severe cancer events: a longitudinal study in Japanese workers. *BMC Cancer*. 2023 Jun 16;23(1):555. doi: 10.1186/s12885-023-11026-7. PMID: 37328825; PMCID: PMC10273588.
9. Liu JJ, Druta M, Shibata D, Coppola D, Boler I, Elahi A, Reich RR, Siegel E, Extermann M. Metabolic syndrome and colorectal cancer: is hyperinsulinemia/insulin receptor-mediated angiogenesis a critical process? *J Geriatr Oncol*. 2014 Jan;5(1):40-8. doi: 10.1016/j.jgo.2013.11.004. Epub 2013 Dec 18. PMID: 24484717; PMCID: PMC4527303.
10. Rector RS, Thyfault JP, Wei Y, Ibdah JA. Non-alcoholic fatty liver disease and the metabolic syndrome: an update. *World J Gastroenterol*. 2008 Jan 14;14(2):185-92. doi: 10.3748/wjg.14.185. PMID: 18186553; PMCID: PMC2675112.
11. Mente A, Yusuf S, Islam S, McQueen MJ, Tanomsup S, Onen CL, Rangarajan S, Gerstein HC, Anand SS; INTERHEART Investigators. Metabolic syndrome and risk of acute myocardial infarction a case-control study of 26,903 subjects from 52 countries. *J Am Coll Cardiol*. 2010 May 25;55(21):2390-8. doi: 10.1016/j.jacc.2009.12.053. PMID: 20488312.
12. Li X, Li X, Lin H, Fu X, Lin W, Li M, Zeng X, Gao Q. Metabolic syndrome and stroke: A meta-analysis of prospective cohort studies. *J Clin Neurosci*. 2017 Jun;40:34-38. doi: 10.1016/j.jocn.2017.01.018. Epub 2017 Mar 6. PMID: 28268148.
13. Kumar P, Gehi AK. Atrial Fibrillation and Metabolic Syndrome: Understanding the Connection. *J Atr Fibrillation*. 2012 Oct 6;5(3):647. doi: 10.4022/jafib.647. PMID: 28496775; PMCID: PMC5153215.
14. Albaker WI. *Helicobacter pylori* infection and its relationship to metabolic syndrome: is it a myth or fact? *Saudi J Gastroenterol*. 2011 May-Jun;17(3):165-9. doi: 10.4103/1319-3767.80377. PMID: 21546717; PMCID: PMC3122084.
15. Gökışık MT, Uyar S. The role of *Helicobacter pylori* in vitamin-B₁₂ deficiency due to metformin use. *Helicobacter*. 2020 Oct;25(5):e12718. doi: 10.1111/hel.12718. Epub 2020 Jun 19. PMID: 32559822.
16. Kaptan K, Beyan C, Ural AU, Cetin T, Avcu F, Gülşen M, Finci R, Yalçın A. *Helicobacter pylori*-- is it a novel causative agent in Vitamin B₁₂ deficiency? *Arch Intern Med*. 2000 May 8;160(9):1349-53. doi: 10.1001/archinte.160.9.1349. PMID: 10809040.

Tokar P.Yu.*Assistant Professor, Department of Obstetrics,
Gynecology and Perinatology,
Bukovinian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine***PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL FACTORS AFFECTING THE DEVELOPMENT OF SEXUAL DISORDERS IN WOMEN****Abstract.**

The article is devoted to the analysis of psychological and social factors that influence the development of sexual disorders in women. The work considers the main psychological factors, such as stress, anxiety, depression, as well as traumatic experiences that can lead to disorders of sexual function. Special attention is paid to social aspects, in particular, cultural norms, social stereotypes and problems in interpersonal relationships, which have a significant impact on women's sexual health. The author also analyzes the interaction between psychological and social factors that create complex barriers to normal sexual activity. The need for a comprehensive approach to the diagnosis and treatment of sexual disorders in women is determined, which takes into account both individual psychological characteristics and social conditions.

Keywords: *sexual disorders, psychological factors, social factors, women, stress, anxiety, depression, cultural norms, social stereotypes, interpersonal relationships, sexual health.*

Sexual disorders in women are an important medical and social problem that affects physical, psychological and emotional well-being. They can have a significant impact on women's quality of life and often lead to the development of various psycho-emotional disorders, such as anxiety, depression and low self-esteem. Sexual health disorders in women can be caused by a variety of factors, among which psychological and social factors play an important role. Psychological factors, including stress, anxiety, depression, as well as negative experiences related to trauma or violence, can significantly affect women's sexual functioning. At the same time, social factors, such as cultural norms, societal stereotypes, social status and problems in interpersonal relationships, are also important in understanding the causes of sexual dysfunctions.

Psychological factors have a significant impact on women's sexual health, as they are closely related to emotional and mental state. Stress, depression, and anxiety are major psychological factors that can lead to the development of sexual disorders. Stress in modern life has become an integral part of everyday reality. Stressful situations related to work, family, finances, or social relationships can reduce the level of satisfaction with sexual life and disrupt the normal functioning of the body. Stress leads to the production of large amounts of cortisol, a hormone that interferes with the normal functioning of hormones that regulate sexual desire and function. This can lead to a decrease in libido, problems achieving orgasm, and a decrease in overall sexual activity.

Anxiety, especially social or related to specific situations, is also an important factor contributing to the development of sexual disorders. Women who experience anxiety may experience difficulties in sexual relationships due to fear of rejection, fear of failure, or even fear of physical discomfort during sex. This can lead to negative associations with intimacy and a reduced desire for sexual intercourse. Depression

also plays a role in the development of sexual dysfunction. Depressive states are often accompanied by a loss of interest in many aspects of life, including intimate relationships. Low energy levels, apathy, fatigue, and feelings of hopelessness can significantly reduce sexual desire and lead to sexual dysfunction. Furthermore, depression often leads to changes in neurochemical processes in the brain, which can also cause problems with sexual functioning.

Social factors are equally important, as they influence how women view their own sexual health and behavior. Cultural norms and social stereotypes play a significant role in shaping sexual expectations and behavior. Many cultures have certain standards and ideas about how women should behave in sexual relationships. For example, idealized images of female sexuality promoted through the media can create pressure on women who feel they do not meet these standards. This can lead to feelings of inferiority and low self-esteem, which in turn can lead to sexual dysfunction. In addition, many women experience relationship problems, such as emotional or physical dissatisfaction, which can contribute to the development of sexual dysfunction. For example, women who do not feel supported or understood by their partners may feel emotionally isolated, which affects their ability to be sexually active.

Social status and economic situation can also have an impact on women's sexual health. Problems related to finances or social status can lead to stress, anxiety, and depression, which can affect their intimate lives. Women who experience economic hardship or low social status often feel less attractive and less worthy of sexual relationships, which can lead to reduced sexual desire and the development of sexual disorders. In addition, women who experience social exclusion or have limited access to resources may have problems with self-esteem, which also affects their ability to have healthy sexual relationships.

Particular attention should be paid to problems in interpersonal relationships, which can be an important factor in the development of sexual disorders in women. The relationship with a partner is an important aspect that determines a woman's sexual health. Problems in relationships, including emotional conflicts, violence, infidelity or lack of support from a partner, can lead to a decrease in libido and other sexual disorders. Women who have experienced violence or psychological pressure from a partner may suffer from traumatic experiences that cause difficulties in intimate relationships. Psychological trauma associated with violence or betrayal can create profound barriers to sexual activity and desire for intimacy.

Sexual disorders in women often have a sexual dysfunctions are of a complex nature, and their development depends on the interaction of psychological and social factors. Taking these factors into account is important in the diagnosis and treatment of sexual dysfunctions. Therefore, for effective treatment, it is necessary to apply a comprehensive approach that takes into account both individual psychological characteristics and the social conditions

of a woman's life. Only in this way can a sustainable improvement in sexual health and quality of life of women suffering from sexual disorders be achieved.

References:

1. Гупаловська, В. А., & Стрілець, Н. (2013). Психологічні особливості сексуальних установок молоді. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені ВО Сухомлинського. Серія: Психологічні науки, (2, Вип. 10), 89-93.
2. Шкраб'юк, В. С. (2013). Відмова від материнства як психологічна проблема. Теоретичні і прикладні проблеми психології, (3), 304-309.
3. Яковенко, О. К. (2009). Вплив сімейного виховання на жіночу сексуальність. Вісник Одеського національного університету. Психологія, 14(18).
4. Ткалич, М. (2011). Жіночі гендерні ролі: ролі моделі та норми. Соціальна психологія, (6), 158-167.
5. Kocharyan, G. (2022). Гіпоактивний статевий потяг, зумовлений фізіологічними станами, впливом соціальних і психологічних факторів, ігноруванням сексуальних потреб жінки. Health of Man, (3), 56-65.

Tokar P.Yu.

Assistant Professor, Department of Obstetrics,
Gynecology and Perinatology,
Bukovinian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine

PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL FACTORS THAT INFLUENCE THE DEVELOPMENT OF SEXUAL DISORDERS IN MEN

Abstract.

The article is devoted to the analysis of psychological and social factors that influence the development of sexual disorders in men. The work considers the main psychological factors, such as stress, anxiety, depression and problems in interpersonal relationships, which can lead to sexual health disorders. Special attention is paid to social aspects, in particular, cultural norms, social status and economic situation, which can have an impact on the sexual function of men. The importance of a comprehensive approach to the diagnosis and treatment of sexual disorders, which includes consideration of both psychological and social factors, has been determined.

Keywords: *sexual disorders, psychological factors, social factors, men, stress, depression, interpersonal relationships, social status, cultural norms, sexual health.*

Sexual disorders in men are an important medical and social problem that has a significant impact on the quality of life. The main causes of the development of such disorders include both physiological factors and psychological and social factors, which are often decisive in the process of diagnosis and treatment. Psychological and social factors that affect men's sexual health can be closely related and interact with each other, forming a complex network where each element mutually reinforces other problems.

Psychological factors are one of the most important aspects that can influence the development of sexual disorders in men. Stress and anxiety occupy a central place among them. They can be caused by various circumstances in life, such as problems at work, financial difficulties, family conflicts or personal experiences. Chronic stress leads to increased levels of cortisol in the body, which, in turn, can disrupt the production of other hormones, including testosterone. This can have a direct impact on sexual function, reducing libido and causing erectile dysfunction. Stressful situations can also reduce a man's ability to relax during sex, which makes it much more difficult to maintain a normal sexual relationship. Anxiety and depression also occupy an important place among the psychological factors that affect men's sexual health. Social anxiety, in particular, associated with fears of intimacy or fear of failure in sexual relationships, can lead to sexual dysfunction. Men who are worried about possible failures during sexual intercourse often face problems related to erectile dysfunction or premature ejaculation. In such cases, psychological factors become the main cause of sexual dysfunctions, which can lead to chronic disorders such as impotence.

Depression is another important factor that can have a serious impact on men's sexual health. People suffering from depression often have significantly reduced libido, feel tired, lose interest in usual activities, including sexual activity. These conditions reduce the ability to be sexually active and can even lead to a complete refusal of intimate relationships. Psychological depression is often accompanied by

apathy and powerlessness, which creates a psychological barrier to maintaining healthy sexual relationships. In addition, depression can lead to negative thoughts about one's own sexuality and attractiveness, which also worsens the situation.

Social factors that affect men's sexual health are equally important. Social norms and stereotypes can greatly influence how men perceive their sexual abilities. The culture in which a man is raised often imposes specific expectations on his sexual behavior. For example, in some cultures, there are clear expectations about how a man should behave in intimate relationships, which can create additional psychological pressure. Social stereotypes often make men feel that they must always be sexually active and successful. These stereotypes can lead to anxiety and self-criticism when a man does not meet these social expectations, which, in turn, can contribute to the development of sexual disorders. Social status and economic difficulties can also be important factors that affect sexual health. Men who experience financial difficulties or have low social status often feel less attractive or less successful, which can lead to a decrease in their sexual desire and potential. The impact of social factors can be very great when a man feels unable to provide for his family or impress his partner. This situation can become a source of anxiety, which in turn leads to sexual dysfunction. This can be uty problems with both erection and orgasm. Psychological stress caused by social problems can cause a significant decrease in interest in sex.

In addition, social factors, such as changes in interpersonal relationships, can have a huge impact on a man's sexual health. Problems in relationships with a partner, lack of emotional support and disappointment can significantly worsen sexual function. Instability in relationships or disappointment in sexual relationships can lead to a decrease in desire for intimacy, which can later cause more serious disorders.

Thus, psychological and social factors have a significant impact on men's sexual health. Stress, anxiety, depression, social status, cultural stereotypes

and relationship problems can become serious barriers to normal sexual functioning. Taking these factors into account is important for a comprehensive approach to the diagnosis and treatment of sexual disorders. Therefore, in the treatment of such disorders, it is necessary to apply a multidisciplinary approach that includes not only medical, but also psychological and social aspects to ensure effective restoration of men's sexual health.

References:

1. Гупаловська, В. А., & Стрілець, Н. (2013). Психологічні особливості сексуальних установок молоді. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені ВО Сухомлинського. Серія: Психологічні науки, (2, Вип. 10), 89-93.
2. Луценко, О. Г., & Хоржевський, В. В. (2016). Мікросоціальні та психологічні передумови розви-

тку дезадаптивних партнерських відносин у чоловіків у безплідному шлюбі. Медична психологія, (11, № 1), 13-15.

3. Гурженко, Ю. М., & Сорока, В. В. (2016). Психологічний статус чоловіків із еректильною дисфункцією на тлі виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки. Health of Man, (2 (57)), 39-43.

4. Дмитрик, І. (2023). ПСИХОЛОГІЧНА КРИЗА ОСОБИСТОСТІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ВИНИКНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОЇ ДИСФУНКЦІЇ У ЧОЛОВІКІВ. Перспективи та інновації науки, (15 (33)).

5. Сідун-Сович, Д. (2023). Сексуальна поведінка чоловіків як предмет міждисциплінарних знань. Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. Сер. Соціальні та поведінкові науки. Сер. Управління та адміністрування ПОЧАТОК, 26(55), 145-160.

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 37:005.591.6

Маринченко Г.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ORCID: 0000-0003-3208-0546

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14591334>ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ У ЗСОО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ТЕНДЕНЦІЇ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Marynchenko H.

V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

ORCID: 0000-0003-3208-0546

HYBRID EDUCATION IN SCHOOLS UNDER MARTIAL LAW:
TRENDS AND MODERN APPROACHES**Анотація.**

Розкрито зміст та навчальні можливості застосування технології змішане навчання. Продемонстровано основні моделі використання змішаного навчання в українських школах. Представлено приклади використання змішаного навчання в 2024-2025 н.р. Розкрито важливість та необхідність організації традиційного очного навчання для українських школярів.

Abstract.

The content and educational possibilities of using blended learning technology are revealed. The main models of using blended learning in Ukrainian schools are demonstrated. Examples of the use of blended learning in the academic year 2024-2025 are presented. The importance and necessity of organizing traditional full-time education for Ukrainian students are revealed.

Ключові слова: педагогічні технології, методи навчання, змішане навчання, традиційне навчання.

Key words: pedagogical technologies, teaching methods, blended learning, traditional learning.

В сучасному світі пандемія COVID-19 сприяла активному запровадженню дистанційного навчання в закладах освіти всіх рівнів та форм власності. Однак із початком повномасштабного наступу та розгортанням військових дій на території України з 24 лютого 2022 р. на території України перед закладами освіти постали нові завдання.

Серед них на першому місці опинилися: психологічна підтримка здобувачів освіти, організація навчального процесу з метою отримання знань здобувачами та відволікання їх від реальності бойових дій, особливо на територіях наближених до поля бойових дій. Серед освітніх технологій для реалізації означеної мети виходять технології організації змішаного навчання.

Упровадженню моделі змішаного навчання в системі освіти присвячені праці таких авторів, як Є. Желнова, О. Кривонос, В. Кухаренко, М. Нікітіна, А.Стрюк, Ю. Триус, Г. Чередніченко, Л. Шапран та інших. До питань змішаного навчання зверталися також С. Грехем, С. Моебс, С. Вейбелзах, Д. Пейнтер, Р. Сченк. Проте варто зазначити, що теорія застосування змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти на території України потребує подальших досліджень з огляду на реалії сьогодення.

Перші згадки про комбіноване або змішане навчання (*blended learning*) за кордоном відно-

сяться до 1995 р.. В Україні про нього почали активно говорити у 2006 р. після публікації «Довідника змішаного навчання».

Слід зазначити, що поряд із терміном «змішане навчання» в науковій та методичній літературі вживають поняття «гібридне навчання», «комбіноване навчання», «гнучке навчання», які вважають синонімами. Слова «гібридне», «комбіноване», «гнучке» мають в англійській мові відповідники, як-от «hybrid», «combined» та «flexible». Дослідники досить часто вживають усі поняття, тому що вони позначають одну й ту ж технологію.

Однак, якщо проаналізувати останні наукові дослідження, то можна побачити наступну картину. Так в дослідженні А.Є.Фандєєвої можемо побачити наступні визначення [1, с. 5].

Традиційно таке навчання розглядають як об'єднання традиційних формальних засобів навчання: роботу в аудиторіях, вивчення теоретичного матеріалу, – із неформальними, наприклад, з обговоренням дискусійних питань за допомогою електронної пошти та Інтернет-конференцій (*Д. Пейнтер*).

Під змішаним навчанням розуміють використання комбінації електронного та аудиторного навчання (*Р. Шанк*).

Його визначають також як поєднання дистанційного і традиційного спілкування в інтегрованій навчальній діяльності (*С. Моебз, С. Вейбелзах*) та трактують як підхід, що інтегрує традиційне

та комп'ютерно опосередковане навчання в педагогічному середовищі (*С. Грехем*).

За визначенням вітчизняних авторів *А. Стрюка, Ю. Триуса, В. Кухаренка*, змішане навчання – це цілеспрямований процес здобування знань, набуття вмінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі впровадження і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання за наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання

А наукова розвідка *Т.М. Собченко* дає, на наш погляд більш розгалужену детальну систему визначень понять змішаного навчання [2, с. 74].

Д. Пейнтер (Darling Painter): Поєднання строгих формальних засобів навчання (робота в аудиторіях, вивчення теоретичного матеріалу) з неформальним (обговорення за допомогою електронної пошти та Інтернет-конференцій, закріплення вивчення матеріалу з використанням мультимедійних засобів навчання)

А. Литвинов: Поєднання онлайн- та офлайн-навчання в одному навчальному процесі, що формує «навчальний досвід» студента та самодостатній логічний курс чи предмет.

М. Крістенсен (M. Christensen), М. Хорн (M. Horn), Н. Стакер (H. Staker): Формальна освітня програма, яка передбачає навчання в межах освітнього закладу, дистанційне навчання та методи, що поєднують ці форми навчання.

Г. Ткачук: Цілеспрямований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, заснований на поєднанні технологій традиційного, комп'ютерно орієнтованого, дистанційного та мобільно орієнтованого навчання.

Б. Беседін, Г. Вагнер: Форма, у якій знання подаються на самостійне вивчення та очне (разом з учителем)

К. Максвелл (C. Maxwell): Офіційна освітня програма, в межах якої студент вчиться частково онлайн із деяким елементом контролю над часом, місцем, маршрутом чи темпом навчання

М. Мохова: Подання навчального матеріалу через самостійне вивчення дистанційного курсу студентами, а закріплення матеріалу відбувається у режимі зустрічі з викладачем при цьому із застосуванням активних методів навчання

М. Медведєва: Система викладання, яка поєднує очне, дистанційне та самонавчання, що включає взаємодію між педагогом, студентами та інтерактивними джерелами інформації, які функціонують у постійній взаємодії одне з одним, утворюючи одне ціле

Н. Раїшевська: Процес навчання, за якого традиційні технології навчання поєднуються з інноваційними технологіями електронного, дистанційного та мобільного навчання з метою гармонійного поєднання теоретичного та практичного складників процесу навчання

А. Батес (A. Bates): Органічна інтеграція ретельно відібраних традиційних та онлайн-підходів.

З огляду на сучасні реалії всі означення мають право на існування, якщо розглядати їх як варіації реалізації означеної освітньої технології в цілому.

Однак, на території України на початок нового 2024-2025 н.р. для закладів загальної середньої освіти з'явилися нові варіації розуміння даного поняття. Хоча ще в 2022 році говорили про впровадження в українських школах змішаного навчання. Однак зазначали, що змішане навчання є гібридною формою освіти між онлайн та офлайн форматами. Також акцентували увагу на тому, що українське законодавство не передбачає змішаної форми здобуття освіти як такої, тож якщо у школі організоване змішане навчання, то форма здобуття освіти є очною з використанням технологій дистанційного навчання [4].

Державна служба якості України дала роз'яснення розуміння змішаного навчання та запропонувала для українських шкіл наступні моделі.

Ротаційна модель. Суть цієї моделі полягає в так званій «ротації» учнів у школі. Відбувається також і «ротація» різновидів діяльності учнів – онлайн і офлайн. Різновидом цієї моделі є робота за технологією «Перевернутий клас», коли частину матеріалів учні опрацьовують самостійно, а в класі обговорюють дискусійні питання, консультуються з учителем або вивчають наступну частину матеріалу. Саме таку модель сьогодні реалізують більшість шкіл в Україні, які обрали змішаний формат навчання.

Гнучка модель. У цій моделі учні працюють за індивідуально налаштованим розкладом переважно онлайн, а вчитель є інструктором, який координує їхню діяльність та консультує. Консультації вчитель може надавати як очно, так і онлайн у синхронному режимі. Таку модель часто обирають школи з дистанційним навчанням. Деякі школи в Україні, здебільшого в сільській місцевості, також реалізували таку модель під час пандемії та активної фази військових дій (у порівняно безпечних регіонах).

Особистісно орієнтована модель. Передбачає навчання за індивідуальними освітніми траєкторіями (учні навчаються очно, а паралельно працюють із зовнішніми електронними ресурсами, онлайн-курсами). Така модель може використовуватися для поглибленого вивчення деяких предметів, у разі поєднання очної та екстернатної, очної та мережевої або інших форм освіти.

Модель збагаченого віртуального середовища. Така модель передбачає основну роботу в режимі онлайн за дистанційними курсами. Водночас учень може відвідувати певні уроки (якщо ця модель застосовується індивідуально), або ж для учнів усього класу проводяться певні уроки (наприклад, на початку та наприкінці вивчення теми, для захисту проєктів, обговорення певних тем). Така модель буде корисною громадам, де внаслідок воєнних дій школа зруйнована або пошкоджена, однак є обладнаний цифровий хаб чи інші приміщення, які можуть використовуватися для проведення занять [3].

Звичайно кожен заклад освіти має можливість обирати та поєднувати різні моделі, виходячи з власних ресурсів та місця фактичного розташування закладу та врахування безпеки для всіх учасників навчального процесу.

Реалізація технології змішаного навчання в українських школах відбувається переважно як: чергування очного та дистанційного навчання протягом тижня (кілька днів на тиждень очно / кілька дистанційно за постійним розкладом); тиждень очного навчання в школі, тиждень навчання дистанційного (за постійним розкладом); очне навчання у закладі освіти з виконанням певних завдань в дистанційному форматі тощо

Змішане навчання дійсно має певне переваги перед дистанційним. Зокрема це: ефективне використання часу; гнучкість; оптимальний контроль прогресу здобувачів освіти; більший вибір засобів діагностики; інтерактивність; виконання частини роботи у звичних комфортних умовах; економічність за рахунок скорочення кількості поїздок; урахування індивідуальних характеристик здобувачів освіти в організації взаємодії з педагогом.

Але також варто відзначити й негативи змішаного навчання, до яких можна віднести такі:

- ✓ викладачеві потрібен час, щоб розмістити необхідний матеріал у мережі;
- ✓ викладачі потребують підготовки щодо застосування цього методу навчання, щоб зробити його ефективним;
- ✓ студентам необхідно показати, як використовувати засоби технологій і що від них очікується;
- ✓ студенти повинні витратити певну частину свого вільного часу на навчання [1].

Список негативних тенденцій реалізації технології змішаного навчання в українських школах можна доповнити. Зокрема, необхідність дублю-

вати весь навчальний матеріал очного та дистанційного тижня на інформаційні ресурси та платформи, на яких працює заклад освіти, оскільки можливі повітряні тривоги та відключення світла; враховувати проведення контрольних заходів з предмету саме на очному тижні при розробці календарно-тематичного планування (для самих учнів велике навантаження, адже в один день може бути кілька контрольних); відсутність учнів на уроках на дистанційних тижнях (учні можуть взагалі не підключатися до уроку, або підключитися до зустрічі, але фактично не бути на ній присутнім); низька мотивація серед здобувачів освіти фізично відвідувати навчальний заклад і виконувати завдання згідно усталеного розкладу.

Однак тривала відсутність традиційного очного навчання має більш значні негативні впливи як на організацію навчання в цілому, так і на соціалізацію школярів зокрема. Будь-якому разі технологію змішаного навчання можна вважати освітнім трендом в Україні з 2022 року.

Список літератури:

1. Фандєєва А.Є. (2017). *Змішане навчання як технологія змін і трансформації*. Електронне наукове фахове видання «Народна освіта», Випуск 2(32), 4-9.
2. Собченко Т.М. (2021). *Змішане навчання: поняття та завдання*. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. №75 (3), 73-76.
3. *Змішане навчання: як організувати якісний освітній процес в умовах війни* (2022). <https://sqe.gov.ua/zmishane-navchannya-yak-organizuvati-yaki/>
4. Андрєєва В. (2022) Яким має бути змішане навчання – пояснюють у Держслужбі якості освіти. <https://life.pravda.com.ua/society/2022/10/5/250700/>

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

*Оксана Максименко/**магістрантка факультету педагогіки і психології**Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка**Ольга Кіз**кандидатка психологічних наук,**доцентка кафедри психології**Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка*<https://doi.org/10.5281/zenodo.15077169>ТИПИ КОРПОРАТИВНИХ КУЛЬТУР СУБ'ЄКТІВ БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ОЗНАКОЮ
ГЕНДЕРНОЇ ЧУТЛИВОСТІ*Oksana Maksymenko**Olha Kiz*TYPES OF CORPORATE CULTURES OF BUSINESS ENTITIES BASED ON GENDER
SENSITIVITY**Анотація**

Стаття присвячена теоретичному аналізу типів корпоративних культур суб'єктів бізнес-діяльності за ознакою їхньої гендерної чутливості. На основі синергетичного підходу охарактеризовано гендерночутливу і гендернонечутливу корпоративні культури за сімома критеріями: стратегії розвитку бізнес-організації; кадрова політика; стиль управління; гендерні розриви; поєднання професійних та сімейних обов'язків; сексизм, гендернозумовлене насильство, мобінг, сексуальні домагання; соціально-психологічний клімат.

Abstracts

The article is devoted to the theoretical analysis of the types of corporate cultures of business entities based on their gender sensitivity. Based on a synergistic approach, the author characterizes gender-sensitive and gender-insensitive corporate cultures according to seven criteria: business organization development strategies; personnel policy; management style; gender gaps; reconciliation of professional and family responsibilities; sexism, gender-based violence, mobbing, sexual harassment; and socio-psychological climate.

Ключові слова: гендерночутлива корпоративна культура, гендернонечутлива корпоративна культура, бізнес-діяльність, бізнес-організація, конкурентноспроможність, гендерна рівність, рівні права і можливості.

Keywords: gender-sensitive corporate culture, gender-insensitive corporate culture, business activities, business organization, competitiveness, gender equality, equal rights and opportunities.

Корпоративна культура є критично важливим елементом, що визначає внутрішню атмосферу та спосіб взаємодії серед співробітників у будь-якій організації. Вона формується під впливом різних факторів, включаючи історію компанії, її цінності, структуру управління та навіть зовнішнє середовище. Серед основних елементів корпоративної культури виокремлюють місію, візію, цінності, норми поведінки, ритуали та символи. Дослідження показують, що корпоративна культура може впливати на поведінку працівників, їхню задоволеність роботою, рівень стресу, сприяти чи перешкоджати професійному вигоранню тощо.

Під корпоративною культурою бізнес-організації ми розуміємо систему цінностей, сталих норм, переконань, поглядів, життєвих і ділових принципів, ідей, правил, традицій, іміджу, що формуються в організації (еволюційним шляхом чи внаслідок діяльності менеджерів), є спільними для всіх співробітників і продукують певні моделі їхньої поведінки. Вона формується цілеспрямовано

в рамках прийнятої стратегії бізнес-організації, відображає індивідуальність кожної окремої компанії і задає індивідуальну поведінку її членів, розвиток організації і розділяється всіма членами колективу. Також вона є інтегральною частиною організаційної системи, охоплюючи як офіційні цінності, правила та традиції, так і неформальні норми та поведінкові моделі, що прийняті в колективі.

Теоретико-методологічною основою дослідження корпоративної культури ми обрали синергетичний підхід як міждисциплінарний напрям пізнання, що передбачає обмін інформацією в площині перетину психології, економічної теорії, філософії, соціології, менеджменту, маркетингу, а також розкриває умови взаємодоповнення суміжних середовищ: особистісного, економічного, соціального, етнокультурного, інформаційного задля опису і пояснення складних соціально-психологічних та економічних явищ (В. Білоусов, В. Ільїн, В. Кремень, П. Скотний, М.-Л. А. Чепан).

Дослідження низки українських та зарубіжних науковців та практиків [2], вивчення досвіду компаній, який презентований у «Звіті за результатами аналізу найкращих практик бізнесу з економічного уповноваження жінок під час повномасштабної російської війни проти України» [3], а також власні наукові розвідки [1; 4] дозволили нам виокремити типи корпоративних культур за ознакою гендерної чутливості та визначити й порівняти їхні особливості за низкою критеріїв. Перейдемо до аналізу популярних типів корпоративних культур – гендерно-чутливої та гендернонечутливої – та їх реалізації в кадровій та інших політиках бізнес-організації.

За гендерночутливої корпоративної культури для суб'єктів підприємницької діяльності характерна сильна економічна і водночас соціальна стратегія розвитку бізнес-організації. Кадрова політика має низку характерних ознак: 1) при прийомі на роботу відсутня гендерна дискримінація чи дискримінація за іншими ознаками (віку, зовнішності, сімейного становища, релігії тощо); вимоги щодо статі претендента на посаду не прописані у заявках на вакансію і не озвучуються керівництвом в усній формі; 2) гендерний паритет у розподілі управлінських посад на керівних посадах від 30 % і більше – жінки, відсутні гендерні бар'єри і не простежується феномен «скляної стелі»; 3) жінки просуваються кар'єрними сходами, не зупиняючись на тривалий час на нижчих шаблях посад/управління, не простежуються феномени «липкої підлоги» та «застиглої середини»; 4) чоловіки просуваються кар'єрними сходами без видимих необґрунтованих пришвидшень і відсутній феномен «скляного ліфта». Стиль управління керівника(-иці) бізнес-організації має усі ознаки демократичного та керівник(-иця) успішно делегує свої повноваження.

Гендерні розриви не простежуються за жодною із ознак: 1) відсутні гендерні розриви в оплаті праці; за роботу однакової складності і затраченого часу, яка вимагає однакової компетенції жінки і чоловіки отримують однакову заробітну плату; 2) жінки і чоловіки перебувають у рівних умовах щодо преміювання, винагород, відзнак; прозора і оприлюднена процедура відзначення і рішення щодо цього приймається колегіально. Створено умови для поєднання професійних та сімейних обов'язків: 1) є можливість працювати дистанційно; 2) за потреби (сімейні обставини, хвороба дітей чи престарілих родичів) можна брати відгули; 3) є можливість брати дітей на роботу: облаштовано дитячі кімнати, дитячі куточки чи безпечні для дітей простори; є кімнати/місця для грудного годування і пеленання немовлят). Заборонено сексизм, гендерно-зумовлене насильство, мобінг, сексуальні домагання на робочому місці, чітко прописана процедура звернення до колегіального органу чи комісії і порядок реагування на такі звернення.

У бізнес-організації наявний сприятливий соціально-психологічний клімат, для якої характерні такі особливості: переважає бадьорий і життєрадісний настрій; переважає життєрадісність у взаєминах, взаємні симпатії; у стосунках між

угрупованнями в середині колективу взаєморозуміння; членам колективу подобається бути разом, виконувати сумісну роботу, разом проводити вільний час; успіхи чи невдачі окремих членів колективу викликають співпереживання, участь усіх членів колективу; переважають схвалення чи підтримка, докори і критика висловлюються з добрими намірами; члени колективу з повагою ставляться до думки іншого; у важкі для колективу моменти відбувається емоційне єднання за принципом: «один за всіх і всі за одного»; досягнення чи невдачі колективу переживаються як власні; колектив доброзичливо ставиться до нових працівників, намагається допомогти їм адаптуватися; колектив активний, сповнений енергії; колектив швидко відгукується, якщо треба зробити корисну справу; в колективі справедливо ставляться до всіх членів, підтримують слабших, виступають на їх захист; у членів колективу проявляється почуття гордості за свій колектив, якщо його відмічають керівники.

За гендернонечутливої корпоративної культури для суб'єктів підприємницької діяльності характерна потужна економічна стратегія розвитку бізнес-організації. Кадрова політика має низку характерних ознак: 1) при прийомі на роботу наявна гендерна дискримінація чи дискримінація за ознаками віку, зовнішності, сімейного становища, релігії тощо; вимоги щодо статі претендента прописані у заявках на вакансії чи озвучуються усно; 2) на керівних посадах жінок до 30 % або вони відсутні, наявні гендерні бар'єри у формі, доприкладу, феномену «скляної стелі»; 3) жінки не просуваються кар'єрними сходами, наявні феномени «липкої підлоги», «застиглої середини»; 4) чоловіки стрімко просуваються кар'єрними сходами, швидко досягають керівних посад, наявні гендерні бар'єри у формі феномену «скляного ліфта». Стиль управління керівника(-иці) бізнес-організації має усі ознаки авторитарного та керівник(-иця) не делегує своїх повноважень.

Гендерні розриви простежуються за низкою ознак: 1) наявні гендерні розриви в оплаті праці; розмір посадових окладів – закрыта інформація із зобов'язанням працівників «не розголошувати»; за роботу однакової складності і затраченого часу, яка вимагає однакової компетенції, жінки і чоловіки отримують різну заробітну плату; 2) жінки і чоловіки перебувають у нерівних умовах щодо преміювання, винагород, відзнак. Процедура відзначення – не прозора, рішення приймається одноосібно керівник. Не створені умови для поєднання професійних та сімейних обов'язків: 1) відсутня можливість працювати дистанційно; 2) відсутня можливість брати відгули за потреби (сімейні обставини, хвороба дітей чи престарілих родичів); 3) відсутня можливість брати дітей на роботу: відсутні місця для перебування дітей, кімнати для грудного годування, пеленальні столики). Заборона сексистських висловлювань на адресу представників тієї чи іншої статі та цькування (мобінгу) на робочому місці не декларується і не прописані у внутрішніх нормативних документах бізнес-організації. Процедура звернення до колегіального органу чи комісії і порядок

реагування не пропрацьовані і не повідомлені колективу.

Також має і свої ознаки соціально-психологічний клімат в колективі організації, який може бути невизначеним чи несприятливим залежно від міри прояву низки характеристик: переважає конфліктність у стосунках, агресивність, антипатія; угруповання в колективі конфліктують між собою; члени колективу проявляють байдужість до більш тісного спілкування, негативно ставляться до сумісної діяльності і дозвілля; успіхи чи невдачі окремих членів залишаються байдужими для інших, а іноді викликають заздрість чи злорадство; критичні

зауваження мають характер явних випадків; в колективі кожен вважає свою думку головною; в складних ситуаціях у колективі виникають розгубленість, сварки, взаємні пояснення; досягнення чи успіхи колективу знаходять відгуки лише у його окремих представників; «Новачки» почуваюся зайвими, чужими, до них нерідко проявляють вороже ставлення; колектив неможливо підняти на спільну справу, кожен думає лише про власні інтереси; Колектив поділяється на «привілейованих» і «ігнорованих». Тут презирливо ставляться до слабших, висміюють їх; до похвал, заохочень члени колективу ставляться байдуже тощо.

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз гендерночутливої і гендернонечутливої корпоративних культур	
ГЕНДЕРНОЧУТЛИВА КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА	ГЕНДЕРНОНЕЧУТЛИВА КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА
Стратегії розвитку бізнес-організації	
Стратегія орієнтована на економічний і соціальний розвиток	Стратегія орієнтована виключно на економічний розвиток
Кадрова політика	
При прийомі на роботу відсутня гендерна дискримінація чи дискримінація за іншими ознаками (віку, зовнішності, сімейного становища, релігії тощо); вимоги щодо статі претендента не прописані у заявках на вакансії і не озвучуються усно.	При прийомі на роботу наявна гендерна дискримінація чи дискримінація за ознаками віку, зовнішності, сімейного становища, релігії тощо; вимоги щодо статі претендента прописані у заявках на вакансії чи озвучуються усно.
Гендерний паритет у розподілі управлінських посад. На керівних посадах від 30 % і більше – жінки, відсутні гендерні бар'єри.	Відсутність гендерного паритету у розподілі управлінських посад. На керівних посадах жінок до 30 % або вони відсутні, наявні феномени «скляної стелі».
Жінки просуваються кар'єрними сходами, не зупиняючись на тривалий час на нижчих чи середніх щаблях посад/управління.	Жінки не просуваються кар'єрними сходами, наявні феномени «липкої підлоги», «застиглої середини».
Чоловіки просуваються кар'єрними сходами без видимих необґрунтованих пришвидшень.	Чоловіки стрімко просуваються кар'єрними сходами, швидко досягають керівних посад, наявний феномен «скляного ліфта».
Стиль управління	
Керівник демонструє демократичний стиль управління та делегує повноваження.	Керівник демонструє авторитарний стиль управління та не делегує повноважень.
Гендерні розриви	
Відсутні гендерні розриви в оплаті праці; розмір посадових окладів – відкрита інформація; за роботу однакової складності і затраченого часу, яка вимагає однакової компетенції жінки і чоловіки отримують однакову заробітну плату.	Наявні гендерні розриви в оплаті праці; розмір посадових окладів – закрита інформація із зобов'язанням працівників «не розголошувати»; за роботу однакової складності і затраченого часу, яка вимагає однакової компетенції жінки і чоловіки отримують різну заробітну плату.
Жінки і чоловіки перебувають у рівних умовах щодо преміювання, винагород, відзнак. Прозора і оприлюднена процедура відзначення, рішення приймається колегіально.	Жінки і чоловіки перебувають у нерівних умовах щодо преміювання, винагород, відзнак. Процедура відзначення не прозора, рішення приймається одноосібно.
Поєднання професійних та сімейних обов'язків	
Створено умови для поєднання професійних та сімейних обов'язків (гнучкий графік роботи; можливість працювати дистанційно; відгули; можливість брати дітей на роботу: дитячі кімнати/куточки/безпечні простори, кімнати/місця для грудного годування і пеленання немовлят; наявні облаштовані укриття).	Не створені умови для поєднання професійних та сімейних обов'язків (негнучка організація робочого часу; відсутність можливості працювати дистанційно; не надаються відгули; відсутня можливість брати дітей на роботу; відсутні місця для перебування дітей, кімнати для грудного годування, пеленальні столики; відсутні облаштовані укриття).
Декларується баланс між роботою та сім'єю, не практикуються понаднормові години праці, виконання роботи згідно посадових обов'язків не передбачає її продовження у час поза робочим	Не декларується баланс між роботою та сім'єю, допускаються понаднормові години праці, виконання роботи згідно посадових обов'язків передбачає можливість її продовження у вільний час поза

графіком. Менша кількість робочих годин для батьків, які мають неповнолітніх дітей.	робочим графіком; вітається доступність працівника 24/7. Батьки малолітніх дітей не мають переваг.
Сексизм, гендернозумовлене насильство, мобінг, сексуальні домагання	
Заборонено сексистські висловлювання на адресу представників тієї чи іншої статі та цькування (мобінг) працівників; заборона прописана у внутрішніх нормативних документах бізнес-організації.	Заборона сексистських висловлювань на адресу представників тієї чи іншої статі та цькувань (мобінгу) на робочому місці не декларуються і не прописані у внутрішніх нормативних документах бізнес-організації.
Заборонено сексуальні домагання на робочому місці; заборона і процедури реагування прописані в Кодексі корпоративної культури.	Заборона сексуальних домагань на робочому місці не прописані в Кодексі корпоративної культури і відсутні процедури реагування на них.
Соціально-психологічний клімат в бізнес-організації	
Загалом сприятливий. Практикуються корпоративи (святкування днів народжень, професійних чи релігійних свят), спільні відпочинки колективом,	Загалом невизначений або несприятливий. Не практикуються спільні святкування днів народжень, професійних чи релігійних свят, відпочинки колективом.

Презентований теоретичний підхід до характеристики гендерної чутливості корпоративної культури суб'єктів бізнес-діяльності стане основою організації експериментального дослідження і окреслює перспективи наших подальших наукових розвідок.

Перелік використаних джерел:

1. Боляк В., Максименко О., Кізь О. Гендерні бар'єри у сфері бізнесу: від ідентифікації до подолання. *Colloquium-journal*. Warszawa: Interdruk, 2024. №34 (227), Część 1. С. 44-51.
2. Економічне уповноваження жінок в Україні в умовах російського вторгнення. URL:

https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2024-10/un_women_briefing_on_woo_in_ukraine_ukr.pdf

3. Звіт за результатами аналізу найкращих практик бізнесу з економічного уповноваження жінок під час повномасштабної російської війни проти України. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2023-08/best_practice_analysis_private_sector.pdf

4. Максименко О., Кізь О. Соціально-психологічна характеристика гендерночутливої корпоративної культури. *Colloquium-journal*. Warszawa: Interdruk. 2024. №35 (228), Część 1. С. 68-73.

SOCIAL COMMUNICATIONS

УДК 070

Алиева С.А.,¹ Хакимова А.Р.²

Алиева Соно Абдимаматовна¹ - доцент, кандидат филологических наук,
Уфимский университет науки и технологий; Россия, г. Уфа
Хакимова Алиса Рафисовна² - магистрант, Уфимский университет науки и технологий,
Россия, г. Уфа

ПРАКТИКА СОЗДАНИЯ АВТОРСКИХ ПРОГРАММ В ЖАНРЕ РАССЛЕДОВАНИЯ НА РЕГИОНАЛЬНЫХ ТЕЛЕКАНАЛАХ РОССИИ

Alieva S.A.,¹ Khakimova A.R.²

Alieva Sono Abdimamatovna¹ - associate Professor, candidate of Philological Sciences, Ufa University of
Science and Technology; Russia, Ufa
Khakimova Alise Rafisovna² - student, Ufa University of Science and Technology, Russia, Ufa

PRACTICE OF CREATING AUTHOR'S INVESTIGATIVE PROGRAMS ON REGIONAL TV CHANNELS IN RUSSIA

Аннотация:

В статье рассмотрены передачи в расследовательском жанре, выходящие на республиканском телеканале БСТ Башкортостана. Авторами проведен анализ тематики и методов расследования в программе «Дознание». Отмечается, что почти все мини-расследования посвящены раскрытию коррупции и мошенничества в различных сферах региона.

Abstract:

The article examines investigative programs broadcast on the republican TV channel BST of Bashkortostan. The authors analyzed the topics and methods of investigation in the program «Doznanie». It is noted that almost all mini-investigations are devoted to the disclosure of corruption and fraud in various areas of the region.

Ключевые слова: расследовательские передачи, тематика и методы расследования, телеканал БСТ, программа «Дознание».

Keywords: investigative programs, topics and methods of investigation, BST TV channel, «Doznanie» program.

Журналисты региональных СМИ в отличие от коллег федеральных СМИ, проводящих расследования громких событий о коррупции и политических преступлениях, часто участвуют в раскрытии скрытой информации и фактов, имеющих важное значение для жителей региона; выявлении нарушений законодательства, коррупционных схем, злоупотреблений властью и других проблем, которые влияют на благосостояние и развитие региона; привлечении внимания общественности к насущным проблемам и актуальным событиям, что способствует повышению информированности и активности граждан [1]. При этом, такие материалы способствуют улучшению качества и содержания информации, предоставляемой жителям региона, и созданию качественного контента, способствующего повышению роли региональных СМИ в медиaprостранстве.

На телеканале БСТ Республики Башкортостан несколько лет транслируется программа «Дознание». Она стала выходить в эфир с 2013 года. После небольшого перерыва в 2022 г. программа снова вернулась к зрителям. За все годы работы журналисты данной программы успели показать достаточное количество мини-расследований на темы экологии, здравоохранения, мошенничества, хищения ит.д. Как написано на странице соцсетей (ВК, Телеграмм) Ильдара Исангулова, его авторский проект

задуман «в жанре журналистского расследования с тем, чтобы попытаться разобраться, насколько эффективно работают в России, в РБ, в частности, Конституция и законы РФ, с тем, чтобы искоренить эти случаи, когда неправомерные действия сотрудников полиции, прокуратуры, суда наносят ущерб не только интересам одного гражданина, но и интересам государства» [2].

Программа выходит по воскресеньям на телеканале БСТ с продолжительностью показа 15 минут, также распространяется в соцсетях и архив передач можно посмотреть на Ютубе. Подписчиков в ВК – 4000 [3], Телеграмм – 219 [4], Ютуб – 11, 8 тыс. Редакция не забывает о важности налаживания обратной связи с аудиторией. Авторы обращаются к своим подписчикам о том, что они могут написать им, если есть тема, которую они хотят предложить для очередного журналистского расследования, и если им нужна помощь редакции. В телеграмм-канале есть даже запись: «Сообщить о преступлениях или попросить о помощи журналистов можно здесь».

Поскольку «Дознание» имеет не развлекательный контент, понятно, что у программы невысокий рейтинг. Однако программа заняла свободную нишу на данном канале как единственная передача, выходящая в жанре расследования.

Анализ передач за последние два года показал, что в поле зрения журналистов «Дознания» вошли не только проблемы мошенничества («Обманщики и обманутые»), здравоохранения («Предавая Гиппократу»), но и темы, связанные с СВО («Гуманитарный конвой», «Отцы и дети»), с нарушением ПДД («Рейд ГИБДД»), прав сирот. Например, в рамках расследования журналисты нередко выявляли случаи коррупции или недобросовестного обращения с детьми-сиротами при распределении жилья или в период обеспечения им помощи. Выпуск «Сиротская доля» в указанной программе привлек внимания общественности и заставил власти принять необходимые меры.

Следует отметить, что не все передачи сделаны по канонам журналистского расследования. Многие передачи, по сути, напоминают критические статьи, только в формате видео. Выпуск «Синдром золотой лихорадки» отличается тем, что авторами использованы почти все методы: интервью с экспертами, участниками событий; онлайн-расследования с использованием открытых источников, баз данных, для сбора и проверки фактов; анализ документов – изучение официальных документов, отчетов, статистики, чтобы подтвердить или опровергнуть полученные данные. В этом выпуске расследована нелегальная добыча золота в Зауралье, где недобросовестные предприниматели безнаказанно разворовывали ресурсы республики. Об этом было анонсировано в Телеграмм канале «Прокуратура подала иск на отзыв лицензии у компании "АльтИнвест". За годы своей деятельности компания нанесла многомиллиардный ущерб бюджету

республики. По фактам нарушений было возбуждено уголовное дело. [5]. Как видно, этот материал был посвящен тщательному расследованию фактов нарушений законодательства и других коррупционных проявлений в сфере экономики республики.

Таким образом, деятельность команды программы «Дознание» свидетельствует о продолжающейся успешной практике региональных СМИ в области журналистских расследований, несмотря на существующие трудности, такие как финансовые ограничения, давление со стороны заинтересованных структур, изменение медиапотребления зрителей в пользу развлекательного контента.

Список литературы:

1. Хакимова, А. Р. Программа «Дознание» на БСТ: практика исследования и расследования / А. Р. Хакимова // Актуальные проблемы современной филологии, востоковедения и журналистики : Материалы Международной научно-практической конференции студентов, магистрантов, аспирантов и молодых ученых, Уфа, 23 апреля 2024 года. – Уфа: Уфимский университет науки и технологий, 2024. – С. 530-533. – EDN CWGIUK. <https://elibrary.ru/item.asp?id=75116299>
2. Электронный ресурс. <https://vk.com/doznanie?w=club55857847>
3. Там же.
4. Электронный ресурс. <https://t.me/s/doznanee>
5. Электронный ресурс. <https://www.youtube.com/watch?v=5rUk8Wes70c>

BIOLOGICAL SCIENCES

Nyshan Ulpan Dinmuhammedhanovna

Ebedec Language Academy

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14591347>

ADVANCES IN GENOMIC RESEARCH AND THEIR IMPLICATIONS IN MODERN BIOLOGY

Abstract

Recent advances in genomic research have revolutionized our understanding of biology, offering profound insights into the fundamental blueprint of life. The mapping of the human genome, advancements in genome-editing technologies like CRISPR-Cas9, and the integration of bioinformatics have been pivotal in decoding complex genetic information. These developments have expanded our ability to identify and manipulate genes, leading to breakthroughs in medicine, agriculture, and evolutionary biology. In medicine, genomic research has enabled personalized healthcare through the identification of genetic predispositions to diseases and the development of gene therapies. In agriculture, it has facilitated the creation of genetically modified organisms (GMOs) to enhance crop yield, resistance to pests, and nutritional value. Furthermore, genomics has deepened our understanding of evolutionary processes by revealing genetic variations and evolutionary relationships across species.

Keywords: evolutionary biology, modified organisms, challenges in health, cornerstone, nutritional value, biodiversity preservation, scientific discovery

Introduction

The field of genomic research has undergone transformative advancements over the past few decades, profoundly influencing our understanding of genetic structures and functions. These developments have set the stage for groundbreaking discoveries in biology, medicine, agriculture, and beyond. Key milestones such as the mapping of the human genome, the emergence of genome-editing tools like CRISPR-Cas9, and the integration of bioinformatics have collectively revolutionized the study and application of genomics.

The Mapping of the Human Genome

One of the most significant achievements in genomic research was the completion of the Human Genome Project (HGP) in 2003. This ambitious international initiative successfully mapped the entire human genome, comprising approximately 3 billion DNA base pairs and about 20,000-25,000 genes [3, p.287]. The HGP provided a reference sequence that serves as a foundation for identifying genetic variations linked to diseases, understanding hereditary traits, and exploring evolutionary relationships. The success of the HGP has enabled researchers to pinpoint genetic mutations associated with complex conditions such as cancer, diabetes, and cardiovascular diseases.

Genome Editing and CRISPR-Cas9

Genome-editing technologies have emerged as another pivotal advancement in genomic research. Among these, CRISPR-Cas9 stands out for its simplicity, efficiency, and precision. The impact of CRISPR-Cas9 on genetic research is profound. It has facilitated the correction of genetic defects in model organisms, the development of disease-resistant crops, and the creation of animal models for studying human diseases. For instance, researchers have used CRISPR-Cas9 to treat genetic disorders such as Duchenne muscular dystrophy in mice by restoring dystrophin protein expression [15, p.409].

Moreover, CRISPR-Cas9 has accelerated research into complex diseases by enabling the study of gene functions and interactions. By creating knockout genes,

scientists can investigate how specific genes contribute to disease mechanisms, paving the way for novel therapeutic approaches. This tool has also spurred the development of next-generation genome-editing systems, such as base editing and prime editing, which offer even greater precision and versatility [9, p.422].

The Role of Bioinformatics

The explosion of genomic data generated by sequencing technologies has necessitated the integration of bioinformatics, a field that combines biology, computer science, and mathematics to analyze and interpret complex genetic information. Bioinformatics tools have become indispensable for processing large-scale data, identifying genetic variations, and predicting gene functions.

Advancements in bioinformatics have also propelled personalized medicine. By analyzing a patient's genetic data, healthcare providers can tailor treatments to individual needs, improving efficacy and reducing adverse effects.

Transformative Impacts

Collectively, these advancements in genomic research have enhanced our ability to manipulate genetic material with unprecedented precision. This progress has not only deepened our understanding of genetic mechanisms but also opened new avenues for addressing pressing challenges in healthcare, agriculture, and environmental conservation.

The mapping of the human genome has illuminated the intricate relationships between genes, traits, and diseases, while CRISPR-Cas9 has empowered researchers to rewrite genetic codes. Bioinformatics has provided the computational tools necessary to make sense of vast genomic datasets, bridging the gap between raw data and actionable insights.

Challenges and Future Directions

Despite these remarkable achievements, challenges remain. Ethical concerns surrounding genome editing, particularly in humans, have sparked global debates. Issues such as off-target effects of CRISPR-Cas9

and the potential misuse of genetic technologies underscore the need for stringent regulatory frameworks [4, p.233]. Additionally, the sheer complexity of the human genome requires continued innovation in sequencing technologies and computational tools to fully unlock its potential.

Looking forward, the integration of artificial intelligence (AI) and machine learning with bioinformatics is expected to drive further progress in genomic research. These technologies can enhance the prediction of gene-disease associations, optimize genome-editing techniques, and accelerate drug discovery.

Advances in genomic research, from the mapping of the human genome to the development of CRISPR-Cas9 and bioinformatics, have transformed the field of biology. These innovations have provided unprecedented insights into genetic structures and functions, enabling researchers to address complex scientific and societal challenges. As the field continues to evolve, the potential for genomics to revolutionize medicine, agriculture, and environmental science underscores its central role in shaping the future of biology.

Applications and Implications in Modern Biology

Advances in genomic research have transcended theoretical boundaries, significantly impacting practical applications in medicine, agriculture, and the study of evolutionary biology. These applications have revolutionized various fields, offering innovative solutions to longstanding challenges. From personalized healthcare to genetically modified crops and a deeper understanding of biodiversity, genomic research has redefined the potential of modern biology.

Genomics in Medicine

One of the most transformative applications of genomic research is in the field of medicine. Genomic insights have enabled the rise of personalized medicine, where treatments are tailored to an individual's genetic makeup. Moreover, genomics has facilitated the development of gene therapies, which aim to correct or replace faulty genes responsible for diseases. Inherited disorders such as cystic fibrosis, sickle cell anemia, and retinal dystrophy have shown promising results through gene-editing techniques like CRISPR-Cas9 [11, p.441]. Additionally, genomic research has advanced early disease detection. Liquid biopsies, which analyze circulating tumor DNA, provide non-invasive methods for detecting cancers at early stages, improving survival rates.

Another noteworthy contribution of genomics is in pharmacogenomics, which examines how genetic variations influence drug responses. This enables healthcare providers to prescribe medications that are more effective and less likely to cause adverse effects.

Genomics in Agriculture

In agriculture, genomic research has played a pivotal role in enhancing food security and sustainability. The development of genetically modified organisms (GMOs) is among the most notable achievements. GMOs are engineered to exhibit desirable traits such as increased yield, pest resistance, and tolerance to environmental stressors. For example, Bt cotton, which

contains genes from the bacterium *Bacillus thuringiensis*, has been widely adopted to combat pests and reduce the reliance on chemical pesticides [6, p.53].

Genomic techniques have also contributed to improving crop nutritional content. Golden rice, a genetically engineered variety enriched with beta-carotene, addresses vitamin A deficiencies in regions where malnutrition is prevalent. Furthermore, genomics has facilitated the development of crops with enhanced resilience to climate change. Drought-resistant maize and salt-tolerant rice are examples of innovations that ensure agricultural productivity under adverse environmental conditions [8, p.749].

In addition to crops, genomics has applications in livestock breeding. By identifying genetic markers associated with desirable traits such as disease resistance and faster growth, researchers can enhance the efficiency and sustainability of animal farming. This reduces the environmental impact of agriculture while meeting the growing demand for food.

Genomics and Evolutionary Biology

Genomic research has significantly deepened our understanding of evolutionary biology, biodiversity, and the interrelationships between species. Comparative genomics, which involves analyzing the genomes of different species, reveals insights into evolutionary processes and shared ancestry. The sequencing of the Neanderthal genome, for instance, uncovered genetic contributions to modern human populations, shedding light on human evolution and migration patterns [7, p.718].

In biodiversity studies, genomics helps identify and catalog species, including those that are rare or endangered. Environmental DNA (eDNA) sampling, which detects genetic material in environmental samples like soil and water, provides a non-invasive method for monitoring ecosystems and assessing species diversity. This is particularly valuable in conservation biology, where accurate data on species distribution and population genetics inform strategies to preserve biodiversity.

Furthermore, genomics has improved our understanding of microbial communities and their ecological roles. The Human Microbiome Project, for instance, has highlighted the critical functions of microbial genomes in human health, such as digestion, immunity, and disease resistance. Similarly, studies on soil and marine microbiomes reveal their importance in nutrient cycling, carbon sequestration, and ecosystem stability.

Broader Implications

The practical applications of genomics extend beyond immediate benefits in medicine, agriculture, and biology. They have ethical, economic, and societal implications. For instance, the widespread adoption of GMOs has sparked debates about food safety, environmental impact, and the monopolization of agricultural biotechnology by corporations [14, p.66]. Similarly, advances in personalized medicine raise concerns about genetic privacy, discrimination, and equitable access to genomic technologies.

In evolutionary and conservation biology, the use of genomic data must be balanced with the need to re-

spect indigenous knowledge and address potential misuse in biopiracy. These challenges necessitate robust regulatory frameworks and interdisciplinary collaboration to ensure that the benefits of genomic research are equitably distributed while minimizing risks.

The applications and implications of genomic research in modern biology underscore its transformative potential across diverse fields. In medicine, genomics has enabled personalized healthcare, advanced gene therapies, and improved early disease detection. In agriculture, it has enhanced food security and sustainability through GMOs and resilient crops. Meanwhile, in evolutionary biology, genomics has deepened our understanding of biodiversity and species interrelationships.

Despite these achievements, the ethical and societal challenges posed by genomic research highlight the need for responsible innovation and regulation. As the field continues to evolve, its potential to address global challenges in health, food security, and environmental conservation solidifies its role as a cornerstone of modern biology.

Ethical and Societal Considerations

The rapid advancements in genomic research have ushered in transformative applications across diverse fields, yet these innovations are accompanied by complex ethical and societal challenges. From human genome editing to privacy concerns, genetic discrimination, and environmental implications, genomic technologies provoke profound questions about their responsible use. To ensure that progress in this domain benefits society equitably and sustainably, global regulations and ethical frameworks must guide their development and deployment.

Moral Debates in Human Genome Editing

The advent of CRISPR-Cas9 and similar genome-editing technologies has brought unparalleled precision to genetic manipulation, offering the potential to cure genetic disorders and prevent hereditary diseases. However, the same technology has sparked ethical debates, particularly concerning germline editing - alterations in genes that are inheritable by future generations. While somatic gene therapies are widely accepted for treating individual patients, germline editing raises questions about unintended consequences, equity, and the limits of human intervention in nature [2, p.37].

A notable ethical dilemma arises from the potential for creating "designer babies," where parents might select traits such as intelligence, physical appearance, or athletic abilities. Such practices could exacerbate social inequalities, as access to these technologies may be limited to wealthier populations, thereby deepening existing disparities [12, p.45]. Critics argue that germline editing crosses an ethical boundary, transforming humans into subjects of eugenics and commodifying genetic traits.

On the other hand, proponents contend that responsible use of genome-editing technologies can alleviate human suffering by eradicating diseases like Huntington's disease, sickle cell anemia, and cystic fibrosis. Nonetheless, the potential for misuse underscores the need for robust ethical oversight and public discourse to guide applications responsibly.

Privacy and Genetic Discrimination

Genomic research has also raised critical concerns regarding privacy and the potential for genetic discrimination. As genome sequencing becomes more accessible and affordable, vast amounts of genetic data are being collected and stored by healthcare providers, research institutions, and private companies. While this data holds immense potential for advancing science, it also presents risks if misused.

One significant concern is the potential for genetic discrimination in employment and insurance. For instance, individuals with genetic markers indicating a predisposition to certain diseases may face higher premiums or exclusion from insurance coverage. Similarly, employers might use genetic information to make hiring decisions, potentially excluding candidates deemed to have a higher risk of illness or reduced productivity [13, p.18].

Legislative measures such as the Genetic Information Nondiscrimination Act (GINA) in the United States provide some protections, prohibiting the misuse of genetic information in health insurance and employment. However, these protections are not universal, and gaps in regulation leave individuals vulnerable to exploitation in jurisdictions without robust legal safeguards.

Furthermore, concerns about data breaches and unauthorized access to genetic information underscore the importance of stringent data security measures. The potential misuse of genetic data by malicious actors or for purposes such as bioterrorism highlights the ethical imperative of safeguarding genetic privacy.

Environmental Implications of Genetic Modifications

Genomic technologies have revolutionized agriculture and environmental science, enabling the development of genetically modified organisms (GMOs) and the potential restoration of ecosystems. However, these innovations also raise significant ethical and ecological concerns.

In agriculture, while GMOs offer benefits such as increased crop yields and resilience to climate change, they also present risks to biodiversity and ecosystem balance. For example, the widespread cultivation of genetically modified crops has been linked to the decline of non-target species, such as pollinators, due to changes in agricultural practices [10, p.198]. Additionally, the potential for gene flow - where genetically modified traits spread to wild relatives - poses risks of creating invasive species or disrupting natural ecosystems [5, p.49].

Moreover, the environmental release of genetically modified organisms, such as gene drive technologies aimed at controlling pests or invasive species, presents ethical challenges. While these technologies could address significant public health and environmental issues, their irreversible nature and the potential for unintended ecological consequences demand careful consideration.

The Need for Global Regulations and Responsible Innovation

The global nature of genomic research and its applications necessitates international collaboration and

regulation. While advancements in one region can benefit humanity as a whole, inconsistent regulations and ethical standards across countries create disparities in access and governance. For instance, while some nations have embraced genome editing for agricultural or medical purposes, others have imposed strict bans due to ethical or cultural concerns.

Promoting transparency, public engagement, and interdisciplinary collaboration is crucial for fostering trust and ensuring that genomic advancements align with societal values. Incorporating diverse perspectives, including those from marginalized communities, ethicists, and environmental scientists, can help anticipate and address ethical dilemmas more effectively.

Conclusion

The ethical and societal considerations of genomic advancements underscore the complexity of balancing progress with responsibility. From the moral debates surrounding human genome editing to the challenges of genetic privacy, discrimination, and environmental impact, these issues highlight the need for careful stewardship of genomic technologies.

By fostering global collaboration, implementing robust ethical and legal frameworks, and prioritizing transparency and inclusivity, society can harness the transformative potential of genomics while mitigating its risks. As we navigate the frontier of genomic innovation, a commitment to responsible innovation will be essential in ensuring that its benefits are equitable, sustainable, and aligned with the greater good.

References

1. Baltimore, D., Berg, P., Botchan, M., et al. (2015). A prudent path forward for genomic engineering and germline gene modification. *Science*, 348(6230), 36–38
2. Collins, F. S., Morgan, M., & Patrinos, A. (2003). The Human Genome Project: Lessons from large-scale biology. *Science*, 300(5617), 286–290.

3. Doudna, J. A. (2020). The promise and challenge of therapeutic genome editing. *Nature*, 578(7794), 229–236.

4. Ellstrand, N. C. (2018). *Dangerous Liaisons? When Cultivated Plants Mate with Their Wild Relatives*. Johns Hopkins University Press.

5. James, C. (2017). Global status of commercialized biotech/GM crops: 2017. ISAAA Briefs No. 53

6. Green, R. E., Krause, J., Briggs, A. W., et al. (2010). A draft sequence of the Neanderthal genome. *Science*, 328(5979), 710–722

7. Hickey, L. T., Hafeez, A. N., Robinson, H., et al. (2019). Breeding crops to feed 10 billion. *Nature Biotechnology*, 37(7), 744–754

8. Komor, A. C., Kim, Y. B., Packer, M. S., et al. (2016). Programmable editing of a target base in genomic DNA without double-stranded DNA cleavage. *Nature*, 533(7603), 420–424.

9. Losey, J. E., Rayor, L. S., & Carter, M. E. (1999). Transgenic pollen harms monarch larvae. *Nature*, 399(6733), 214

10. Maeder, M. L., & Gersbach, C. A. (2016). Genome-editing technologies for gene and cell therapy. *Molecular Therapy*, 24(3), 430–446

11. Nuffield Council on Bioethics. (2018). *Genome Editing and Human Reproduction: Social and Ethical Issues*.

12. Rothstein, M. A. (2018). Currents in contemporary bioethics: GINA, genomic research, and genomic medicine. *The Journal of Law, Medicine & Ethics*, 46(1), 11–19

13. Schurman, R., & Munro, W. A. (2010). *Fighting for the Future of Food: Activists versus Agribusiness in the Struggle over Biotechnology*. University of Minnesota Press

14. Tabebordbar, M., Zhu, K., Cheng, J. K. W., et al. (2016). In vivo gene editing in dystrophic mouse muscle and muscle stem cells. *Science*, 351(6271), 407–411

PHILOLOGICAL SCIENCES

Fargana Aliyeva Aydın

Docent of the "Language Training" department of the Police Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Azerbaijan, doctor of philosophy in Philology

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14591340>

WAYS TO DEVELOP PUBLIC SPEAKING SKILLS, THE IMPORTANCE OF COMMUNICATION TOOLS AND SPEECH TECHNIQUES

Summary:

The article discusses the ways, methods and tools for developing students' oral and written speech skills. It is emphasized that in order for every intellectual to master the skill of giving a speech, it is of great importance to know the language he speaks well, as well as how to use communication tools, body language, and speech techniques. The article emphasizes the importance of gestures and facial expressions, body language, diction, voice, timbre, intonation, expression and pause in mastering the art of oratory and giving a speech. Using these tools correctly serves to fully convey one's feelings and emotions, and purpose to the audience during a speech. When talking about the ways to develop oratory skills, it is discussed about eliminating subconscious fear during a speech and developing spontaneous speeches.

Key words: *Speaker, speech, intonation, means of communication, diction, speech, subconscious fear*

Discussion. The mother tongue is not only a means of communication, but also a means of expressing the worldview, way of thinking, and spiritual existence of the people in general. Business communication in society, ethical rules of speech and the construction of speech in accordance with it, and the preparation of reports or presentations on the work done are the main requirements of the era.

Every intellectual must be able to express his thoughts accurately, concisely and beautifully. It is impossible to master oratory skills without studying the conformity of speech to the norms of literary language, the ability to use the means and possibilities of expression of the language in accordance with the purpose and content of speech; the problems of formation and improvement of the system of language levels and units included in them, the development line of language phenomena and processes, speech techniques, stylistics, paralinguistic means.

In general, a modern person should be deeply familiar with the language, skillfully using speech techniques and body language to convince the people in front of him. This is a person's high culture of thinking, a conscious love of language, the highest quality. A person's speech is the main tool that reveals his inner world and professionalism. In order to get to know people and get to know them well, you need to communicate and be in contact. The great philosopher of antiquity, Socrates, used to say: "O man, speak so that I may know you!"

Today, in the conditions of globalization, the biggest problem of the 21st century is that communication is carried out not verbally, but rather through written social platforms. The speech of a student who studies various foreign languages without developing his speech in his native language is not clear and fluent. Not only the speech of a student studying in a foreign language school, but also his perspective on the world is shaped by the customs, traditions, culture,

and values of that people. National thinking, national ideology are fragmented here. The death of a language is equal to the death of a people. The correct solution to this problem lies in the policy of using the language at the state level.

Development of the problem. If we look at the degree of development of the problem, we will see that in Greece, the cradle of oratory, outstanding orators were trained and the theory of oratory was created even before our era. In 335 BC, Aristotle wrote his work "Rhetoric" and gave the scientific foundations of the art of oratory, evaluated the art as a special type of human activity, and explained in detail the structure, style, orthoepy, expressive means, etc. of the orator's speech. [3]

In their scientific works on speech culture, Azerbaijani philologists Adil Babayev, Nadir Abdullayev, Fikrat Shiriyev, Nadir Mammadli, Buludkhan Khalilov and other scholars have provided theoretical information on the history of oratory, oratory skills, means of communication, expressiveness of speech, and various speech techniques.

Adil Babayev's book "Azerbaijani Language and Speech Culture" discusses the history of oratory, the stages of development of our language, and the state's care for the language, and justifies the fact that the foundation of science began in Greece, and the development of people's speech as a result of Solon's laws. This book also discusses practical language rules. [2]

In his book "Fundamentals of Speech Culture", Nadir Abdullayev explained the qualities of speech - expressiveness, clarity, fluency, conciseness, etc., and provided information about the types and forms of speech. The scope of activity of the oral language is of great importance for the observance of literary pronunciation norms. It is substantiated how writers and poets who share their desires and wishes, feelings

and excitement with their readers at literary and artistic evenings, prominent actors performing on the theater stage, announcers who constantly communicate with the public through radio and television programs, teachers who master the basics of knowledge and instill high moral qualities in students and pupils, orators who speak about issues of state importance from the lectern, diplomats and lawyers use the rich opportunities of the oral literary language. [1]

Fikrat Shiriyeu, in his book "Speech Culture and Rhetoric of the Azerbaijani Language," extensively researched the means of communication, composition of speech, and topics of public speaking. He noted the regulation of emotionality depending on the goals and objectives of oral reasoning. [6]

Purpose of the study: It consists of methods for developing public speaking skills, ways to use communication tools and speech techniques.

Research methods: Research methods such as theoretical analysis and generalization, and observation were used during the course of the work.

Main part: Ways to develop public speaking skills. After studying the opinions of various scholars about the important factors for becoming a speaker, it can be concluded that everything done, from the pre-speech stage, to the preparation for the speech, to the appearance on stage, and the proper management of speech skills, all serve to deliver a perfect speech.

When giving a speech, everyone should be able to express their thoughts correctly, accurately, and clearly, as well as convey them to the listener in an effective, emotional, and convincing way, and to use language tools that can penetrate the hearts and minds of the audience. A bright, original, and expressive speech affects the feelings of the listeners, attracts their attention, and helps them understand the content well. Students are satisfied with the lectures of a number of teachers and speakers because their speech is clear and meaningful. This speech consists of strong logic, coherent words and sentences, and is also convincing, effective, and emotional.

There are internal and external parameters of speech. The speaker must be able to use these parameters correctly. The energy parameter, that is, the parameters of emotional, passionate speech, tone of voice, pace, pause, enthusiasm, body language, used in a timely and skillful manner, attracts the attention of the listener.

Intonation is the most characteristic pronunciation phenomenon that is directly related to both the speech and reading process. In the process of communication, the speaker gives his speech a different sound arrangement in order to achieve his goal. In other words, in the process of speech, our speech has colorful intonation shades.

In the process of reading, the situation is somewhat different. In the written form of speech, only the results of the author's logical thinking are given. Here, the reader's goal is to reveal the author's idea given in writing, to voice it. Intonation creates such subtle emotional relationships in speech that no formal sign can create it. Intonation can not only increase the impact of a sentence, an expression, or a single word,

but also distort the meaning it actually expresses, or cause it to be understood in a completely opposite sense.

From what we have said, we come to the conclusion that, as the French phonetician Grammont said, "the words that form sentences are only their "skeleton", it is intonation that gives movement and life to this skeleton.

Sometimes during speech we encounter high-pitched or low-tempo speech, incorrect pauses, incorrect pace and breathing. Such defects in intonation and expressiveness of speech reduce the quality of the speaker's speech, lead to misunderstanding of the content of the speech and distraction.

Correct regulation of breathing and voice is one of the important conditions in the pronunciation process. In particular, improper breathing during speech leads to shortness of breath, shortness of breath, and impaired diction. To avoid this, first of all, normal pauses in speech should be observed.

Speech pauses are of great importance not only for the speaker, but also for the listener. The listener, in turn, understands what he hears during the pause made by the speaker. Therefore, in order to ensure the listener's understanding, it is necessary to use pauses, tone of voice, and intonation correctly.

In order to achieve success in the modern era, along with knowledge and skills, "soft skills" are skills that help solve life problems and work with other people. (understanding, communication, emotional intelligence, etc.) The term "soft skills" is used in contrast to the term "hard skills" (professional skills needed to solve specific problems in the work process). Having professional skills is a must, while soft skills make you different from everyone else. Soft skills include personal skills and communication skills, people management skills. These skills are also essential for a good specialist and a good speaker. It includes the ability to capture people with your speech, worldview, and effective communication, as well as the ability to listen, adjust body language, facial expressions, and tone of voice. IQ-intelligence, emotional intelligence are also of particular importance for high communication skills.

Overcoming the subconscious fear in people before a speech is the way to a great speech. The reason for this is that we think subconsciously and increase our excitement by asking ourselves questions like "Maybe I forgot everything? Am I not well prepared? Will they listen to me?". Talking to the subconscious is also an important tool that prepares a person for a speech. Our subconscious thoughts control us 99%. So how can we please the subconscious? By giving ourselves confidence, by beating off excitement with our thoughts, by shaking off the excitement with our hands, by thinking that the people in front of us – the listeners – are on the same level as us, or by thinking as if we are talking to friends, we overcome fear during our speech and speech. If we go over the fear before the speech, by doing breathing exercises and punching, we prepare ourselves for the speech. Napoleon said: "A person who cannot speak in front of a public cannot achieve success in his career."

The path to success also consists of appearance (body language, gesture, facial expressions, posture, clothing), words (meaning) and voice (expression style, speech events). During our speech, words constitute 10%, voice -35%, and body language -55%. When using body language skillfully, the correctness and appropriateness of gestures, facial expressions and posture are important factors for the perfection of our speeches.

When standing, one leg slightly forward and the other behind helps to maintain a straight posture. At this time, 60% of our weight should be on the front leg and 40% on the back leg. The shoulders should be straight, and it is necessary to use coordinating and regulating gestures and facial expressions appropriate to the topic.

It is important to note that the eyebrows and lips play a key role in understanding a person's true emotions. It has been scientifically proven that the left side of the face reflects human emotions more quickly; this is due to the fact that the right hemisphere of the brain, which controls a person's emotional life, controls the muscles on the left side of the face. Positive emotions are reflected on both sides of the face to one degree or another, while negative emotions are more pronounced on the left side of the face.

There are also micro-gestures: eye movement, reddening of the neck, increased number of blinks, lip twitching, etc. These micro-gestures occur when a

person is insecure or loses himself/herself during a speech.

It is important to maintain eye contact with the audience while giving a speech, to have them in the spotlight. This encourages you to communicate freely with the audience and attract their attention.

It is possible to overcome anxiety by speaking in front of a mirror, but it is not possible to develop much when you see your own flaws. D. Carnegie divides people into 3 groups in front of a mirror: shameful speakers, beautiful speakers, objective speakers.

The first group of people treat their speech very badly, see only the bad and fear increases. They cannot get rid of shameful thoughts. In the second group, people pay attention to their beauty, and the speech is forgotten. The third group of people approach everything objectively, see their mistakes and try to eliminate them.

Methods to improve our speech. Word association (daisy method) Using this method, we can improve our spontaneous speeches. For example; When talking about language, we write on the petals of a daisy what issues we will touch on: means of communication, history and formation, genealogical and typological features, vocabulary composition, speech culture, alphabet, etc. If we can build a 2-minute speech by talking about such issues, then we can gradually enrich our speeches and expand them to 10 minutes.

Result: In the conditions of independence, the state policy of the country was aimed at ensuring the conditions for the full functioning of the language as the most important means of communication. As a result of the care for the language of our national leader Heydar Aliyev, the Azerbaijani language has become widely used in all state structures, institutions and enterprises, and educational institutions, both written and oral:

1. At such a moment, every Azerbaijani intellectual and young person should be deeply familiar with their native language in order to speak skillfully in their native language and master the skills of giving speeches.

2. A person's speech culture plays an important role in the speech process. One of its tasks is to make a pleasant impression on the listener, and based on a person's speech, it is possible to say something about

his/her level of spiritual and intellectual development, his inner culture. Therefore, in order to have a beautiful speech, a person must know the vocabulary of the language he speaks, the norms of the literary language, and the stylistics, as well as be able to skillfully use paralinguistic means.

3. A modern Azerbaijani young person should have soft skills, use speech techniques - voice, breathing, expression, pauses correctly, and pay attention to his appearance and posture.

4. S/He should read and practice to develop his spontaneous speeches.

References:

1. Abdullayev N.A. "Fundamentals of speech culture", Baku-2013.

2. Babayev A. "Azerbaijani language and speech culture", Baku-2011.

3. Aliyeva F. "Rhetoric", "Baku" LLC, Baku-2023

4. Khalilov B. "Business and academic communication in the Azerbaijani language", Baku-2021.

5. Mammadli N. "Business and academic communication in the Azerbaijani language", "Science and education", Baku-2022.

6. Shiriyev F. "Speech culture and rhetoric of the Azerbaijani language", "Nurlar" Publishing Center, Baku-2014.

7. Modupe Olubunmi Onwochei. Intonation: Meaning and its implication on teaching. Studies in Aesthetics and Arts Criticism, Volume 1, Issue 1, 2021 <https://royalliteglobal.com/saac>

8. Suzanne Rose. Intonation ESL Lesson Plan // <https://study.com/academy/lesson>

*Shirinova Izaura Fuzuli,**Ph.D. in philology, head teacher in the Chair of English Stylistics, Azerbaijan University of Languages (Rashid Behbudov 134, Nasimi, Baku, AZ1014)*ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-7849-5217><https://doi.org/10.5281/zenodo.14591353>

THE ROLE OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN POLITICAL, BUSINESS, AND CULTURAL COMMUNICATION: LINGUISTIC DIVERSITY AND SOCIAL IMPACT

*Ширинова Изаура Фузули кызы**Кандидат филологических наук, Азербайджанский Университет Языков*ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-7849-5217>

РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ, ДЕЛОВОЙ И КУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ: ЯЗЫКОВОЕ РАЗНООБРАЗИЕ И СОЦИАЛЬНОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ

Abstract.

The presented article introduces the concept of phraseological units as special expressions specific to each language and as a means of national consciousness, culture and communication. They are the basic communication units of language and allow people to express their thoughts and feelings in a more effective and emotional way. Phraseological units are used in various fields, including politics, business, culture, and law. Phraseological units are especially important in politics, because politicians use these phrases to make their speeches more memorable and coherent. In recent times, phraseological units originating from political life are also widely used in the direction of increasing international relations. In business communication, phraseological units serve as tools for establishing trust and respect between partners, helping to convey complex ideas more effectively. In business communication, phraseological units, although they have emotional expressions, are often adapted to the requirements of formal and specific language. The article also highlights the ability of phraseological units acting as a means of building trust and respect between partners in business negotiations. In general, the author of the article points out that phraseological units play an important role in language development and help to enrich communication in various fields. They also reflect the cultural aspects of the language and adapt to changes in the social and political spheres of the language and enter everyday language.

Аннотация.

Представленная статья вводит понятие фразеологических единиц как особых выражений, характерных для каждого языка, и как средства национального сознания, культуры и общения. Они являются основными единицами общения языка и позволяют людям выражать свои мысли и чувства более эффективно и эмоционально. Фразеологические единицы используются в различных областях, включая политику, бизнес, культуру и право.

Фразеологические единицы особенно важны в политике, поскольку политики используют эти фразы, чтобы сделать свои речи более запоминающимися и связными. В последнее время фразеологические единицы, происходящие из политической жизни, также широко используются в направлении расширения международных отношений. В деловом общении фразеологические единицы служат инструментами для установления доверия и уважения между партнерами, помогая более эффективно передавать сложные идеи. В деловом общении фразеологические единицы, хотя и имеют эмоциональные выражения, часто адаптированы к требованиям формального и специального языка. В статье также подчеркивается способность фразеологических единиц выступать в качестве средства установления доверия и уважения между партнерами в деловых переговорах.

В целом автор статьи отмечает, что фразеологические единицы играют важную роль в развитии языка и способствуют обогащению общения в различных сферах. Они также отражают культурные аспекты языка и адаптируются к изменениям в социальной и политической сферах языка, входят в повседневный язык.

Key words: language, phraseological units, business communication, politics, cultural aspects

Ключевые слова: язык, фразеологизмы, деловое общение, политика, культурные аспекты

Introduction.

Phraseology, as a special branch of language, deals with the study of phraseological units consisting of stable combinations of words and phrases. These units reflect not only the structure of the language, but also its cultural and social aspects. Phraseological units reveal the richness and depth of the language as expressions describing the outlook, mentality and lifestyle of

the speakers of a particular language. Each phraseological unit is not only a word combination, but also related to historical, cultural and social context. They are formed in close connection with the traditions, customs and values of the society and act as one of the main means of expressing these aspects of the language.

The study of phraseological units shows that language is not only a means of communication, but also a mirror that reflects the culture, way of thinking and

social structure of a people. For this reason, the analysis of phraseology is of great importance not only in the field of linguistics, but also in fields such as ethnolinguistics, sociolinguistics and cultural studies. In this study, the analysis of phraseological units and their relationship with language and culture will be focused, the influence of these units on the development of the language and the formation of the worldview of the people will be investigated.

Analysis of lexical and semantic features of phraseological units in modern linguistics

Lexical and semantic features of phraseological units are one of the complex linguistic issues that attract attention. Complexity arises from the fact that the meaning of a phraseology is different from the lexical meanings of its components and the reasons for the difference. The components that make up the phraseological unit have different semantic relationships with each other. As the number of components increases, the range of semantic relations expands. "As a result of the process of phraseological unit, the components of free word combinations lose their meaning and serve to form a whole meaning by combining. With this, a new quality language unit is created" [1, p.190-192].

Lexical and semantic features of phraseological units are one of the controversial topics in linguistics. In general, it is possible to define two types of meaning of phraseological units:

1. Literal meaning: *I am telling you to break a bone in your leg and then you will probably have to go to the hospital afterwards to get a cast put on your leg.* In the given sentence the expression is used in its literal meaning- You'll have to go to the hospital to put it on."

2. Figurative meaning: people say *break a leg* before starting any important work. Used figuratively, this combination is used to wish good luck. [9]

It has a complex characteristic feature that the components of phraseological units, including idioms, lose their meaning, and that all the components of the created language unit take on a new meaning by fully organizing them on the basis of semantic connections and relations. Here, the individual meanings of the components and their semantic connection with each other undoubtedly play a certain role in the creation of a new meaning. Otherwise, it would be possible to create idioms based on each lexical unit of the language. Studies based on idioms show that lexical units used in idiomatic combinations can be combined in the form of certain groups. In languages with different systems, this feature manifests itself in almost the same way, and it follows that the creation of an idiomatic unit is subject to the same process in different language groups. This is the process of stabilization and consolidation of the language unit in ready-made speech. [1, p.192]

The meaning of idiomatic units is related to the meaning of components in isolation in a certain way. But this semantic connection is not on the surface, it is hidden deep down. The parts of the whole, that is, the components, are connected to each other in a certain way, and this connection is so strong that it even allows the components to stand in a stable position. An increase in the number of components rarely affects the meaning of the whole. In fact, the meaning expressed

by a phraseological unit does not depend on the number of its components. But the expansion of the same unit, the addition of a new component to it, leads to the emergence of additional shades of meaning. For example, in English there are many phraseological units containing the word "dog". For example, a dog in the manger ("one who does not allow others", "closes everyone", "hurts everyone"). "We have got to celebrate. This is a big night for us. Don't be a dog in the manger". [9]

It is known that phraseological units and especially idioms generally arise and spread in connection with some event and story. They are formed when some or all of the components of free associations take on a new meaning. Phraseological units of idiomatic character appear when free syntactic units acquire a new meaning as a whole (all their components). [1, p.199] The sign of these units is also that the separate components move away from their meaning and join together to express one common meaning within the whole unit. For example, to wash one's dirty linen in public - to spread the secret of the house, to vanish into thin air - to become greasy white and go to the sky.

"It's true that she's been dead for ages and it seems a pity to take up old scandals and wash a lot of dirty linen in public; but the fact remains that all Driffield's greatest books were written when he was living with her" [9]- "It is true that he has been dead for a long time, and it is a pity to recall old scandals and spread the secret of the house. But it is a fact that his greatest works were written during the time when Driffield lived with him."

The separate components of these units, which are completely connected to the meaning, only serve to express the general meaning within the whole.

He pulled himself together quickly. They were at their wit's end. The soldiers will keep their eyes open in the country where the blacks are known to be hostile. The components of the phrases *pull together*, *at wit's end* and *keep eyes open* in the sentences *The soldiers will keep their eyes open in the country where the blacks are known to be hostile* have moved away from their independent meanings, causing a completely different meaning to emerge in the phraseological fusion. In the modern state of the language, phraseological units that are not motivated by meaning are called phraseological fusions.

Phraseological fusions differ sharply from the free word associations. The main feature of a phraseological unit of this kind is its semantic integrity. In linguistics, these types of phraseological units are called idioms. A. Hajiyeva, E. Najafov and A. Jafarov, who consider phraseological fusions as idioms, point out that they are groups of words that have a completely changed meaning, unlike other language units. They are unmotivated, that is, their meaning cannot be deduced from the meanings of their constituent parts, they have undergone the process of metamorphosis [2, p. 61].

Talking about the classification of idioms, A. Hajiyeva, E. Najafov and A. Jafarov divide them into five main groups: [2]

1) Idioms expressing old traditions: *to be on one's high horse* (to start talking angrily about something bad that someone else has done as if you feel you are better

or cleverer than they are.), *to win one's spurs* (to do something which shows that one deserves to be respected or noticed He earned/won his spurs by doubling the company's profits in the past year)

2) Idioms consisting of special names: *before one could say Jack Robinson* (in the blink of an eye), *to be marked for Coventry* (to be condemned to loneliness);[9]

3) Idioms created during the translation of some expressions from other languages: the idiom *to make two ends meet* is a translation from the French expression "*Joindre les deux bouts*". [11] The idiom "*A bolt from the blue*" (an unexpected surprise, usually unpleasant) is derived from the translation of the German phrase "*Blitz aus blauem Himmel*";[16]

4) Idioms resulting from figurative processing: *to sow one's wild oats* (to make a mistake in youth), *a wet blanket* (to spoil), *to put (get) one's monkey up* (to make angry), *to have a bee in one's bonnet* (to be crazy about something);

5) Expressions that have a strong semantic load and do not depend on the lexical meaning of its components to understand the meaning of the whole: "*to pull (draw) somebody's leg*" ("to make fun of"), "*down to the ground*" ("with all his being") [2, p. 63].

Aspects of development of phraseological units in political, cultural, business environment in modern English

Phraseological units are special expressions specific to each language. In addition to embodying national consciousness and culture, such associations act as a means of reality and communication. They are considered the communication unit of language and speech. As we know, the participants of the act of communication are people. The main purpose of phraseological units is to express people's thoughts and ideas in an artistic way. Therefore, people express their thoughts more vividly and emotionally using phraseological units during communication. On the other hand, the use of phraseological units in speech plays an important role in the development of communication skills. The Phraseological unit has to be considered to be a social phenomenon created by speakers of the language. It is possible to find phraseological units related to fields of law, politics, theater, culture, business, etc.

Politics, which is a field of human life, introduces us the rich world of words and interesting ideas of politicians in national and international relations. This feature requires every politician to be a master of words and a speaker. Therefore, many politicians use phraseological units when communicating with other members of society to make their speech more memorable and coherent. Thanks to this fact, the fund of phraseological combinations of English, a global language, is enriched.

New phraseological units appear every year. The most active and at the same time responsible source of new units is political life. In recent years, there has been considerable progress by the international community in increasing relations between governments, states, non-governmental organizations and different nations. Today's world needs and strives for a new and superior level of unity to maintain peace and security. As a result

of these efforts, many meetings are held in the world of diplomacy, and official approvals are accepted as a result of these meetings.

For example, there are many phraseological units related to the political sphere in English: *all-out war* (as opposed to war-like provocations and threats of war), *act of war* (an act of international violence where war is considered the only appropriate response), **cold war**, **round-table conference**, **hold a meeting**, **call a meeting**, **summit meeting**, **open-door policy**, etc.

Let's look at some examples of the use of phraseological units taken from political talks:

In one of his speeches in 2005, the Democratic leader of the Senate, Harry Reid, called the president to say "*no to the far right*". He mentioned the following in his speech: "We need to nominate to the U.S. Supreme Court, someone who will rule with an open mind and a big heart. We need an independent thinker who will follow the Constitution, not a knee-jerk conservative crusader who will march in lock-step to the tune of partisan pressure groups" [15, p.8]

Open mind is a combination used to express sincerity, for example, a person with an open mind - a sincere person; *Big heart* is a combination of honor and justice. Having a big heart means being generous and noble-minded.

Follow the Constitution - to follow the Constitution.

To march to the tune of partisan pressure groups - is a phraseological unit used in the sense of acting as everyone else does, not having one's own views. [9]

Liberal Democrat leader Charles Kennedy won a by-election in Cheadle after a Tory battle. He mentioned the following in his speech: "*You can't as a leader make an omelette without cracking eggs and then you get some unfavorable remarks*" [15, p.8]

It is appropriate that the phraseological unit *to make an omelette without cracking* is used in the sense of getting something without a struggle. [9]

US Finance Minister John Snow noted the following in his meeting with Canadian Finance Minister Ralph Goodale on July 8, 2005 in Calgary, Canada: "*...the path we are on will take us below the president's initial target*" [15, p.8]

The phrase takes *somebody below the initial target* means that someone rules alone without considering the opinions of others. [9]

Jarosław Petras, the Deputy State Secretary of the European Integration Committee of Poland, used the term *to make broad Europe* in order to bring Ukraine closer to the European Union and create a connection between Ukraine and the West at the European integration conference held in Kyiv. *Make Europe broad* means to include independent countries in such a way that they form a part of Europe. [15, p. 8].

Thus, the above examples prove that the phraseological unit is an integral part of political life and many politicians use phraseological units for conveying their thoughts and suggestions to people with the help of them.

In the early stages of research on phraseological units, interests in the cultural aspect were varied. Until recently, topics such as syntax, semantics, pragmatics

of idioms, including sociolinguistic and psycholinguistic perspectives, and linguistic research, were more important than the cultural topic in European studies. However, most of the current research on phraseology takes culture as the main source of phraseological combinations.

Despite the general idea that culture plays an important role for most phraseological issues, only a few studies have discussed their relationship with representations, while another group has referred to works of art, fairy tales, narratives, films, and even television programs, books, and film titles. For example, the combination of the black sheep in English was created on the basis of proverbs. So, the unwanted individual in any group is called the black sheep. Another phraseological combination that arose in the form of representations is the expression sour grapes. We can give the equivalent of this combination in the Azerbaijani language in the form of saying bad when the cat's hand does not touch the meat.

Sometimes movies can also serve as a source for the use of phraseological units. We know that movies have a special role in our daily life and culture. At the same time, the films also reflect the language features of the period in which they were shot. Therefore, one of the most effective ways to learn modern English is to watch movies in this language. Let's take a look at some of the famous idioms used in movies.

The phraseological combination *to give no quarter* is used in the historical film "300: Rise of an Empire" about the Greco-Iranian wars. We can show the translation of this combination into Azerbaijani in the form of no mercy. In the film, the head of the Iranian naval regiment uses this phraseological combination when ordering the destruction of the last Greek ship and not to spare them.

In the movie "Blast from the Past" the famous phraseological combination *to be in la la land* is used. This combination is so widespread in the English language that there is even a famous movie called "La la land". This combination means to think about events that cannot happen in real life in Azerbaijani language. There is also a fact that the American city of Los Angeles is called "La la land".

The combinations *blue collars* and *white collars* are often found in English-language films. Even such movie titles exist. Blue represents work. Therefore, people in blue aprons represent the working class. And white-collar is a combination used for people who are engaged in more important work within the office [13].

After some phraseological combinations were developed in films, they began to be widely used in everyday speech. For example, the movie "The Sandlot" was released in 1993, and since its release, the phraseological combination *"you're killing me smalls"* has become widely used in everyday speech. This phraseological combination is used when someone's ignorance or ignorance brings a person into trouble [14].

The language of business communication is characterized by the extensive use of idiomatic expressions, because effective business relations depend on the correct use of phraseological units. Therefore, the use of phraseological units is considered a means of creating

respect and trust between partners in business negotiations.

The unique feature of phraseology is that they are formed as a result of word play and have emotional expressiveness. In contrast, business style has formal and specific characteristics. In the past, entrepreneurs avoided using emotional words, idiomatic expressions and metaphors. This was due to the patterning of communication in business. It would be a mistake to think that business communication is devoid of emotions because corporate activity currently restricts and controls the speech process of people. It is important to emphasize that the language of business communication differs significantly from the standard language in terms of specific vocabulary and phraseological units.

Phraseological units used in business conversations are similar to slang words due to their high level of expressiveness, but do not belong to terms. At the same time, phraseology is considered a component of professional jargons characteristic of a professional group. Considering that a language is constantly undergoing changes, we can say that it is common for words to move from one sphere to another. Language phenomena can change and move from one area to another in different linguistic and socio-cultural situations.

Phraseological combinations in business communication originate from various sources and are considered as specialized terms for the following special groups:

1) advertising space: The term prime time is one of the most used combinations in the advertising space. This combination is used to denote the time of day when people listen to the radio or watch TV the most, when the number of advertisements is the highest. The next most used combination in advertising is the phrase reply coupon.

Reply coupon is a printed leaflet that can be obtained from a magazine page, a brochure and is necessary when ordering advertised goods;

2) accounting field: sales ledger - a book or computer file in which money owed or paid to a company is recorded; prudence concept - the principle that the expected loss is recorded at the highest level, not the lowest possible amount; above the line - a report on the company's profits and losses before tax, not after tax; to allow a claim - insurance, damage, etc. to decide that the amount claimed is correct and payable;

3) banking area: the rate of interest (interest rate) - the amount of money charged by the bank or paid by the bank for credit or money use; refer to drawer - a phrase usually written on a check because there is not enough money in the account and the bank will not pay; Basle ratios (Basel ratio) - an international agreement related to the amount provided by financial groups;

4) business area: a sleeping partner - a partner who has a share in the financing of an enterprise, but does not participate in the management of the business; to shake hands on a bargain / deal - to express agreement to a project or plan;

5) trade area: to run up an account - buy many products on credit; hard sell - forcing people to buy any product; good / big seller - a well-sold product;

6) economic field: free market - a market where prices are allowed to increase and decrease according to demand and supply without being determined by the state; bilateral monopoly - a situation where there is only one buyer and one seller in the market; essential industry - an area that the country considers very important for the economy and can support it with the state budget, taxes or imports;

7) financial area: revolving fund (circulating fund) - a source of money from which loans are given and paid with interest, so the fund is preserved and loans can be continued; easy money - money earned without difficulty; government bonds (government bonds) - securities issued in the form of debt shares with interest rates determined by the government; hot money - money transferred from country to country to take advantage of differences in interest rates and exchange rates.

In written business speech (articles, business letters, memoranda, contracts, reports, minutes of meetings, etc.) not only from stereotyped expressions (we are looking forward to hearing from you soon - we would appreciate a reply by fax - we would like you to answer via), but also special phraseology is used. For example, to beat the wind - to waste time; the whole bag of tricks - very cunning; out of season - not available for sale, etc. [3, p.35].

Based on the above, it is clear that the use of phraseological combinations in different aspects in both political, cultural and business environment is the result of linguistic diversity existing in the society.

Conclusion

The analysis of phraseological units in modern English shows that this field faces various problems both in terms of linguistics and translation. To solve these difficulties, the definition of phraseological units and the rules of their use should be defined more precisely. According to the results of the study, phraseological units are an important tool to make language more expressive and effective, and their literal translation is often misleading. For this reason, it is necessary to pay attention to the mutual relations and historical roots of phraseological units.

Lexical and semantic analyzes showed that phraseological units are divided into different thematic groups and affect different areas of the language, and their areas of usage are wide, especially in the political, cultural and business environment. Such studies increase the importance of phraseology and allow a

deeper understanding of the dynamic development of the English language.

In conclusion, the study of phraseological units remains an important field covering various aspects of language. More research in this area can contribute to solving the translation and terminology issues of phraseology.

References

1. Hajiyeva A. English Lexicology. Baku: Elm və təhsil, - 2011. - 248 p.
2. Hajiyeva A., Najafov E., Jafarov A. English Phraseology. Baku: Elm və təhsil, - 2009. - 228 p.
3. Kvaratskhelia N. Phraseologies in Business Communication // Scripta manent, - 2012, №4, - pp.33-37
4. Pavlina S.Y. Separated by a Common Language: on the Usage of Idioms in British and American Electoral Discourse // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences, - 2017, v.10, - pp.1563-1572
5. Smirnitky, A. I. Lexicology of the English Language, Moscow: MSU, 1998, p. 260.
6. Sol Steinmetz, Semantic Antics: How and Why Words Change Meanings 2008. – 288 p.
7. Veliyeva N.Ch. Communicative-Pragmatic Paradigm of English Lexicology. Science and Education. Baku, 2014. – p. 288 .
8. Vinogradov, V. V. On the main types of phraseological units in the Russian language, Moscow: Science, 1986. – p. 182.
9. Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus
10. Cakes and Ale by W. Somerset Maugham, from Project Gutenberg Canada
11. MAKE ENDS MEET Definition & Meaning | Dictionary.com
12. [https://parade.com/248911/marilynvossavant/origin-of-the-term-bolt-from-the-blue/#:~:text=An%20ordinary%20bow%20shoots%20an,blue"%20when%20the%20projectile%20landed.](https://parade.com/248911/marilynvossavant/origin-of-the-term-bolt-from-the-blue/#:~:text=An%20ordinary%20bow%20shoots%20an,blue)
13. <http://movieidioms.com/tag/idiom-examples-on-youtube/>
14. <https://englishlive.ef.com/blog/english-in-the-real-world/improve-your-english-idioms-based-on-movie-quotes/>
15. https://www.academia.edu/3467155/COMMUNICATIVE_PECULIARITIES_OF_PHRASEOLOGICAL_UNITS_IN_POLITICAL_DISCOURSE
16. bolt from the blue - Wiktionary, the free dictionary

Abdullayeva Khayala Ramiyaddin
 PhD in philology, Senior teacher
 Azerbaijan, Mingachevir State University
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14591357>

STYLISTIC FEATURES OF MILITARY TEXTS IN ENGLISH AND THE WAYS OF THEIR TRANSLATION

Abstract

This study is devoted to the study of the features of translation of specific military vocabulary from English into Azerbaijani. The quality and accuracy of military translation are determined, first of all, by the quality of translation of military terminology and abbreviations. The relevance of the study lies in the need to translate the continuously expanding terminological vocabulary of military vocabulary, linguistic research in which, in our opinion, is insufficiently conducted.

The main characteristic of the concept of a military term, in addition to other terminological properties, is a special sphere of functioning, which in itself, along with the definitive function and systematicity, is a feature that allows us to classify a particular word or phrase as a military term. Also, the military sphere is characterized by the widespread use of abbreviations, the diversity of their types and the high rate of renewal. In addition to extra-linguistic factors, such as the development of science and technology, the emergence of various abbreviated lexical units is explained by the "principle of least effort" or the "law of economy of speech means".

The most common methods of translating simple and complex (multi-component) terms are lexical-semantic substitutions (modulation, generalization, specification), calquing and descriptive translation. The use of descriptive translation is due not only to the different lexical-syntactic compatibility of language units, but also to the differences in the military structure of the two countries and, as a consequence, the absence of certain concepts in the Azerbaijani language.

Key words: *military term, translation, lexical unit, vocabulary, interpretation, foreign*

Military translation is a separate linguistic discipline due to high requirements for the quality and accuracy of translation, errors in which at best lead to arbitrary and subjective interpretation of the text and misunderstandings during negotiations, and at worst can cost someone's life or involve serious material costs. It requires an impeccable command not only of foreign military terminology, but also of adequate target military terminology, which is regularly replenished due to the introduction of new types of weapons, innovations in the field of materials and equipment, the emergence of new strategies and methods of combat. In addition, the translator must have deep knowledge of cultural nature, as the approach to military affairs in different countries has significant differences, which is manifested both in the structure of military statutes and in the style of presenting the material. Military translation covers all types and methods of translation, from written translation of statutes and documents to oral translation during radio exchange, not excluding two-way translation when talking on military topics, and simultaneous translation. In this work, we will consider the features of military translation on the example of the charter of the American army.

Linguistic research in the field of military translation is, in our opinion, not enough, given the speed with which the newest developments in the field of armaments appear in order to satisfy the needs of servicemen in constantly arising local conflicts, which require, in turn, all new developments and tests. These processes require constant updating of the terminological vocabulary in all languages, the necessity of translation of which determines *the relevance of this work*.

The object of the study are the features of military vocabulary on the example of the field statute of the American army, and the subject is ways of translating specific military vocabulary from English to Azerbaijani.

The main purpose of the study is to study the lexical features of the American military statute and consider ways of translating military terms and abbreviations. This goal defines the following tasks:

- 1) to consider the functional styles of the language, at the junction of which is the language of military documents, and their peculiarities at the level of vocabulary, morphology and syntax,
- 2) to study the terms and abbreviations in comparison with the general vocabulary, define the concept of "military term" and reveal its properties and spheres of functioning.
- 3) to study types of military abbreviations and abbreviations,
- 4) to study ways of translating military terms and abbreviations on the example of the field statute of the American army.

To solve the tasks set, the following *research methods* were used:

- comparative-contrastive method, which made it possible to compare observations obtained during the analysis of English and Azerbaijani military materials,
- methods of analysis and synthesis, with the help of which theoretical material on the topic under study was collected and generalized, and the results of the study were summed up,
- a method of definitional analysis, with the help of which scientific definitions of the concepts under

study were studied in order to penetrate into their content.

The practical value of the work is that the information obtained during the study allows for the appropriate expansion of the linguistic and cultural training of translators, as well as persons in one way or another connected with the armed forces and having a need for intercultural communication within the military sphere. The material presented in the work can be used in the development of practical courses on military translation, as well as in special courses and special seminars devoted to the problems of linguistic and cultural studies and intercultural communication.

Introduction

Due to its specific communicative and functional focus, military literature is at the junction of two functional styles of language – official-business and scientific-technical, the priority of one of them changes depending on the topic of a specific document – from the order of command of troops to the instructions for a radio station adopted for service. In the official-business style, unlike other styles, the genre is a powerful factor, since the genre stylistic differences of the texts of this style are expressed clearly and definitely, which allows us to single out military literature as one genre of this style. The official business style, like other functional styles, has a certain communicative purpose and, accordingly, has its own set of linguistic devices. The main purpose of business speech is to define the conditions that will ensure normal cooperation between the two parties, i.e. the purpose of business speech is to reach an agreement between two interested parties. This applies to business correspondence between representatives of different companies, and to the exchange of notes between states, and to the establishment of the rights and obligations of a soldier recorded in the military regulations of the English army, and to the procedure for meetings. All these relationships find one or another expression in the form of an official document - a letter, note, agreement, pact, law, charter, etc. Even those documents that do not clarify the terms of the agreement, but express a protest against the violation of these conditions, are associated with the main task of business speech - reaching an agreement between two or more interested persons or organizations. This main function of the style of official documents determines its features.

Military documents are replete with specialized terminology related both directly to military affairs and to various areas of technology used in the army. No norms of everyday colloquial speech, and in particular professionalisms, which often appear under the term "military slang" and which are very widely used in live communication between soldiers, are used in official documents. Thus, here too, the gap that exists between the norms of literary-written speech and everyday colloquial speech is expressed.

As I. V. Arnold notes, the most striking, but not the only, feature of this style is the use of special terminology. Each branch of science develops its own terminology in accordance with the subject and method of its work [1, p.96]. Terminology is the core of scientific

style, the last, innermost circle, the leading, most essential feature of the language of science. It can be said that the term embodies the main features of scientific style and is extremely consistent with the tasks of scientific communication.

Due to the specific communicative-functional focus, all military materials are distinguished by their richness in special military vocabulary. They widely use military and scientific-technical terminology, variable-stable and stable phrases characteristic only of the military sphere of communication, nomenclature abbreviations and symbols used only in military materials. Let us consider their features using a classic example of a military text - the US Army combat manual "SH 21-76 Ranger Handbook", published in 2000 (reissued in 2006) primarily for the needs of the US Army and to one degree or another covering all areas of military affairs. This document consists of 327 pages, of which we analyzed 3 chapters (pages 13-76) – Leadership (İdarəetmə/Komanda Mərkəzi), Operations (Əməliyyatlar) and Fire Support (Atəş dəstəyi).

The "Ranger's Manual" Charter is at the junction of two functional styles of language - official-business and scientific-technical, the priority of one of them changes depending on the topic of a particular section - from the order of command of troops to the instructions for the radio station adopted for service. The document is related to the official-business style by the wide use of impersonal and imperative sentences, clichéd constructions expressed by infinitive and participial phrases, the poverty of tense verb forms, the use of numerous parallel constructions within one sentence, the absence of tropes. From the scientific-technical style in the Charter we can observe a large number of highly specialized terms, the structured nature of the material, the presence of diagrams and illustrations. All this is associated with a certain functional load characterizing the military sphere of communication: conciseness, clarity and concreteness of formulations, accuracy and clarity of presentation, harmony of construction, clear delimitation of one thought from another, ease of perception of the transmitted information.

The subject matter of this document is very broad. "The Ranger's Manual" opens with "The Ranger's Oath", which is similar in function to the military oath of the Azerbaijani Military Charter, but is more voluminous and, the only one in the entire document, is saturated with means of artistic expression. In the "Ranger's Oath" there are epithets and emotionally charged elements of vocabulary: "*Energetically will I meet the enemies of my country*", "*elite Soldier who arrives at the cutting edge of battle*", which are practically absent from other sections of the charter. The main part of the Charter consists of 15 chapters devoted to such topics as principles of leadership and control of troops, tactical combat skills, radio regulations, rules of movement, evasion and survival, first aid. The appendix contains the "Rules of Rogers' Rangers" - a monument of military literature dated 1759, the history of the rangers, a glossary, an alphabetical index, illustrations and graphic diagrams. The chapters are clearly structured, divided into subparagraphs, within which a clear structure of construction is also maintained: most often this

is an introductory part revealing the topic of the subtitle, and instructions designed in the form of a bulleted or numbered list or table. Let us consider in turn the functional and stylistic means of the lexical level encountered in the chapters we analyzed. The charter does not include:

1) polysemantic words. Almost all words are used in one, less often in two meanings to avoid double interpretation of the text.

2) synonymous series. The language of military documents, due to its pragmatic orientation, strives to minimize the language used, accuracy and brevity, synonyms in it are redundant and, as a result, are not used in the Charter.

3) colloquial and every day vocabulary. Often used in the oral speech of the military, it is completely absent from official military documents.

4) expressive lexical elements and phraseological units. It is worth noting that in the speech of the military such elements are encountered quite often, both in oral conversation and in some types of military documents, such as: field reports, reports and transcripts of various types of negotiations, however, in field regulations ("Ranger Handbook", "Survival", "Sniper Training" and other official documents marked FM - Field manual, AR - Army regulations, ATTP - Army Tactics, Techniques and Procedures, PAM - Pamphlets, etc.) emotionally charged words and expressions are not found.

The stylistic means of the lexical level present in the chapters we have reviewed include terms (military and general scientific or general technical), the predominance of abstract vocabulary over concrete, due to the subject matter of the chapters we have reviewed (the percentage of concrete vocabulary is significantly higher in the sections devoted to radio models, weapons and ammunition), abbreviations and contractions. Thus, at the lexical level, the language of military documents belongs more to the scientific and technical functional style than to the official business style. The functional-stylistic means of the morphological level used in the text of the Charter indicate that it belongs to both the scientific and the official-business functional style: this is a low percentage of the use of concrete nouns and a high percentage of abstract (distracted) nouns, the predominant use of present tense verb forms in the meaning of "present abstract" and "present prescription", the predominance of infinitive forms over other verb forms, and the frequent use of modal verbs. In the Ranger's Manual, 100% of the sentences use verbs in the present indicative or imperative: "*The restated mission statement becomes the focus for the remainder of the estimate process*", "*Analyze terrain using OAKOC*".

The past tense is used only in the introductory chapter, "Ranger History", which is written in a journalistic style: "*The American Civil War was again the occasion for the creation of special units such as Rangers*". The future tense is found only in the "Ranger Oath", written in a fictional style: "*Readily will I display the intestinal fortitude required to fight on to the Ranger objective and complete the mission, though I be the lone survivor*".

From the point of view of syntax, in the "Ranger's Oath", which opens the statute we are studying, we observe a large number of attributive and adverbial constructions characteristic of the artistic style, complex sentences complicated by participial and adverbial phrases and inversion: "Recognizing that I volunteered as a Ranger, fully knowing the hazards of my chosen profession, I will always endeavor to uphold the prestige, honor, and high esprit de corps of the Rangers"— "Seçdiyim peşənin təhlükələrini tam bildiyim üçün bir Ranger kimi könüllü olduğumu dərk edərək, Reynçerlərin nüfuzunu, şərəfini və yüksək ruhunu qorumaq üçün həmişə çalışacağam" və ya "*Never shall I fail my comrades I will always keep myself mentally alert, physically strong, and morally straight and I will shoulder more than my share of the task whatever it may be, one hundred percent and then some*" -- *Mən öz yoldaşlarımı heç vaxt tərk etməyəcəyəm, həmişə ayıq, fiziki cəhətdən güclü və mənəvi cəhətdən möhkəm olacağam, döyüş tapşırığının nəinki öz üzərimə düşən hissəsini, harda olursa olsun, hamısını və daha çoxunu yerinə yetirəcəyəm*".

Types of terms and ways of their translation

In a general sense, military terminology includes all words and combinations denoting military concepts, i.e. concepts directly related to the armed forces, military affairs, war, etc. In addition, scientific and technical terms used in connection with military concepts (for example, track – tankın və ya hər hansı zirehli maşının tırtılı) should be classified as military vocabulary. "All other features usually attributed to terms and terminology in general: precision of meaning, unambiguity, systematicity, absence of synonymy, etc. - are nothing more than their tendency or their desirable qualities, or, finally, requirements for a "good" rationally constructed terminology. Examples of insufficient systematicity, non-rigor of the meanings of real terms, their polysemy, homonymy and synonymy are well known" [2, p.138]. Z.I. Komarova places the following requirements on a term: unambiguity, precision, brevity, systematicity, emotional-expressive neutrality, absence of modal and stylistic functions, indifference to context, conventionality, absence of synonyms and homonyms within one terminology system, etc. [3, p.92].

Military terminology may include words and combinations that, although they do not denote military concepts per se, are used almost exclusively in the military environment, and are little known or completely unknown in general use (for example, boondocks – cəngəllik; behavior report – məktub (əsgərdən) home; side arms – masa ləvazimatları), as well as some foreign borrowings, various jargons, etc., as well as emotionally charged elements of military vocabulary, which are in most cases stylistic synonyms of the corresponding military terms (for example, *doughboy* (colloquial word) and *infantryman* (term) mean "piyada")

Modern English military terminology covers the area of development of new types of weapons – primarily nuclear missile combat systems (wire-guarded missile – idarə olunan raket; rocket-assisted projectile aktiv raket mərmisi; radioactive fallout – radioaktiv tullantılar - nüvə partlayışının radioaktiv məhsulları ilə,

radioelektron və digər texniki vasitələrlə çirklənmə), electronic and other technical means (beam rider guidance – şüa istiqamətləndirilməsi; laser range finder – lazer məsafəölçən; ambush detection device – pusqu aşkar edən cihaz - (texniki) pusqu aşkar edən qurğu); terms related to the reorganization of ground forces units and higher command bodies (logistics operations center – maddi-texniki əməliyyatlar mərkəzi - arxadan idarəetmə mərkəzi); terms related to changes in certain fundamental provisions (doctrines) in tactics and operational art (electronic countermeasures – əks elektron yaxalama/ələkeçirmə).

It is necessary to keep in mind the rather significant differences in the English military vocabulary used in the USA and England. This is explained both by the specific features of the organization, armament, and

tactics of the armed forces of these countries, and by certain differences between the British and American versions of modern English.

Bibliography

1. Арнольд, И. В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов. – 7-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2005. – 384 с.

2. Моисеев, А.И. О языковой природе термина [Текст] / А.И. Моисеев // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. - М., 1970.

3. Комарова, З.И. О сущности термина [Текст] / З.И. Комарова // Термин и слово. – Горький, 1979. – 92 с.

*Изоитко М.Г.**Научный руководитель – Сулова Л.В.,**к.пед.н., доц.**Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации***АЛЛИТЕРАЦИЯ КАК УБЕЖДАЮЩИЙ ПРИЕМ В ТЕКСТЕ РЕКЛАМЫ: НА ПРИМЕРЕ
СОВРЕМЕННЫХ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ РЕКЛАМНЫХ СЛОГАНОВ***Isoitko M.G.**Scientific adviser – Suslova L.V.**Financial University under the Government of the Russian Federation***ALLITERATION AS A PERSUASIVE TECHNIQUE IN THE TEXT OF ADVERTISING: USING THE
EXAMPLE OF MODERN ENGLISH ADVERTISING SLOGANS****Аннотация**

В статье изучена сущность аллитерации как убеждающего приема в тексте рекламы; конкретизированы определенные согласные звуки, отвечающие за формирование тех или иных чувств у человека; на примере десяти англоязычных рекламных слоганов проведен анализ влияния аллитерации на эмоции реципиента с целью убеждения; на основании проведенного анализа выявлены точные функции аллитерации в убеждающей рекламе (способствует улучшению запоминаемости, вызывает эмоциональный отклик реципиента, положительно влияет на создание фирменного стиля и позиционирование).

Abstract

In the article the essence of alliteration as a persuasive technique in the text of advertising is studied; certain consonant sounds responsible for the formation of certain feelings in a person are concretized; on the example of ten English advertising slogans, the analysis of the persuasive effect of alliteration on the recipient's emotions is carried out; based on the analysis, the exact alliteration functions in persuasive advertising are identified (helps improve memorability, causes an emotional response of the recipient, has a positive effect on the creation of corporate identity and positioning).

Ключевые слова: аллитерация, убеждающая реклама, англоязычный рекламный слоган, стилистический прием.

Keywords: alliteration, persuasive advertising, English advertising slogan, stylistic device.

Advertising is a field where language and psychology intersect to create messages that stick with consumers, often in just a few words. Advertising slogans, in particular, are crafted to be memorable, persuasive, and emotionally appealing, achieving these goals through the strategic use of language devices. Among the most effective tools in the advertising arsenal are language devices – stylistic choices that amplify the impact of words, whether by enhancing rhythm, structure, or emotional resonance. From a linguistic perspective, these devices serve to give slogans a distinctive edge that resonates with audiences.

One language device that stands out as particularly impactful in advertising slogans is alliteration. Alliteration, the repetition of consonant sounds at the beginning of closely connected words, is a simple yet powerful technique that imbues slogans with a musical quality. It draws attention to the slogan, makes it more rhythmic, and, crucially, helps it stick in memory.

In this article, we will explore alliteration as the central device and examine how it transforms a slogan from mere words to an enduring brand statement.

Through the analysis of ten well-known slogans that employ alliteration, this article will demonstrate how this device enhances memorability, evokes emotional reactions, and reinforces brand messaging. By

dissecting each slogan, we aim to uncover the underlying psychological appeal that makes alliteration a tool of choice in advertising

Let's examine the definition and the essence of alliteration. Alliteration involves the repetition of initial consonant sounds in neighboring words. While this might seem simple, alliteration carries significant impact because it creates a rhythm that appeals to the human brain, often enhancing the memorability of the phrase. Take, for example, a slogan like "Finger-lickin' good" from KFC. The repetition of the "f" sound not only gives a playful, rhythmic quality to the slogan but also makes it easier to recall. This linguistic technique creates a sense of coherence in the phrase, pulling the listener's attention and making the statement feel complete and satisfying to repeat.

Alliteration has been used across literature, poetry, and rhetoric for centuries due to its ability to add emphasis and reinforce particular ideas. In advertising, these qualities are essential, as brands aim to create slogans that do not merely convey information but also resonate with the audience on a deeper level. The sound repetition in alliteration draws the audience's focus to the slogan and gives it a memorable, almost musical quality.

As for psychological impact of alliteration, its effectiveness is partly rooted in human psychology. The

human brain is naturally inclined to recognize and remember patterns, particularly rhythmic or phonetic patterns. By using alliteration, advertisers tap into this pattern-recognition tendency, making their slogans easier to recall even after a single exposure. Additionally, alliteration has been shown to improve cognitive retention, meaning that consumers are more likely to remember the brand and its message long after they first encounter the slogan.

Alliteration also evokes emotional responses, particularly when used creatively. It can make a brand seem more approachable, playful, or dynamic, depending on the choice of words and the sound repeated. For example, repeating a softer consonant, such as “m” or “l”, can create a soothing or luxurious impression. On the other hand, harder consonants like “k” or “p” can impart a sense of energy and assertiveness. Thus, alliteration not only enhances recall but also subtly conveys qualities that brands want associated with their products.

Advertisers use alliteration for several reasons. First, it enhances memorability, ensuring that the brand message remains embedded in the minds of consumers. Second, it creates a rhythmic quality that is pleasing to the ear and can make the slogan more fun or impactful to say aloud. Third, alliteration helps convey a brand personality or mood, as the chosen consonants can evoke particular emotional responses. Additionally, alliteration is versatile. It works across different languages and can be adapted to suit any brand voice, whether formal or informal, playful or serious. This flexibility makes it particularly useful in advertising, where brands often need to strike a balance between being memorable and maintaining a tone that aligns with their image.

Based on the above facts, we will dive into an analysis of ten notable advertising slogans that use alliteration. Each of them demonstrates the power of alliteration in creating memorable, emotionally engaging brand messages.

1. *“Snap! Crackle! Pop!” – Kellogg’s Rice Krispies*

Usage of Alliteration: This slogan repeats the initial sounds “s”, “c”, and “p”, creating a playful and catchy phrase.

Reaction Evoked: The rhythm and repetition in this slogan mimic the sounds of the cereal in milk, which reinforces the brand's association with a fun breakfast experience. It evokes a sense of nostalgia for many consumers, reminding them of childhood and playful mornings.

Contribution to the Brand Message: By personifying the cereal sounds, the slogan adds personality to the product and makes the cereal feel like an experience rather than just food. This memorable phrase strengthens the brand identity as a fun, family-friendly choice for breakfast.

2. *“Maybe She’s Born with It. Maybe It’s Maybelline”. – Maybelline*

Usage of Alliteration: The ‘m’ sound is repeated at the beginning of “Maybe”, “She’s”, “Maybe” and “Maybelline”.

Reaction Evoked: This repetition gives the slogan a smooth, confident flow, reinforcing the idea of natural beauty with an elegant rhythm. It suggests that beauty could be effortless, a notion that resonates with Maybelline’s target audience.

Contribution to the Brand Message: The alliterative structure subtly positions Maybelline as synonymous with natural beauty. It’s memorable and creates a catchy contrast between innate beauty and enhancement, aligning the brand with empowerment and choice.

3. *“Don’t Dream It. Drive It”. – Jaguar*

Usage of Alliteration: The repetition of “d” in “Don’t”, “Dream” and “Drive” creates a bold, aspirational tone.

Reaction Evoked: The slogan’s assertive rhythm motivates the audience to take action, appealing to consumers’ desire for luxury and ambition.

Contribution to the Brand Message: This slogan emphasizes Jaguar as a vehicle for achieving dreams, positioning the car as not just a product but a symbol of ambition and success.

4. *“Melts in Your Mouth, Not in Your Hands”. – M&M’s*

Usage of Alliteration: The “m” sound is repeated, particularly in “Melts”, “Mouth” and “M&M’s”.

Reaction Evoked: The repetition creates a catchy rhythm that makes the slogan fun and easy to remember. It emphasizes the unique quality of M&M’s candy, distinguishing it from competitors.

Contribution to the Brand Message: This slogan reinforces the brand’s focus on convenience and quality. The alliteration adds a sense of playful promise that makes the candy more appealing.

5. *“Live the Legend”. – Johnny Walker*

Usage of Alliteration: The “l” sound in “Live” and “Legend” gives the slogan an elegant, aspirational quality.

Reaction Evoked: The soft yet assertive tone of the slogan invites consumers to identify with a sense of legacy and sophistication.

Contribution to the Brand Message: By aligning the brand with legendary status, Johnny Walker’s slogan elevates the product’s perception, appealing to consumers’ desire for status and refinement.

6. *“The Best a Man Can Get”. – Gillette*

Usage of Alliteration: The repeated “g” sound in “Get” and “Gillette” forms a memorable, rhythmic structure.

Reaction Evoked: The slogan creates an authoritative, reassuring tone that promises the best quality, appealing to men’s desire for reliability in grooming products.

Contribution to the Brand Message: This alliterative phrase positions Gillette as the top choice in men’s grooming, reinforcing the brand's reputation for quality and excellence.

7. *“Have a Break, Have a Kit Kat”. – Kit Kat*

Usage of Alliteration: The slogan uses the “k” sound in “Kit Kat” and “Break” creating a cohesive and rhythmic phrase.

Reaction Evoked: This repetition reinforces a sense of ease and familiarity, which aligns with Kit

Kat's image as a casual, accessible treat. The rhythm also subtly mimics the act of snapping a Kit Kat bar, creating a physical association with the phrase.

Contribution to the Brand Message: The slogan connects the product with relaxation, encouraging consumers to associate Kit Kat with taking a quick break. This not only strengthens the brand's identity as a comfort snack but also positions it as a staple in consumers' daily routines.

8. *"Think Big. Think Different"*. – Apple

Usage of Alliteration: The repeated "th" sound in "Think" and "Different" creates a cohesive and memorable structure.

Reaction Evoked: The alliterative "th" sound emphasizes the innovative and forward-thinking nature of Apple, aligning the brand with concepts of vision and uniqueness. This structure subtly invites consumers to embrace new ideas and step away from conformity.

Contribution to the Brand Message: This slogan strengthens Apple's reputation as a tech company that values creativity and individuality. The repetition reinforces the notion that Apple products are not only innovative but also designed for those who aspire to think differently, aligning with its brand ethos

9. *"Feel the Freedom"*. – Harley-Davidson

Usage of Alliteration: The "f" sound in "Feel" and "Freedom" creates a strong, rhythmic flow that mirrors the brand's themes of power and liberation.

Reaction Evoked: The phrase evokes a sense of adventure and autonomy, resonating with consumers who value independence and the open road. The simplicity and assertiveness of the phrase encourage a sense of empowerment.

Contribution to the Brand Message: Harley-Davidson's slogan uses alliteration to strengthen the emotional appeal of the brand, which is strongly associated with freedom and self-expression. The alliteration amplifies these themes, creating an instant connection with consumers' desires for independence and exploration.

10. *"Don't Just Book It. Thomas Cook It"*. – Thomas Cook Travel Agency

Usage of Alliteration: The "b" sound in "Book" and "Cook" gives this slogan a playful twist and adds to the memorability.

Reaction Evoked: The catchy phrase creates a sense of exclusivity and fun, suggesting that booking with Thomas Cook is a unique, elevated experience. The slogan's upbeat rhythm invites consumers to think beyond standard travel booking and to consider a more tailored, premium experience.

Contribution to the Brand Message: By turning the brand name into a verb, the slogan encourages consumers to associate travel with Thomas Cook, reinforcing brand recognition and positioning the agency as a go-to choice for memorable, high-quality vacations.

After analyzing these slogans, several patterns emerge in how alliteration strengthens a brand's message and appeals to consumers. Next we will summarize the general effects of alliteration and why it is one of the most effective devices in advertising.

General Impact of Alliteration in Advertising Slogans:

1. Enhanced Memorability

Alliteration significantly boosts the memorability of slogans. The repetition of sounds creates a rhythm that is pleasing to the ear and easy for the brain to process and retain. For instance, slogans like "Snap! Crackle! Pop!" or "Think Big. Think Different" become instantly recognizable, even if a consumer only hears them once. This memorability is invaluable in advertising, where the competition for consumer attention is intense. A memorable slogan ensures that the brand stays in the consumer's mind, potentially influencing purchasing decisions long after the initial exposure.

2. Emotional Resonance

Alliteration also plays a key role in evoking emotions that align with the brand's personality. The choice of consonant sounds in alliteration can subtly convey mood. For example, softer consonants like "m" in "Melts in Your Mouth, Not in Your Hands" create a sense of comfort and indulgence, which is ideal for a confectionery brand like M&M's. Conversely, harsher consonants like "k" in "Have a Break, Have a Kit Kat" convey a lively, playful mood that encourages quick enjoyment. By choosing alliterative sounds that match the brand's message, advertisers can create slogans that feel emotionally aligned with the product, enhancing the overall appeal. This resonance strengthens the consumer's emotional connection to the brand, making it more likely that they will choose the product over a competitor's.

3. Creation of Brand Identity and Positioning

Alliteration is also a powerful tool for building and reinforcing brand identity. In the case of Harley-Davidson's "Feel the Freedom", the repeated "f" sound becomes synonymous with the brand's rugged and independent image. Similarly, Apple's "Think Big. Think Different" reflects the brand's core values of innovation and individuality. Alliteration allows brands to communicate their values in a way that is both impactful and succinct, helping to establish their position in the market. This is particularly effective for brands that want to be seen as aspirational or innovative, as the rhythm and flow of alliterative slogans create a sense of polish and sophistication. Alliteration thus aids in solidifying the brand's identity and differentiating it from competitors.

In conclusion it is necessary to tell, that the use of alliteration in advertising slogans is a time-tested technique that leverages the human brain's affinity for pattern recognition and rhythm. By repeating sounds, advertisers create slogans that are not only easy to remember but also emotionally appealing. Alliteration imbues slogans with a poetic, almost musical quality, which adds to their charm and effectiveness. The psychological appeal of alliteration makes it a potent device for creating memorable, impactful brand messages that endure in consumers' minds.

In this project, we explored how alliteration enhances advertising slogans by making them memorable, evoking emotional responses, and reinforcing brand identity. Each example demonstrated that alliteration is not merely a stylistic choice but a strategic tool for advertisers to connect with their audience on a deeper level. From the rhythmic flow of "Maybe She's Born with It. Maybe It's Maybelline" to the assertive

tone of “Feel the Freedom”, alliteration helps brands convey complex ideas with simplicity and grace. It is clear that alliteration’s contributions to advertising go beyond mere aesthetics – it is a foundational device that shapes how consumers perceive and remember brands.

The relationship between language and branding is fundamental in the world of advertising. Language devices like alliteration allow brands to convey more than just information; they create emotional bonds, reflect brand values, and stay with consumers long after they first encounter them. As advertising evolves, the importance of these devices remains constant, proving that effective language will always be at the heart of successful branding.

Alliteration’s unique ability to enhance memory, evoke emotions, and clarify brand messaging makes it a valuable asset for any advertiser. Whether used to position a brand as bold, friendly, or luxurious, alliteration is a reminder that the power of language lies not just in what is said but in how it is delivered. In a world crowded with messages, the beauty of alliteration is that it helps brands stand out with elegance, simplicity, and lasting impact.

Список литературы / References:

1. “The Allure Of Alliteration In Advertising”. URL: <https://mapplinks.com/alliteration-in-advertising/>
2. “The Power of Alliteration in Advertising Slogans”. URL: <https://www.adoniadvertising.com/which-advertising-slogan-uses-alliteration>
3. “Amplify Your Brand: The Power of Alliteration in Memorable Names”. URL: <https://www.oyzta.com/blog/amplify-your-brand-the-power-of-alliteration-in-memorable-names/>
4. “Taglines, Slogans, and the Art of Verbal Branding”. URL: <https://www.labbrand.com/insights/article/taglines-slogans-and-the-art-of-verbal-branding.html>
5. “Exploring the Power of Alliteration: Examples of its Impact”. URL: <https://storyarcadia.com/exploring-the-power-of-alliteration-examples-of-its-impact/>
6. “The Power Of Alliteration: A Copywriting Technique For Memorable Messages”. URL: <https://talkingaboutbusiness.com/the-power-of-alliteration-a-copywriting-technique-formemorable-messages/>

JURISPRUDENCE

Чернова Алена Александровна

Магистрант

Курганский государственный университет

Курган, Россия

СУД ПРИСЯЖНЫХ И ВЛИЯНИЕ СМИ

Chernova Alyona Aleksandrovna

Undergraduate

Kurgan State University

Kurgan Russia

JURY TRIAL AND MEDIA INFLUENCE

Аннотация:

В данной статье рассматривается взаимодействие института суда присяжных с массовыми средствами информации (СМИ) в контексте уголовного правосудия. Обсуждаются различные аспекты, касающиеся того, как СМИ могут влиять на восприятие правосудия и, в частности, на процесс, в котором участвуют присяжные. Актуальность темы обусловлена ростом интереса к судами присяжных в России и настоятельной необходимостью анализа их работы в условиях информационного общества.

Abstract:

This article examines the interaction of the institute of jury trial with mass media in the context of criminal justice. Various aspects are discussed regarding how the media can influence the perception of justice and, in particular, the process in which juries participate. The relevance of the topic is due to the growing interest in jury trials in Russia and the urgent need to analyze their work in the information society.

Ключевые слова : суд присяжных, влияние СМИ, общественное мнение.

Keywords : jury trial, media influence, public opinion.

Суд присяжных играет ключевую роль в обеспечении справедливости и защиты прав граждан. Однако в современном обществе его функционирование нередко пересекается с воздействием СМИ, что может оказывать как положительное, так и отрицательное влияние на процесс правосудия. Исследование этого взаимодействия позволяет лучше понять механизмы формирования общественного мнения и последствия для судебных процедур.

Суд присяжных в России был введён в 1864 году и с тех пор претерпел различные изменения. В 1993 году институт был восстановлен, претерпев реформы, и стал важным компонентом судебной системы. Однако с ростом влияния СМИ возникли новые вызовы, касающиеся предвзятости, отражения дел и формирования общественного мнения о правосудии.

Влияние СМИ на суд присяжных

Формирование общественного мнения: СМИ способствуют формированию общественного мнения о правоохранительных органах и судебных делах. Слухи и интерпретации могут влиять на присяжных до начала процесса или в его ходе, что противоречит принципу непредвзятости.

Предвзятость и стереотипы: Освещение уголовных дел в СМИ может привести к формированию предвзятости как у присяжных, так и у широкой публики. Например, акцент на деталях преступления может создать негативный образ обвиняемого, подавляя презумпцию невиновности.

Технологии и социальные сети: В эпоху цифровых технологий умение пользоваться социальными сетями стало важным инструментом передачи информации. Лайки, репосты и обсуждения в социальных сетях могут формировать "параллельные суды", оказывая влияние на реальный судебный процесс.

Правовые и этические аспекты

В статье также рассматриваются правовые и этические проблемы, связанные с взаимодействием средств массовой информации и суда присяжных. Необходимость в установлении четких норм, регулирующих освещение судебных процессов в СМИ, становится все более актуальной. Важными аспектами обсуждения являются защитные механизмы для присяжных, такие как анонимность, а также законодательные инициативы, направленные на предотвращение воздействия на ход уголовного процесса.

Институт суда присяжных в России сталкивается с новыми вызовами в условиях мощного влияния СМИ. Для обеспечения справедливости и неподкупности судебного процесса необходимо разработать эффективные механизмы взаимодействия и адаптировать законодательство к реалиям информационного общества. Важно воспитывать правовую грамотность как среди общественности, так и среди судей и присяжных, чтобы минимизировать негативное влияние СМИ на процесс правосудия.

Эта статья служит основой для дальнейших исследований и обсуждений в области взаимодействия суда присяжных и СМИ, подчеркивая важность сохранения независимости судебной системы в условиях глобализации и влияния информационных технологий.

Литература

1. Кодекс уголовного судопроизводства Российской Федерации – основной нормативный акт, регулирующий процессуальные аспекты судопроизводства, включая суд присяжных.

2. Федеральный закон от 30 декабря 2001 года № 195-ФЗ "О суде присяжных" – закон, который регулирует организацию и деятельность суда присяжных в России.

3. Герасимов, А. И. "Суд присяжных: история и современность" – книга, в которой рассматриваются истоки и развитие института суда присяжных.

4. Лунц, Л. С. "Судебный процесс" – учебник, в котором освещаются особенности судебного разбирательства, включая работу суда присяжных.

5. Тихомиров, А. В. "Суд присяжных в России: теория и практика" – исследование, посвященное практике работы суда присяжных в России.

6. Кравченко, О. В. "Судебные присяжные: проблемы и перспективы" – статья, рассматривающая актуальные проблемы, связанные с функционированием суда присяжных.

7. Кузнецов, В. А. "Суд присяжных в системе уголовного правосудия" – работа, в которой анализируется роль суда присяжных в уголовном процессе.

8. Шахов, В. И. "Право на защиту в суде присяжных" – статья, посвященная правам сторон в процессе судопроизводства с участием присяжных.

9. Кузнецова, Н. В. "Психология присяжного заседателя" – исследование, в котором рассматриваются психологические аспекты принятия решений присяжными.

10. Судебная практика по делам с участием присяжных – сборники судебных решений, которые могут дать представление о реальных делах, рассматриваемых судом присяжных.

Colloquium-journal №36 (229), 2024

Część 1

(Warszawa, Polska)

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Czasopismo jest zarejestrowany i wydany w Polsce. Czasopismo publikuje artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Magazyn jest wydawany w języku angielskim, polskim i rosyjskim.

Częstotliwość: co tydzień

Wszystkie artykuły są recenzowane.

Bezpłatny dostęp do elektronicznej wersji magazynu. нотатки

Przesyłając artykuł do redakcji, autor potwierdza jego wyjątkowość i jest w pełni odpowiedzialny za wszelkie konsekwencje naruszenia praw autorskich.

Opinia redakcyjna może nie pokrywać się z opinią autorów materiałów.

Przed ponownym wydrukowaniem wymagany jest link do czasopisma.

Materiały są publikowane w oryginalnym wydaniu.

Czasopismo jest publikowane i indeksowane na portalu eLIBRARY.RU,

Umowa z RSCI nr 118-03 / 2017 z dnia 14.03.2017.

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak, Ewa Kowalczyk**

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

Format 60 × 90/8. Nakład 500 egzemplarzy.

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>